

Marianela Méndez Loayza

QHISHWANCHIQQAY 1 KAQ

Ch'uqichaka - Bolivia
2010

QHISHWANCHIQQAY

1 KAQ

Mariana Méndez Loayza

**Ch'uqichaka - Bolivia
2010**

Depósito Legal: 3-1-368-09

QHISHWANCHIQQAY 1 KAQ

Qhilqiq: Lic. Marianela Méndez Loayza

Qhawariqkuna: Prof. Mamerto Torres Córdova
Lic. Julia Reynaga

Silqiq: Prof. René Zárate

Q'imikkuna: Consejo Editorial Universidad San Francisco Xavier.
Proyecto Sucre Ciudad Universitaria
Facultad de Humanidades Carrera de Idiomas

Ch'uqichaka - Bolivia

Presentación

El quechua, lengua materna de una gran mayoría de los pobladores de Bolivia y del departamento de Chuquisaca, dada su poca práctica y, sobre todo, debido a la carencia de su enseñanza en los diversos periodos de la formación profesional, ha venido perdiendo vigencia en la comunicación de las generaciones más jóvenes que viven en las principales ciudades capitales de Bolivia.

La necesidad de la práctica de este idioma, no sólo por razones de identidad cultural sino la recuperación de nuestros valores ancestrales en los territorios de origen quechua se pone en evidencia hoy con mayor vigencia en vista que el régimen político que regirá en el próximo tiempo no sólo obliga el manejo de dos idiomas, uno oficial y otro nativo, es decir el español y en nuestro caso -refiriéndonos territorialmente- al idioma quechua, para poder acceder a los cargos públicos, por lo tanto, estos tiempos resultan siendo periodos de desafío para los estudiantes y los propios profesionales.

Y ante esta realidad, el presente trabajo intelectual de producción del **Texto Guía de Enseñanza del Idioma Quechua**, cobra y cobrará gran actualidad como herramienta de enseñanza del anhelado idioma materno: el quechua, en las aulas universitarias y otras instancias de instrucción de la lengua de nuestros antepasados.

Por estas razones, el Consejo Editorial de la Universidad Mayor, Real y Pontificia de San Francisco Xavier de Chuquisaca, se complace en presentar la presente obra, no sin antes aplaudir a Marianela Méndez Loayza, docente de la Carrera de Idiomas de la Facultad de Humanidades por tan valioso aporte académico, de la misma forma alentarla para que continúe contribuyendo con su labor investigativa del idioma materno y ofertando otros textos de enseñanza para enriquecimiento de nuestra lengua materna.

Consejo Editorial
Universidad Mayor de San Francisco Xavier

KACHAYKAPU

Qhishwapi qilqaymá sasamantapis aswan sasa nillanku, mana jayk'aq qhallariykurispa, kunan qilqayta rimayta yachaqkunañari llanllitu yachachiyqa ninku. Manamin, ima kay pacha rimaypis kachun chanin, may tukuy laya imaymanamán yachachinaqa; Qhishwapaq manaqa.

Chayraykutaqmari kay “QHISHWANCHIQQAY ! KAQ” nisqa yachachina khillkaqa mana jawan ukhun ima riqch'aq ruwarpasqallachu, yampaqtaqa pichá yachachinamanta chunka watatachu astawanchu yachachinamán yachachiyninpa yachachiyninwan, jinás imaynitanmán yachachinawan ima aswan suk'a suk'ita chay tukuyrayku, maypuni.

Chay tukuyrayku jallinpaq kachun nirinchiq kay mama Marianela yachachiqtaqa yachachiq masikunataq, ima iman allichaykunaraq kaqtinqa sumanchaykunankuchá kanqa, may chay yachachina llank'aykunapiñaqa kachun.

Yachakuqkunatataqqa mana, mana kay pachapiqa q'ala tukuy tukusqachu maychus kaqsituta yachapayanayanapaqqa kayqa anqusalla chayman yapan yapan, sumanchan sumanchan yachaqanaqa tiyan.

May mirachinallapuni, qhallallarichinallapuni kachun ma.

Ch'uqichaka, pawqarwara

Torres Mamerto

PRÓLOGO

La escritura quechua parece ser difícil de acuerdo a la opinión de aquellas personas que ni siquiera han intentado aprender la lengua, sin embargo, las que tienen cierta formación académica opinan que es relativamente fácil leer y escribir este idioma, lamentablemente, no existe una variedad de textos de enseñanza como en otros idiomas.

“**Qhishwanchiqqay 1 kaq**”, es un texto guía muy bien concebido, bien meditado, fruto de la experiencia vivida en el aula. Reúne contenidos adecuados al contexto sistematizados didáctica y lógicamente. Es un libro apropiado para ser utilizado en clases.

Este esfuerzo debe ser enriquecido y ampliado en aula por los docentes para que el proceso enseñanza aprendizaje se vea favorecido.

Nunca está dicha la última palabra en esta materia como en ninguna otra. Este es un adelanto que debe ser perseverado en el tiempo y en el espacio.

Se debe continuar en esta empresa.

Mamerto Torres

AGRADECIMIENTOS

A Ti Señor
por tu Luz.

Al Consejo Editorial de la Universidad
de San Francisco Xavier de Chuquisaca
por hacer realidad la publicación de este texto.

Al Proyecto Sucre Ciudad Universitaria
por su constante apoyo moral y material.

A la Facultad de Humanidades – Carrera de Idiomas
por viabilizar su ejecución.

A mi familia
por su constante presencia.

KHILLKAQ WAKICHIYNINMANTA

WILLARIKUYNIN

“**Qhishwanchiqqay 1 Kaq**” khillkaqa uk kaq ñiqinpi yachachinapaq, ajinatataq pisi pisimanta atirqukuqtinqa phishqantin ñiqinpaq wakirquchiyta munasunman.

Imaraykutaq Qhishwallapi qilqasqa kashan?

Ima simitapis yachakunapaqqa aswan waliqpuni kikin simipipuni yachakuyqa, qallariyninmantapacha kikin simipi t`ukuna tiyan, parlanayaspapis kikin simiman t`uqyari- napaq. Chayraykutaq kay khillkaqa qhishwallapi qilqasqaqa kashan; chay jimamanta yachakuqkunaqa yachachiqpata yanapayninwan pisi pisimanta qhishwanchiqtaqa parlariyta qallarinqanku.

Imapaqtaq, imaraykupunitaq casete nisqata apaykachasunchiqri?

Qhishwa simitaqa imaymanamanta parlakunchiq wakinqa usqhayta, wakintaq allimanta; mana chayllachu, astawanpuniqa maymanta kasqanchiqmanjina qhishwanchiqtaqa rimarikunchiq. Wakinqa “nuqa, nuqanchiq, qan” ninchiq; wakintaqri “ñuqa, ñuqanchis, qhan” ninchiq; chaytaqqa mana kay simikunallapichu waqkunapiwan, mayraq kaymanta parlanapaqqa.

Kay khillkapiqa casete nisqaqa yachakuqkunataqa maytapuni yanaparin, paykuna Qhuchapampamanta kaqkunawan, P`utuqsimanta kaqkumawan waq chiqankumanta runamasi kaqkunawan imaqa parlay patapiña kashaspa allinta uyarispa maychus kaqta unanchanankupaq.

Yachakuqkunaqa yachachiqninkuwan sapa p`unchay llank`akusqankurayku yachachiqninku imaynata parlakusqanta yachankuña, yachachiqqa yachachishaqtinpis sut`ita, sinch`ita parlasqanrayku imaqa unanchallanku. Chaqraman rispataqri runamasita qhishwa simita parlaqta uyarispaqa as ñak`ayllataxis ninayasqanta unanchanku, mana chay kashananpaqtaqqa yachakuqkunaqa casete nisqapiqa imaymana jinantin qhishwa runata parlaqta uyarinku.

Qilqayninmanta:

Sanampakunamanta.- “Qhishwanchiqqay 1 kaq” khillkaqa kay qilqakunawan qilqasqa kashan. Chaytaq 1954, 1983, 1989, kay qhipa qhutuchakuman jina ima Carrera de Idiomas Kuraq Yachaywasipiq a yachachishayku, kaykunataq waqwan rimaqkuna 25, sapallan rimaqkunataq 3.

A - CH - CHH - CH' - I - J - K - KH - K' - L
LL - M - N - Ñ - P - PH - P' - Q - Qh - Q'
R - S - (SH) - T - TH - T' - U - W - Y -

Ch'aqwaynin

A - CHa - CHHa - CH'a - I - Ja - Ka - KHa - K'a - La
LLa - Ma - Na - Ña - Pa - PHa - P'a - Qa - Qha - Q'a
Ra - Sa - (Sha) - Ta - THa - T'a - U - Wa - Ya -

YACHACHINAPAQ WILLARIKUYNIN

“**Qhishwanchiqqay 1 kaq**” khillkawan yachachinapaqqa kutin kutin kamachiykunataraq ñawirispa unancharispa imaqa, kamachishasqanmanjinataq yachachina kachun.

Kay khillkaqa mana uk kaq t'aqaywanchu qallarín manaqa **QALLARIYKURISPAwan**. Kay qallariyninpitaaq yachakuqqa sutinta qhishwapi willakuyta yachakun, qhishwa sanampakunamanta, wakin musuq simikunata, arinchayta, mananchayta, -chu k'askaqta apaykachaspa tapurikuyta ima yachakullantaq.

Kuna kunanqa San Francisco Kuraq Mama Yachaywasipi, Idiomas Kuraq Yachaywasinchiqpi yachakuqkunamanta parlaspaa as kuskan kuraq mana mashtuta qhishwataqa parlayta yachankuchu; chay yachakuqkunapaqtaq ari, astawan kay qallariysituqa. Chayman jinataq, paykuna tumpata qhishwata yachariqtinkuñaqa aswan llanllitullaña uk kaq t'aqaywan qallariykapuyqa, llank'arikuyqa.

Sapat'aqaytaq **PATA JAWAYUQ**, kaypitaqqa yachachiqqa imayuq, imamanta kasqanta qhawarispá yachakuqkunawan kuská ukhunchaykurisparaq llank'ayta qallarinan tiyan; chay jinamantataq yachakuqkunaqa manaraq sapa t'aqaypi parlapayanaku kaqkunaman yaykuykushaspaqa, ña tumpata yacharispañaqa parlapayanaku kaqkunataqa, mana tukuyninpuniñachu musuq kasqanrayku unancharillanqankuña.

Yachakuqkuna ruwaykunata kamachiymanjina junt'anankupaq, mana pantarispá ruwarinankupaq imaqa yachachiqqa allintapuni, watiq watiq kamachiynata ñawirispá sut'inchaykuná tiyan.

Sapa t'aqaypá **CHIQUACHANPIQA** astawanpuni k'askaqmanta quturimaykunapi sut'inchá. Yachakuqkunaqa rikuspa, ñawirispá imaqa yachachiqwan kuská ukhunchaykurispataq astawanpuni jap'iqarinku.

Yachachiqqa sapa t'aqaypi astawan waq ruwaykunawan (actividades) yanapanan tiyan, khillkaqa llank'ayninchispíqa yanapaytaqa yanapawanchiq; yachachishasqanchismanjinataq sapa ukña imaymanamanta kallpachaykurinapuni. Yachakuqkunataqa astawan yachakunankupaq, astawan parlayman rinankupaq yanaparinapuni, waq ruwaykunata wakirichispachu imachu kusiý sunqu llank'arikunankupaq q'imiýkurinapuni.

135 raphi yupaymantataq 139 raphi yupaykama **WAKIN RUWAYKUNAQLLATA KUTICHIYNIN** karishan. Astawanpuniqa khillka ruwaykunapipuni wakin parlapayanakuchu, qilqa wakichichu, imachu mana qilqaykusqaqa kanchu; casete nisqallapi uyarinapaq kashan. Ichapis casete nisqa mana kapuwasunmanchu chayqa, chaypacha kay raphi yupaykunapi ruway kaqkunata ñawirina tiyan yachakuqkuna uyarispalla ruwarqunankupaq.

QILQASQAQ UKHUN

T'AQAYNIN	YUPAYNIN	IMAPAQ	IMAYUQ (chiqachan)
Qallariykurispa	1 - 16	Sapa uk sutinchiqta willarikunapaq.	<p><u>Tapuriq Sutiq Rantin</u> Ima -TAQ: Imataq...? -QPATA, -PATA</p> <p><u>Ch'ullapi Kapuyniyuq Sutiq Rantinkuna</u> ñuqaqpata qanpata paypata</p>
		Tapurikuspa musuq simikunata yacharikunapaq.	<p><u>Rikuchiq Sutiq Rantinkuna</u> kay chay jaqay</p> <p>-RÍ: Chayrí? -KUNA: kaykuna chaykuna jaqaykuna</p>
		-chu k'askaqta tapuypi, mananchaspa ima apaykachanapaq.	<p>-CHU: • Chayqa alqu<u>chu</u>? Mana, chayqa alqu<u>chu</u>. • Kayqa runt<u>chu</u> t'ik<u>cha</u>? Chayqa t'ika.</p>
1- T'AQAY	17 - 26	Runata sutinta tapurispa mask'anapaq.	<p><u>Runamanjina Tukuchaqkuna</u> <u>Kunanpi rimachiq</u> <u>Ch'ullapi</u> <u>Kay (rimay)</u> -NI -NKI -----</p> <p>-TAQ: Pitaq kanki? -CHU: Qanqa Paulin<u>chu</u> kanki? -MIN: Imamin sutiyki?</p>

		Napaykunarikunapaq	-Y: Imaynalla mamáy? Asuntáy, waliqlachu? -RÍ: Qanrí? -PIS + -LLATAQ: Ñuqapis waliqlataq.
		Ayilusutinchiqta, sutinchiqta ima willarikunapaq.	<u>Kapuyniyuqkuna</u> Ch`ullapi -Y -YKI -N -QPATA. -PATA: Qanpata Rocio suti yki . -MANTA: Tatay manta Flores kani.
2- T`aqay	27 - 38	Maymanta kasqanchiqta nirinapaq.	-MANTA -PIS + -LLATAQ: Pay pis Orurollamantataq. -CHU: Mana kaymant achu kani. -TAQ: Man ataq Padillamantachu man ataq Tominamantachu kani. -PUNI: Kaymantap uni kani. -CHUS: Maymant achus payqa i?
		Aylluntinchiqmanta willarikunapaq.	NKU: Tatamamayqa Oruromanta k anku . -WAN: Anaw an Carlaw an qa Chukisakamanta k anku . -TAQ: Tatayqa Talulamanta, mamay taq Rawilumanta.

		Maymanta jamushasqanchiqta nirinapaq	-MANTA -SHA: Wasiy manta jamushani
3- T'aqay	39 - 50	Mayman rishasqanchiqta nirinapaq, iskayrayarispa ima.	-MAN: Wasiy man rishani. -LLATAQ: Wasillay mantaq rishani. -CHUS + JINA: Wasin manchus jina rishan.
		Piwan rishasqanchiqta, ch'usashasqanchiqta willarikunapaq.	-WAN: Marcow an rishani.
		Imaman maymanpis rishasqanchiqta willakunapaq.	-MAN: Im amantaq qhatuman rishanki? -TA -Q: T'antata ranti q rishani.
4- T'aqay	51 - 60	Imapi, mayninta rishasqanchiqta ninapaq	-PI: Chak ipi rishani. -PIS -LLATAQ: Ñuq apis chakill apitaq rishani -NTA: Calv onta , Juninn inta rishani
		Maypi tiyakusqanchiqta willarikunapaq	-PI: Junín puriy pi tiyakuni.
		Piwan tiyakusqanchiqta willakunapaq	-WAN: Mamay wan tiyakuni. -LLATAQ: Ñuq apis mamallay wantaq tiyakuni.

5- T'aqay	61 - 72	Ayllumanta parlanapaq.	-PI: Ayllu pi suqta kayku. -PIWAN: Kinsa qhari wawa, iskay warmi wawa, mamay piwan . -QPATA: Tata Ignacio qpata wawan kani. -PATA: Mama Ines pata allchin kani.
		Piqpata imanpis pininpis kasqanta ninapaq.	<u>Kapuyniyuqkuna</u> Ashkhapi -NCHIQ -YKU -YKICHIQ -NKU Kayqa wasiyku.
		-Ashkhapi runamanjina tukuchaqkunata apaykachanapaq.	<u>Runamanjina</u> <u>Tukuchaqkuna</u> <u>Kunanpi rimachiq</u> Ashkhapi -NCHIQ -YKU -NKICHIQ -NKU Ñuqanchiqqa Boliviamanta kanchiq .
		Maypi pipis, imapis kasqanmanta ninapaq.	-PI: wayaqayqa tiyana ur api kashan. - Mamayqa wasi ukh upi kashan.
		Sapa p'unchay ruwayninchiqmanta parlanapaq.	-TA: Law ata wayk'uni. -TAWAN: Jatarikuy tawān mayllakuni. -WAN : Qhishwata wan inlistaw wan yachakuni. -KU: Uyayta uph akuni .
6- T'aqay	73 – 84	Mashkha watayuq kasqanchiqta willakunapaq.	-YUQ: Iskay chunka kinsay uq kashani. Iskay chunka watay uq kashani. -NIYUQ: Chunka isqun niyuq kashani.

		Ima kikinña kasqanta tapurikunapaqwan, nirinapaqwan.	-ÑA: Ima kikinñaataq? Isqunña. -PAQ, -RAQ: Chunkapaq phishqaraq. -MANTA, -ÑA: Iskaymanta phishqaña thaskin.
		Ima kikinta imatapis ruwasqanchiqta ninapaq.	-TA: Suqtata jatarikuni. Sukhayayta p'achayta t'aqsani.
		Ima kikinmanta ima kikinkama imatapis ruwasqanchiqta ninapaq	-MANTA, -KAMA: Chunkamanta chawpi p'unchaykama wayk'uni.
		Ima llank'anayuc kasqanchiqta ninapaq.	-Q: Yachachiq kani. -RI: Q'ipiri kani.
		Imayna kasqanchiqta, imata ruwasqanchiqta willarikunapaq.	-TAQ: Ñuqaqa jatuntaq wirataq kani. Ñuqaqa wasiypi wayk'unitaq qhatupi papata rankhanitاق.
		Ima kapuwasqanchiqta, imayuc kasqanchiqta nirinapaq.	-SUNKI: Mayk'a wurutaq kapusunki? -WAN: Iskay wuru kapuwan. -YUQ: Iskay wawayuc kani. -ÑA: Warmiyucña kani. -RAQ: Manaraq qusayucchu kani.

7- T'aqay	85 – 96	Qhatupi rantirikunapaq manaqa ranqharinapaq.	-PI: Mayk'ap itaq papayki kashan? Aruwa chunk api kashan. -WA: Iskay arruwata aysapu way . -PAQ: T'antaqa tawa waranq apaq .
		Puquykuna imayna kasqanta ninapaq.	-RI: Lurasnuqa puqusqa kar ishan . -PUNI: Wakaritamanta laranjaqa kus apuni .
		-WAN, -SUNKI, k'askaqkunata apaykachanallapaqpuni.	-SUNKI: Pitaq qhishwata yachachish asunki ? -WAN: Pitaq mask'aw ashan ?
		Kamachinapaq.	-Y: Jamuy. -CHUN: Ripu chun . -YCHIQ: Ruway chiq . -CHUNKU: Jamu chunku .
		Tukuy kuska ruwarinata nirinapaq.	-NA (NACHIQ): Kuska ripu na .
		Imatapis pipaqaq, imapaq ruwasqanchiqta ninapaq.	-PAQ: Ñuq apaq jut'ata rantikusaq. -NA + (-Y) + -PAQ : Waway mikhun anpaq wayk'ushani. -TA: -PU: Kukata tata Ernestopaq rantipu yta munashani.
		-MAN k'askaqta piman...? nirispa apaykacharinapaq.	-MAN: Pimant aq awtuykita ranqhpushanki? Awtuyta tata Pawlu man rankhpushani.
		-WAN k'askaqta imatawan...? nirispa apaykachanapaq.	-WAN: Imantaw an mamáy? Papataw an ranqhariway.

8- T'aqay	97 -110	Llalliipi parlarikunapaq.	-RQA: Pacha puquy killa, 1988 watapi paqarikurqani. -MANTA + -PACHA: Juch'uy mantapacha kaypi tiyakuni. -KU: Qhayna p'achayta t'aqsakurqani. -PI: Killachaw p'unchaypi pullirata rantikuq rirqani. - RI: Wayk'urikurqani.
		Pachamanta willarikunapaq.	-MU, TA: Qhaynaqa sinch'ita paramurqa.
		Kan (tiyan) rimayta apaykacharinapaq.	Wasiy sispapi mayu kan .
		Tinkuchispa parlarikunapaq.	-MANTA: Ñuqaqa Carlamanta aswan jatun kani. -SQA: Payqa ñuqamanta aswan sayk'usqa kashan. JINA: Ñañayqa mamay jina k'uchi -PIS, -LLATAQ: Paykunapis ñuqa jina unqurayasqallataq kashanku.
9- T'aqay	111 – 120	Jamuqpi parlarikunapaq.	<u>Runamanjina</u> <u>Tukuchaqkuna</u> <u>Jamuqpi rimachiq</u> -SAQ -NKI -NQA -SUNCHIQ -SAQKU -NKICHIQ -NQANKU -SPA: Wiñaspaqa yachachiq kasaq. -TA: Intichawta qhapana wasiman risaq. -QTI + -QA: Qulqiy kaqti- nqa risaq.

		Atiy rimayta apaykacha-rinapaq.	Tukuy imata allinta ruwayta atini . -PIS: Mana imatapis allinta ruwayta atinichu.
		-RAYKU k'askaqta apaykachanapaq.	-RAYKU: Qhillar rayku mana jamurqanichu. -SQA+ (-Y) + - RAYKU: Unqurayasqa kashas qay-rayku mana jamurqanichu.
10- T'aqay	121 - 131	Waturikunapaq.	Imaynalla? -LLA: Unqurayasq alla qa ari. Phuti ylla qa a. As all illan . As phutisq alla . -LLA +-PUNI: As unqurayasq allapuni kashani. Jin allapuni kashani.
		Unqurayaspa willakunapaq.	-WAN: Umay nanaw ashan . -SUNKI: Qanta umayki nanashas unkichu ? -N: Paypata ukhun k'ajarishan.
		Iskayrayarinapaq.	-CHUS + JINA: Umayqa ruphaypi karqullasqaymant achus jina nanawashan.
		Imamanta imanchiqpis nanawashasqanchiqta willakunapaq.	-MANTA+ (-Y) + -SQA: Ch'unqanata ch'unqarqullasqaym anta kiruy nanawashan.
		Imanakusqanchiqmanta, imaynapi jinakusqanchiqmanta willarikunapaq.	-KU: -SPA: Llusk' akuspa chakiyta q'iwikuni.
		Waqmanta willarikunapaq.	-SQA: Machaykuspa urmakus qa .

Q'imiykuriynin	133	Musuq simikuna	- Yupaykuna - Junqajunaq p'unchaynin - Wataq killan
Wakin ruwaykunaqllata kutichiynin	134 - 139		

ÑAWIRISQA KHILLKAKUNA

- Berriós, David. Elementos de Gramática de la lengua keshua. París, 1904.
- Cerrón, Rodolfo. Lingüística quechua. Cuzco - Peru, 1987.
- Gómez, Donato. Manual de Gramática Quechua. La Paz- Bolivia, 2002.
- González, Diego. Vocabulario de la lengua quishua Tomos I y II. Quito – Ecuador, 1993.
- Grondín, Marcelo. Método de Quechua (Runa-simi). Cochabamba - Bolivia, 1990.
- Herbas, Angel. Sufijos y afijos del Quichua. Cochabamba, 1998.
- Herrero, Joaquín y Sánchez, Federico. Gramática quechua. Estructura del quechua boliviano contemporáneo. Cochabamba – Bolivia, 1978.
- Herrero, Joaquín y Sánchez, Federico. Diccionario Quechua. Cochabamba- Bolivia, 1979.
- Lara, Jesús. Diccionario Qhëshwa - Castellano; Castellano – Qhëshwa. La Paz -Cochabamba, 1971.
- Mamani, Mario. Diccionario bilingüe quechua-castellano; castellano- quechua. La Paz- Bolivia, 2006
- Morató, Luis. Gramática Quechua,. Cochabamba – Bolivia.
- Morató, Luis. Quechua Boliviano Tomo 1. Cochabamba – Bolivia.
- Morató, Luis Guía Médica Trilingüe. Qheshwa/ Castellano/ English. Bolivia, 1994.
- Quiroz , Alfredo. Gramática Quechua. Bolivia, 1999.
- Quiroz , Alfredo. Iskay Simipi Simipirwa. Bolivia, 2005.
- Quiroz , Alfredo. Wawakunapaq Arawikuna. Bolivia, 2006.
- Torres, Mamerto. Qheshwaykuririkuna. Sucre - Bolivia, 1986.

QALLARIYKURISPA

1. RIQSINAKUSPA.

1 -Uyariy.

- Tapuriy.

Ñuqaqpata
María suty.

Imataq
sutyiki?

Ñuqaqpataqa
Carlos suty

Imataq paypata
sutin?

Paypataqa
Sawasta (Sebastiana)
sutin.

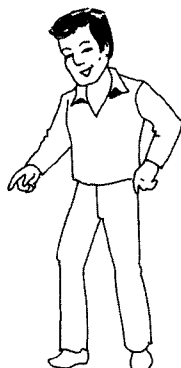
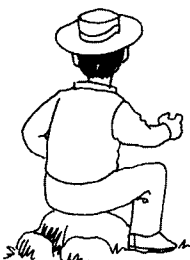

Imataq
paypata
sutin?

Paypataqa Piriku
(Pedro) sutin.

Imataq
ñuqaqpata
sutyi?

Qanpataqa
Tomasita sutyiki.

RUWAYNIN

1 -Allin kaqta aqllay.

1. Imataq sutyki?

- a. Ñuqaqataqa Paulina suty.
- ch. Qanpataqa Sawasta (Sebastiana) sutyki.
- chh. Qanpataqa Susana sutyki

2. Imataq paypata sutin?

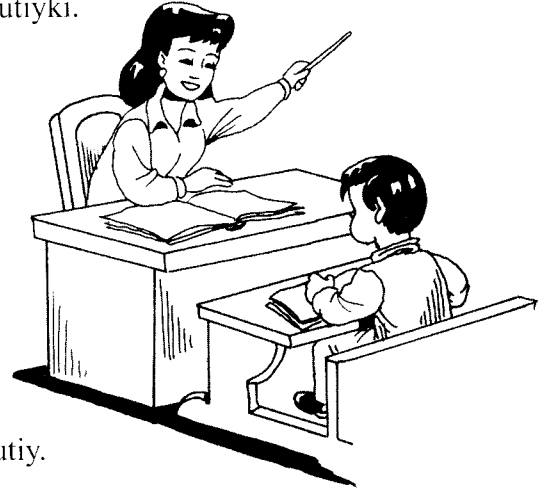
- a. Ñuqaqataqa Carlos suty.
- ch. Paypataqa Marco sutin.
- chh. Qanpataqa María sutyki.

3. Imataq ñuqaqata suty?

- a. Paypataqa Francisca sutin.
- ch. Ñuqaqataqa Antuku (Antonio) suty.
- chh. Qanpataqa Carlota sutyki.

4. Imataq qanpata sutyki?

- a. Qanpataqa María sutyki.
- ch. Ñuqaqataqa Tania suty.
- chh. Paypataqa Jusi (José) sutin.

2 -Kay kikin chakunata qhawaspasapa ukpata sutinta junt'asqata qilqariy.

1

2

2. QHISHWA SANAMPA.

1 -Uyariy.

-Yachapayay.

A - CH - CHH - CH' - I - J - K - KH - K' - L
 LL - M - N - Ñ - P - PH - P' - Q - Qh - Q'
 R - S - (SH) - T - TH - T' - U - W - Y -

Sapallan Rimaqkuna

Rimaqkuna	Ñawpariq	Kuskanchaq	Qhipanchaq
Wisq'aqkuna	i		u
As kichaqkuna	(e)		(o)
Kichasqa		a	

Waqwan Rimaqkuna

	Siminiq nichimuq	Kiruniq qhallunchaykusqa	Qhallu tupachiq	Kaqlla qhalluchaq	Qhallu qhipanchaq
Kaqlla ch'aqwaqkuna	P	T	CH	K	Q
Phukumuqkuna	PH	TH	CHH	KH	QH
T'uqyamuqkuna	P'	T'	CH'	K'	Q'
Waqwan simichaqkuna		S	(SH)	J	
Sinqaniq ch'aqwachiqkuna	M	N	Ñ		
Qhalluniq ch'aqwachiqkuna		L	LL		
Kharkatichiq		R			
Chawpiniqpi rimaqkuna	W		Y		

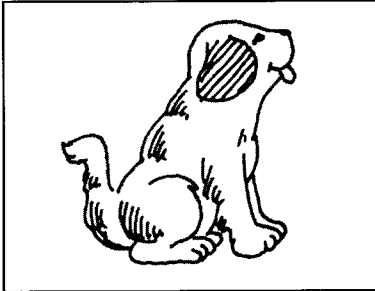
MUSUQ SIMIKUNA

2 -Uyariy.

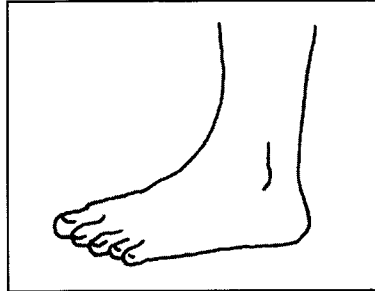
-Yachapayarquy.

A

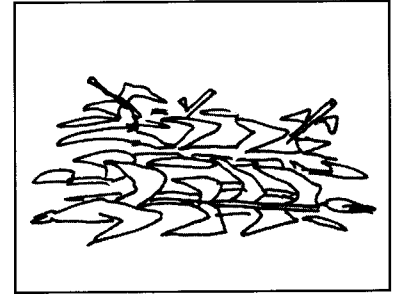
Alqu

CH

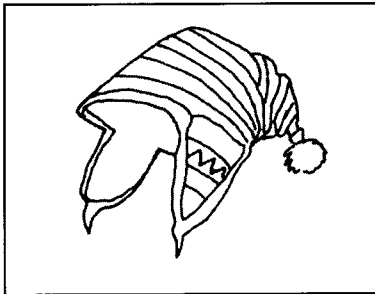
Chaki

CHH

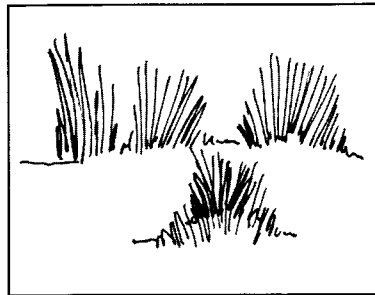
Chhalla

CH'

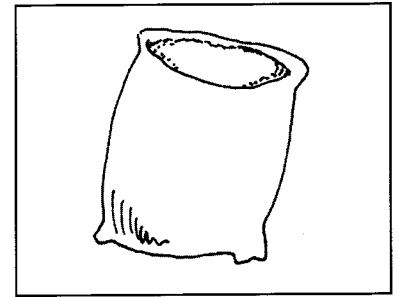
Ch'ulu

I

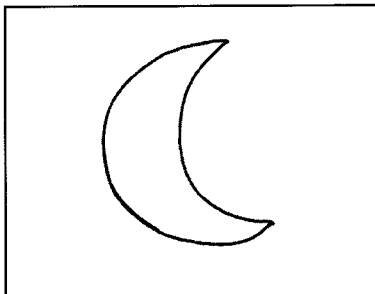
Ichhu

J

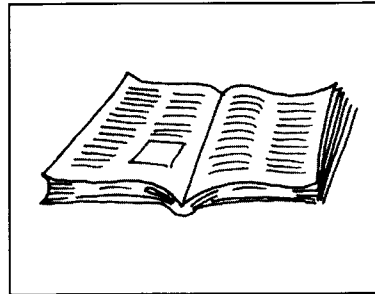
Jak'u

K

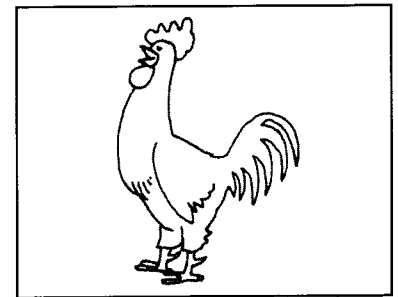
Killa

KH

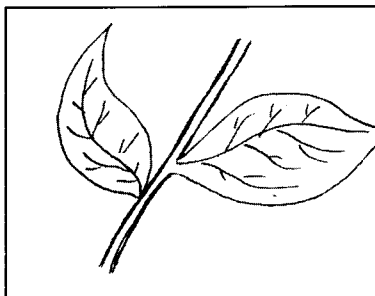
Khillka

K'

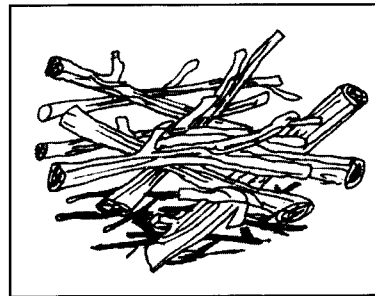
K'anca

L

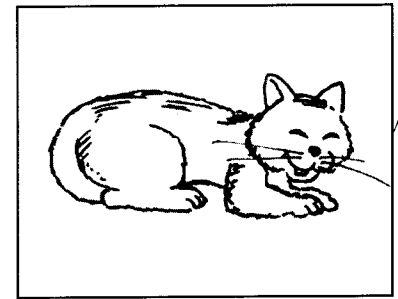
Laqhi

LL

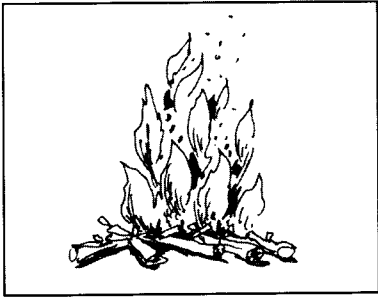
Llant'a

M

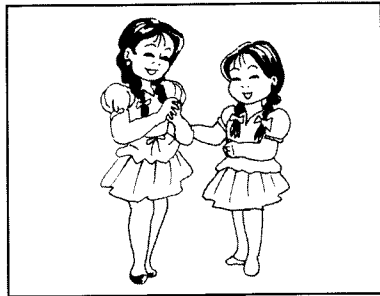
Michi

N

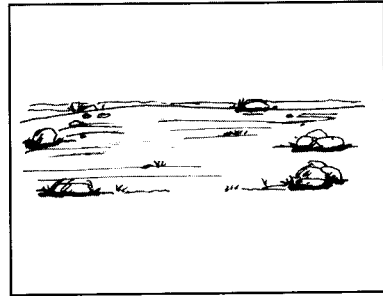
Nina

Ñ

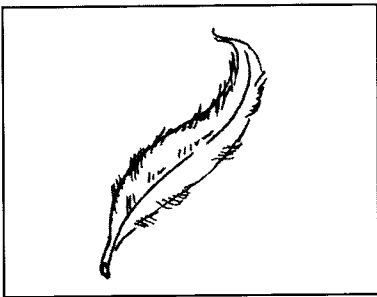
Ñaña

P

Pampa

PH

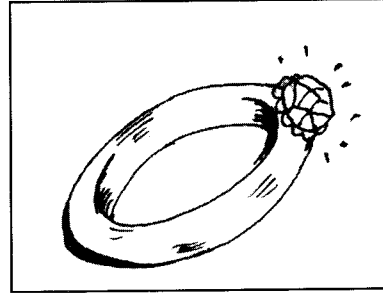
Phuru

P'

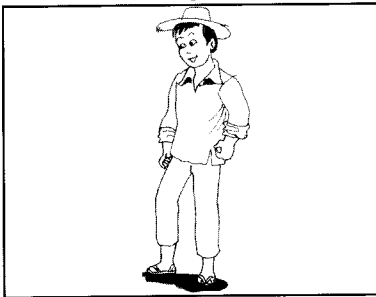
P'acha

Q

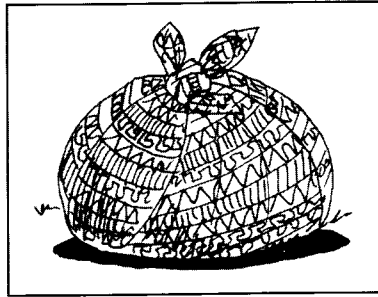
Quri

QH

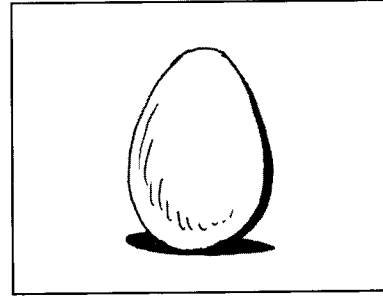
Qhari

Q'

Q'ipi

R

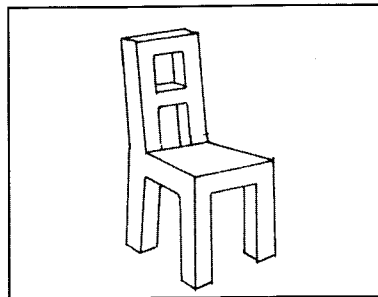
Runtu

S

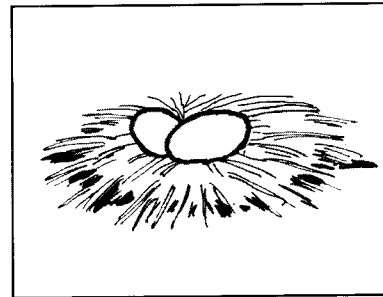
Sara

T

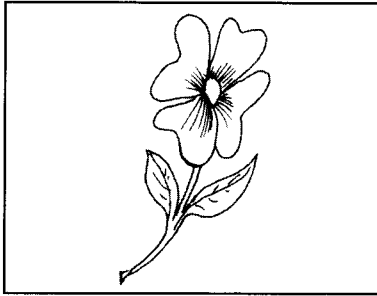
Tiyana

TH

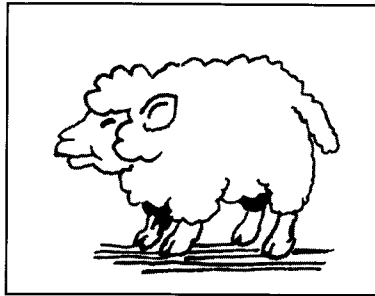
Thapa

T'

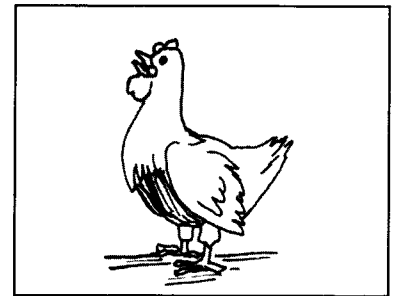
T'ika

U

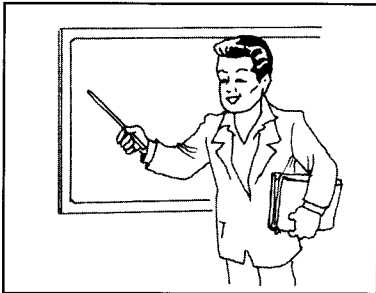
Usha

W

Wallpa

Y

Yachachiq

3 -Uyarispa qilqariy.

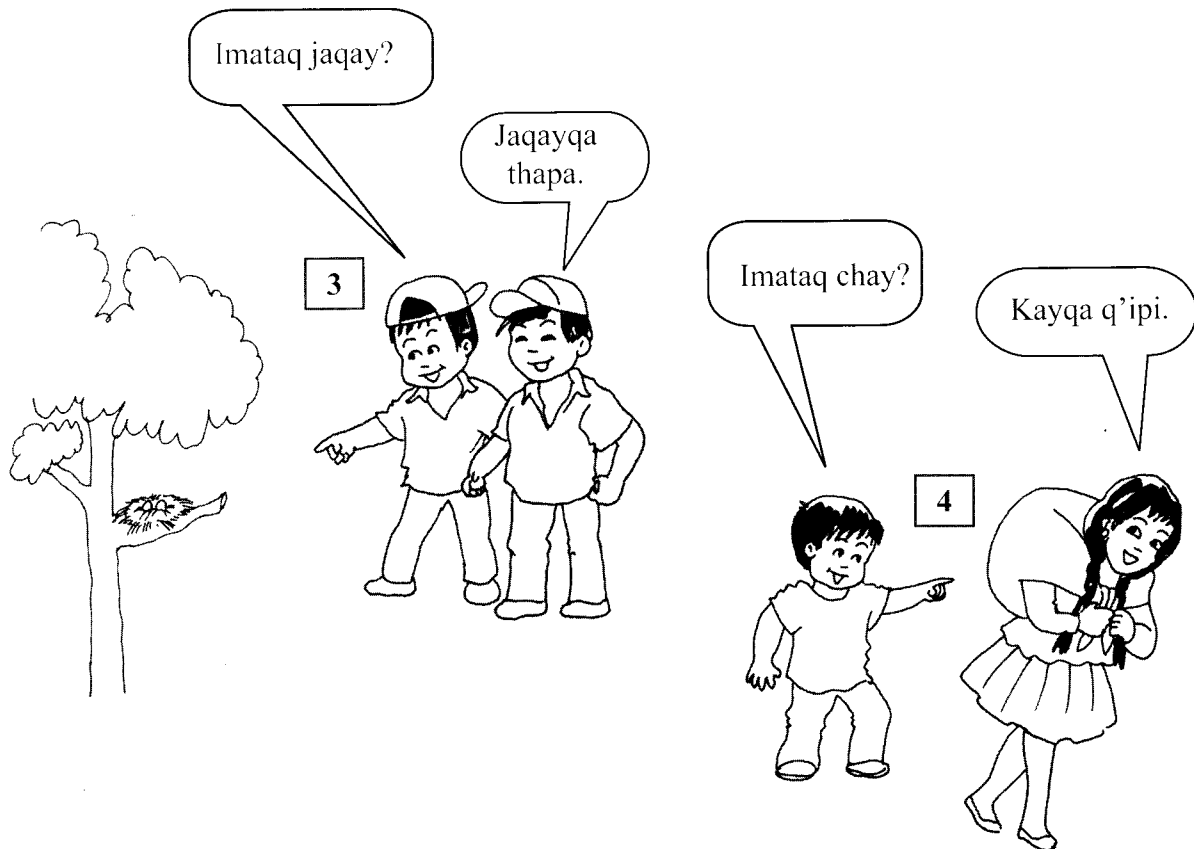
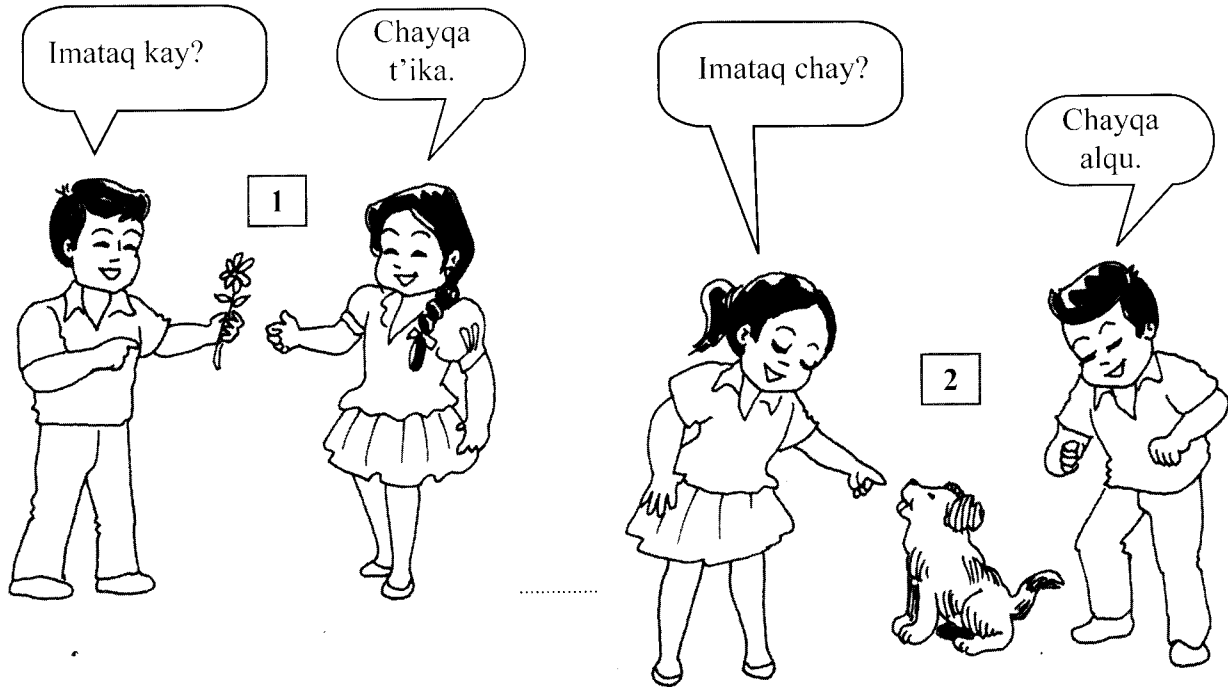
1.....	6.....	11.....
2.....	7.....	12.....
3.....	8.....	13.....
4.....	9.....	14.....
5.....	10.....	15.....

4 - Yupariy.

1 uk	6 suqta
2 iskay	7 qhanchis
3 kinsa	8 pusaq
4 tawa	9 isqun
5 phishqa	10 chunka

3. TAPUSPA

 1 -Uyarirquy.
-Tapurikuy.

RUWAYNIN

1 - Junt`achiy.

- Tapurikuy

1. Piriku: Imataq kay?

Sawasta: Chayqa

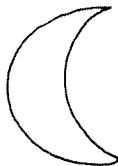
2. Petrona: Imataq chay?

Antuku: Chayqa.....

3. Paulina: Imataq jaqay?

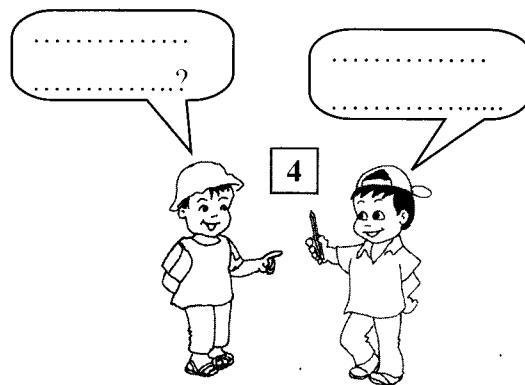
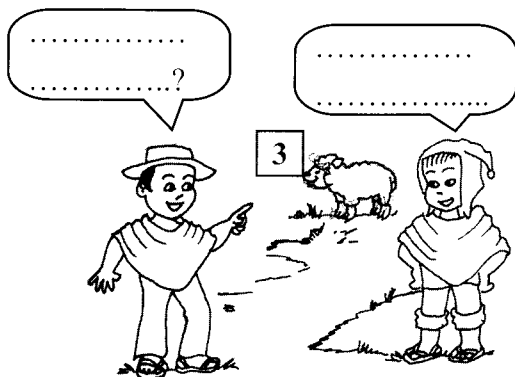
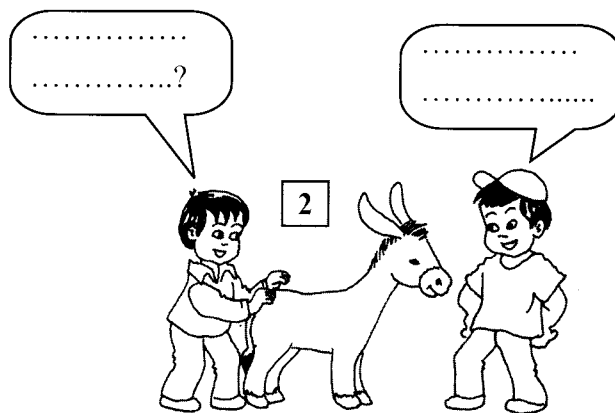
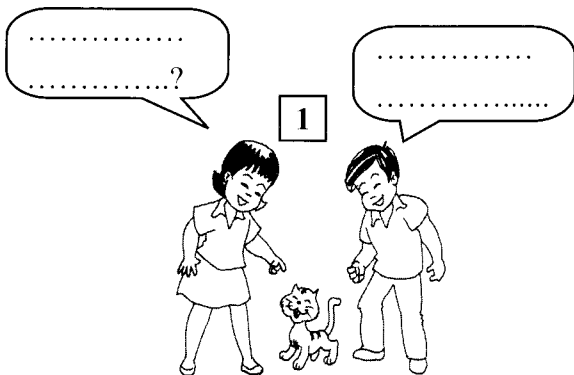
Ana: Jaqayqa

2 -Junt`achiy

-Uyariy

-Allicharquy

3 -Allin kaqta aqllarquy.

1. Imataq chay?

a. Chayqa k`anka.

ch. Kayqa k`anka.

2. Imataq chay?

a. Chayqa nina.

ch. Chayqa llant`a.

3. Imataq jaqay?

a. Jaqayqa ichhu.

ch. Chayqa wallpa.

4. TAPUSPALLAPUNI (-RÍ)

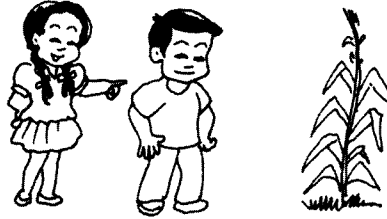

1 -Uyariy.

-Kikinta tapuriy.

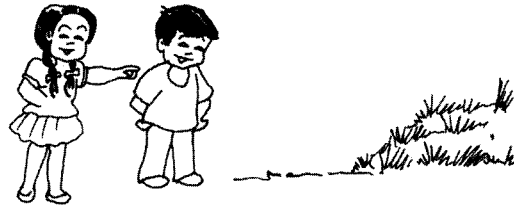
Santusa: Yaw! Piriku. Imataq
chay?

Piriku: Santusáy, chayqa
sara.

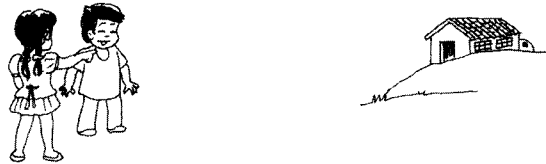
Santusa: Chayrí?

Piriku : Chayqa qhura.

Santusa: Jaqayrí?

Piriku: Jaqayqa wasi.

Santusa: Aaa! Pirikúy, askamalla.

Piriku: Askamalla Santusáy.

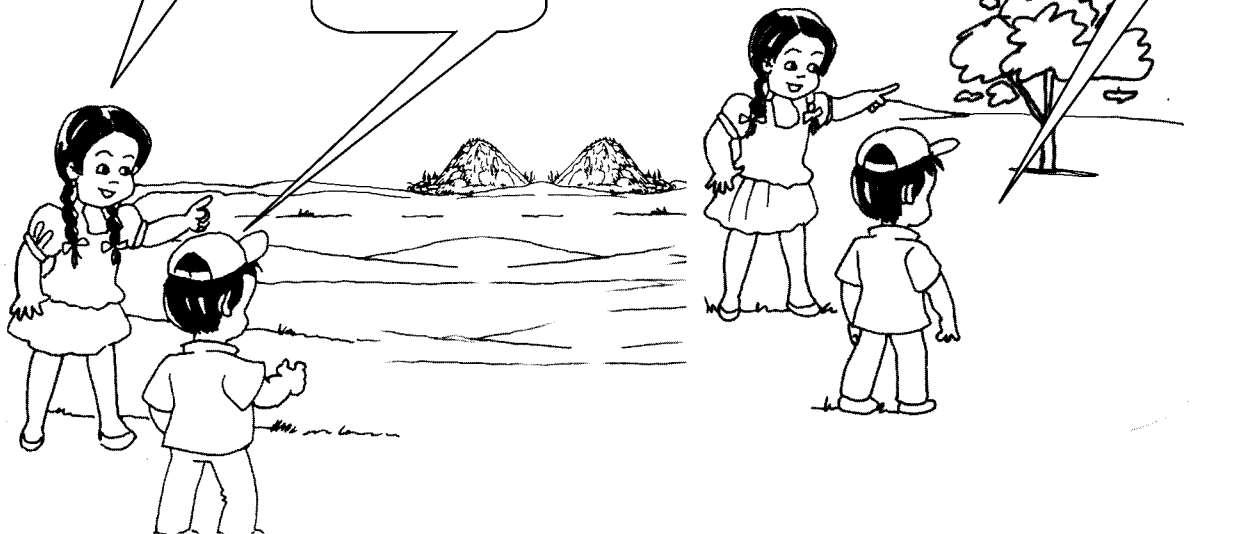
2 -Ñawiriy.

Imataq jaqay?

Jaqayqa urqu

Chayrí?

Chayqa sach'a.

RUWAYNIN

1 -Kay simikunawan parlapayanakuman junt'achiy.

Imataq	-	chayrí	-	sutiyki	-	kayqa
Timuku	-	mama	-	tiyana	-	askamalla

Anasta (Anastacia) : Imaynalla tatáy?

Timuku (Timoteo): Waliqla mamáy.

Anasta: Imataq ?

Timuku: sutiy.

Anasta: Tata Timuku, chay?

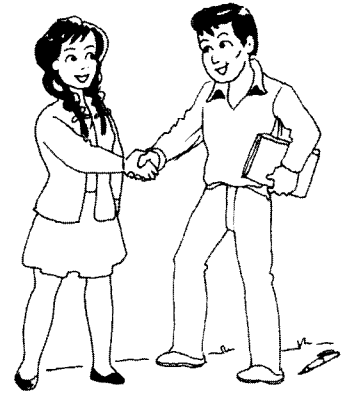
Timuku: khillka.

Anasta:?

Timuku: Chayqa

Anasta: Waliq, tatáy.

Timuku: Askamalla Anasta.

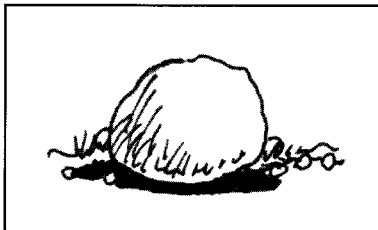

2 - Musuq simikuna.

- Saqirasqakunaman junt'arquchiy.

- Uyarispa ruwasqaykita qhawariy.

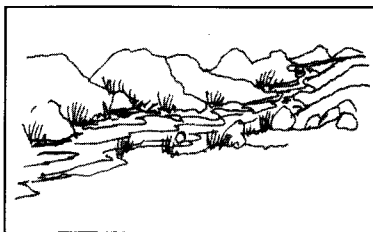
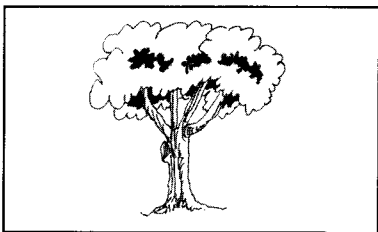
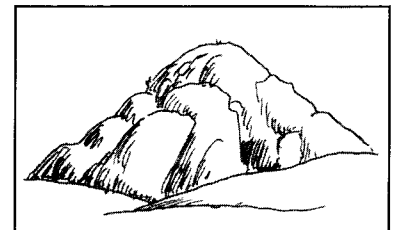
- Uyarispa yachapayarquy.

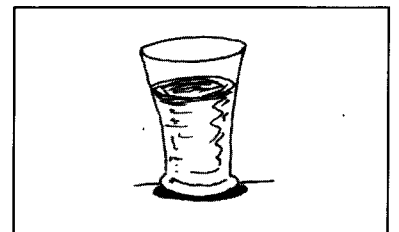
Rumi

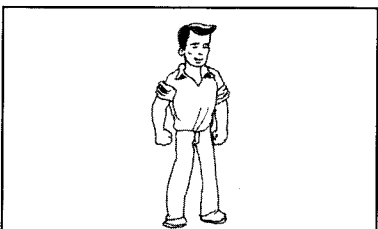
Ñan (Yan)

Mayu

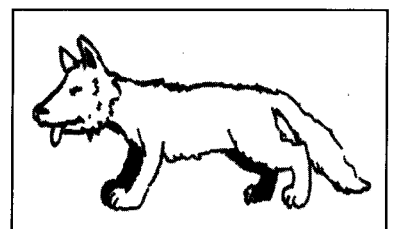
Yaku

Runa

Qhucha

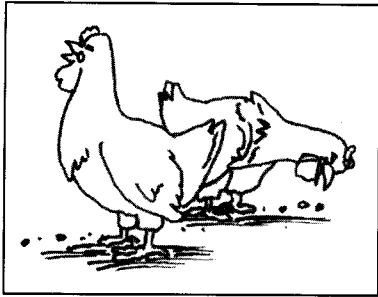

Atuq

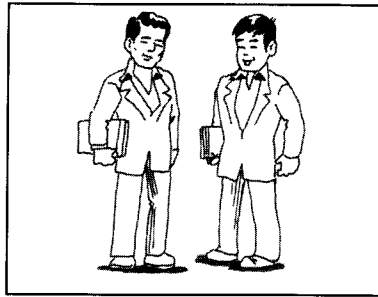
5. ASHKHAYACHISPA

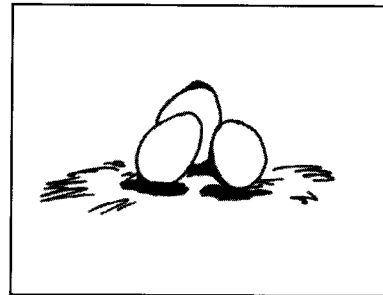
1 -Uyariy.
-Yachapayariy.

Wallpa (kuna)

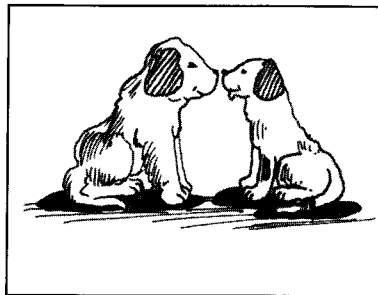
Yachachiqkuna

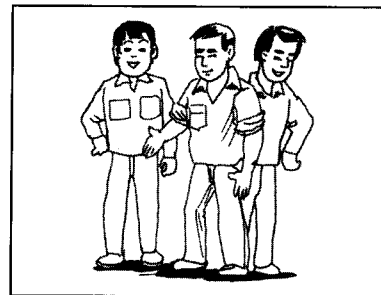
Runtu

Yachakuqkuna

Alqu (kuna)

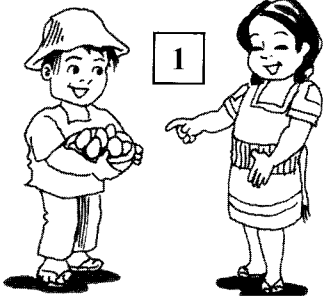
Runa

2'-Uyariy
-Yachapayariy
-Tapurikuy

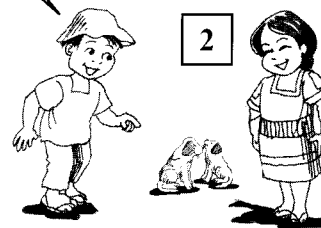
Imataq kaykuna?

Chaykunaqa
runtu

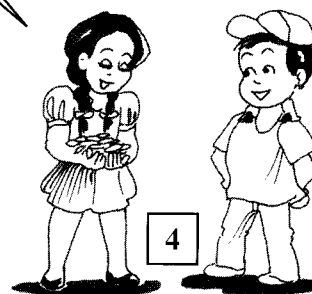
Chaykunari?

Chaykunaqa
alqu.

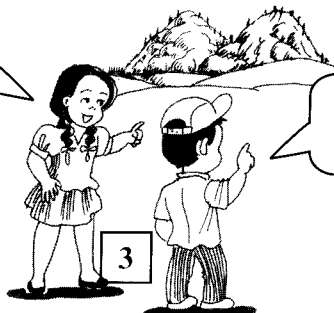
Kaykunari?

Chaykunaqa
laqhi

Imataq
jaqaykuna?

Jaqaykunaqa
urqu.

RUWAYNIN

1-Ima nishankutaq? Qhawarispa qilqariy.

6. ARÍ, MANA NIRISPA.

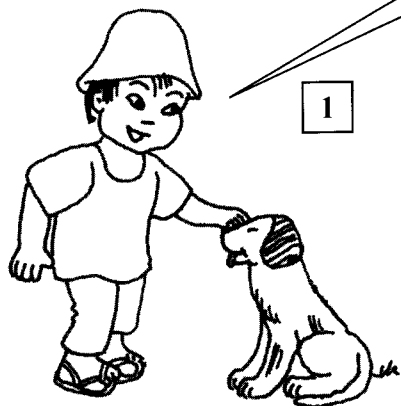

1 -Uyariy.

-Qanñataq tapurikuy.

Kayqa alqu.

1

Kayqa khillkachu?

2

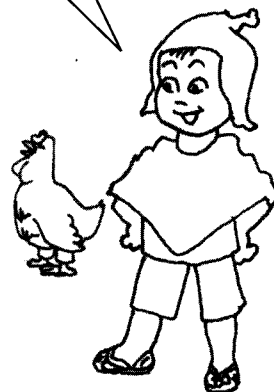
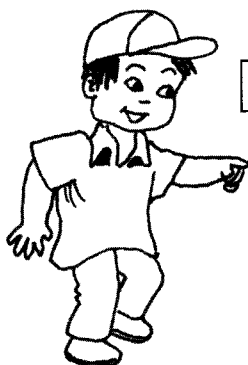
Arí, chayqa khillka.

Chayqa runtuchu?

Mana chayqa runtuchu.
Chayqa wallpa.

3

Chayqa tiyanachu?

4

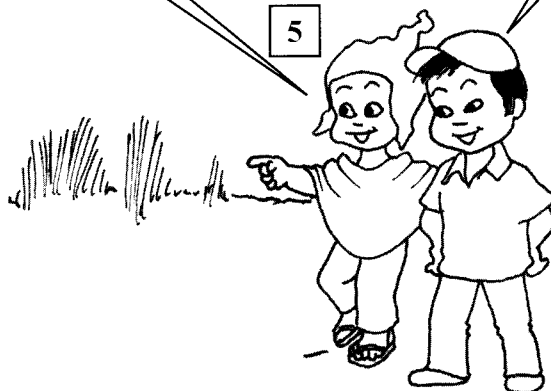
Mana, mana kayqa tiyanachu. Kayqa qilqana.

Jaqayqa Ichhuchu?

Arí, jaqayqa ichhu.

5

RUWAYNIN

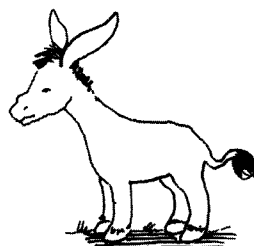
1 -Tapuykunata uyarispa, kutichiyninta aqllay.

1.?

a. Mana kayqa michichu.
Kayqa wuru.

ch. Mana, kayqa wuruchu.

chh. Arí, kayqa wuru.

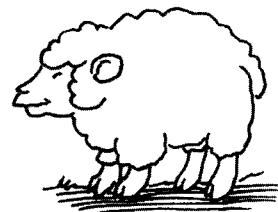

2.?

a. Mana, mana chayqa
wallpachu. Chayqa alqu.

ch. Mana chayqa wallpachu.
Chayqa usha.

chh. Arí, chayqa wallpa.

3.?

a. Mana, kayqa alquchu.

ch. Mana, jaqayqa alquchu. Jaqayqa wurru.

chh. Arí, jaqayqa alqu.

2 -Junt'arquchiy.

-Ñawiriy.

-Kikinta tapurikuy.

1. **Piriku:**kay?

Ana: Chayqa chhalla.

4. **María:** Chayqa.....?

Santusa: Arí, kayqa ch'ulu.

2. **Antuñu:** Jaqayqa?

Salusti: Manaqurichu.

Jaqayqa p'acha.

5. **Sonia:** Imataq?

José: Kayqa laqui.

3. **Petrona:**chakichu?

Asunta:chayqa chakichu.

6. **Juwanchu:** Kayqa?

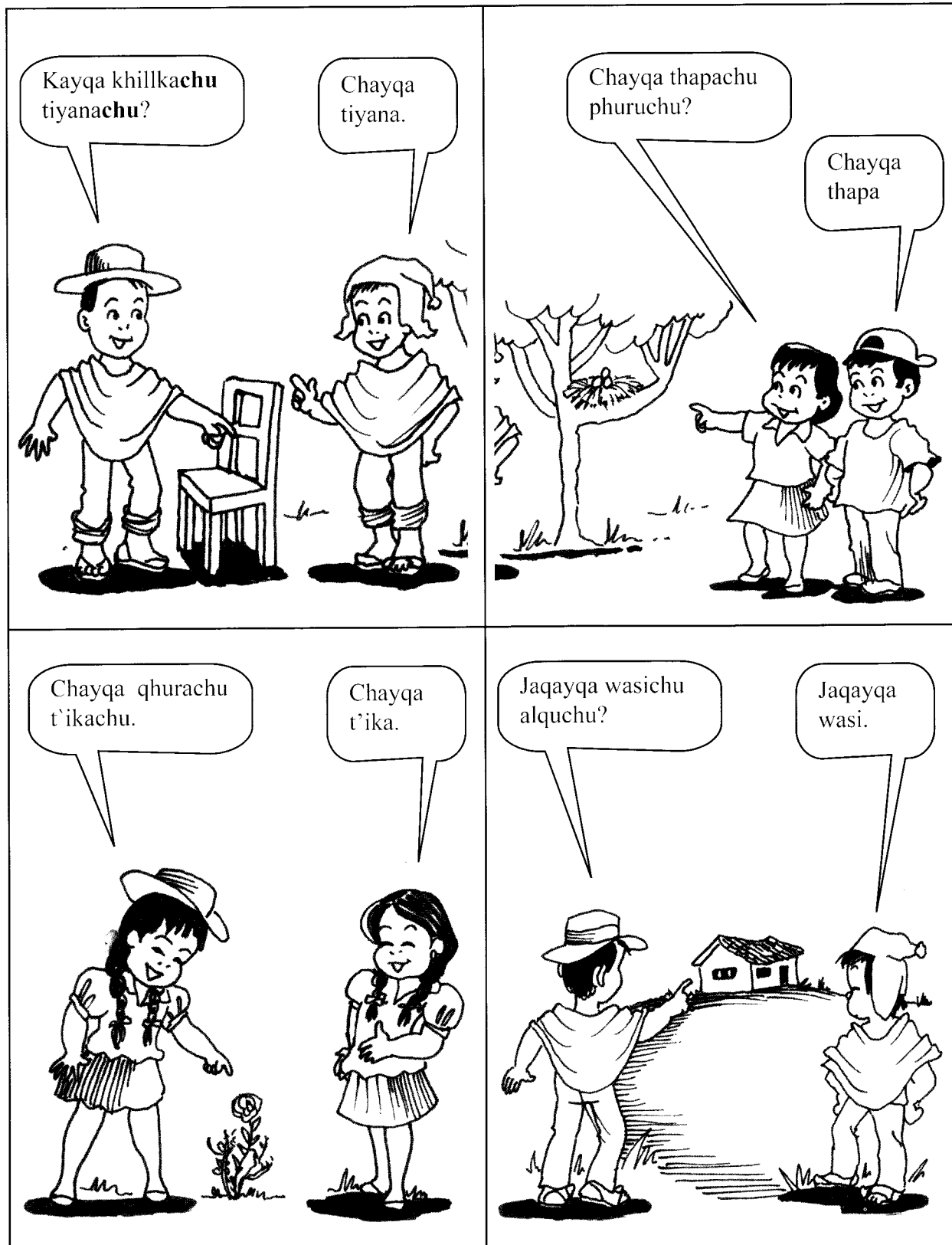
Felipa:, chayqa
jak'u.

7. AQLLACHISPA.

1 -Uyariy.

-Kikinta tapurikuy.

RUWAYNIN

1 - Silqikunata qhawaspa kutichiy.

1 A: Kayqa qurichu sarachu?

CH:

2 A: Chayqa pampachu ninachu?

CH: Chayqa.....

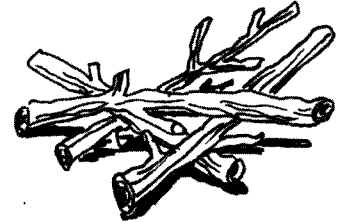
3 A: Kayqa chakichu thapachu?

CH: Kayqa.....

4 A: Jaqayqa q'ipichu llant'achu?

CH: Jaqayqa.....

2 -Junt'achiy.

-Uyariy.

-Iskay ukhu llank'aspa tapunakuychiq.

A: Imaynalla?

Ch: Qansina tatáy.

A: Qansina. Imataq.....?

Ch: Chawila..... Qanpatarí, imataq sutiyki?

A: Alvaro

Ch: Tatáy, awtuchu
mutuchu?

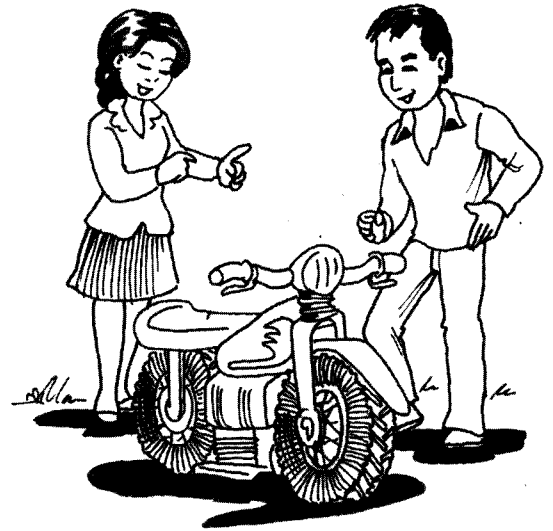
A:

Ch: Jaqayrí, sach'achu runachu?

A: sach'a.

Ch: Aaa!, sach'a i. Askamalla tata Alvaro.

A:

UK KAO T'AOAY

PATA JAWALLANRAQ

IMAMANTA

- Runata mask'aspa.

PARLAYPIÑA

- Pitaq kanki?
Ñuqaqa Sandra kani.
- Pitaq pay?
Payqa Carlos.
- Pitaq pay?
Payqa mamay.
- Qanqa Sandrachu kanki?
Ari, ñuqaqa Sandra kani.
Mana, ñuqaqa mana Sandrachu kani.
- Payqa Renechu Tomaschu?
Payqa manataq Renechu manataq
Tomaschu. Payqa Isidoro.
- Imamin sutyki?
Sandra sutyqa.

K'ASKAQ

-TAQ

Runamanjina
Tukuchaqkuna
Kunanpi rimachiq

Ch'ullapi

-NI

-NKI

-CHU

-TAQ

-MIN

- Nápaykunarikuspa.

- Imaynalla mamáy?
Waliqlla. Qanri?
Ñuqapis waliqlataq.

-Y

-RÍ

-PIS + -LLATAQ

- Sutinta, ayllusutinta ima
tapurikuspa.

- Imataq sutyki?
Ñuqaqpataqa Mariya suty.
- Imataq tataykimanta kanki?
Mamani kani.
- Mamaykimantari?
Condori kani.
- Imataq paypata sutin?
Paypataqa Julia sutin.

Kapuyniyuqkuna

Ch'ullapi

-Y

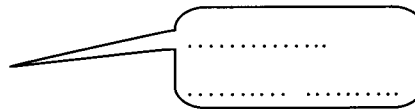
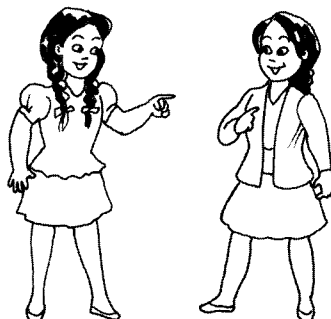
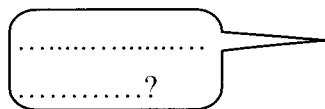
-YKI

-N

-MANTA

-QPATA, -PATA

Ima nishankutaq?

1- T' AQAY

8. -RUNATA MASK'ASPA.

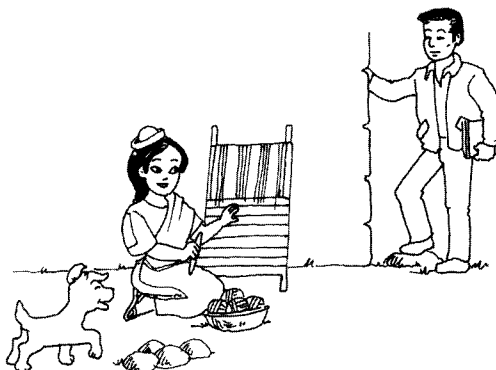
-Tata Joseqa mama Qulqi Santusata mask'ashan.

1

José: taq, taq, taq.
Wasiyuq.

Kasta: Pitaq?

José: Ñuqa.

2

José: Imaynalla mamáy.
Qanqa, mama Qulqi
Santusachu kanki?

Kasta: Mana. Pay mama
Qulqi Santusaqa.

3

José: Imaynalla mamáy.

Santusa: Imaynalla tatáy.

José: Mamáy, mama Qulqi Santusachu
kanki?

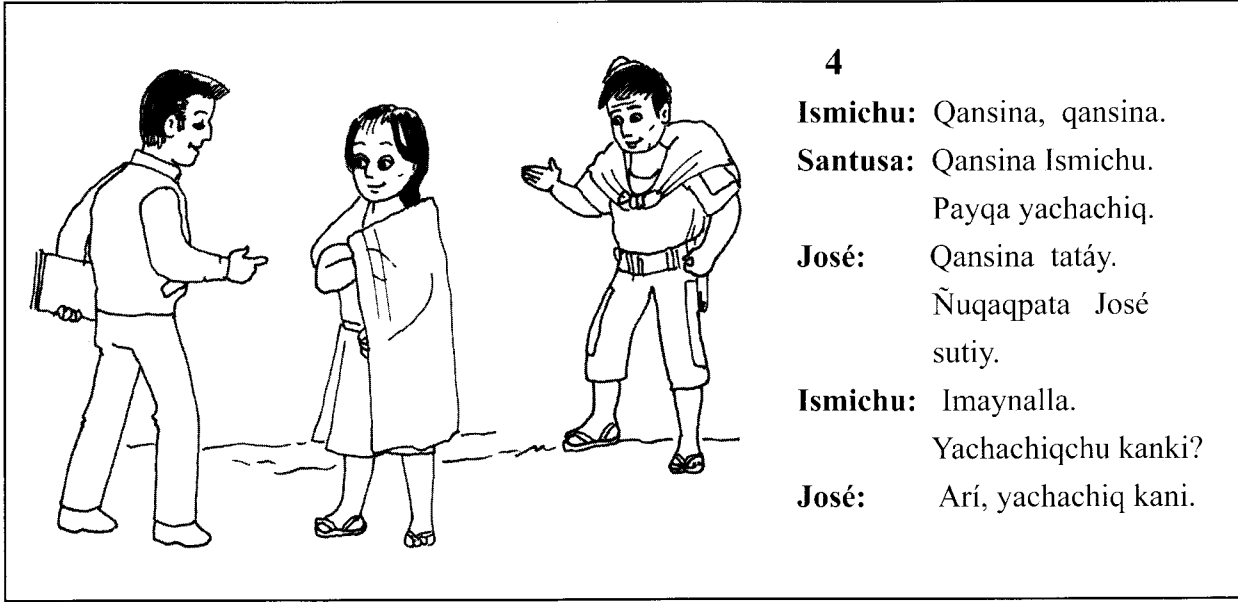
Santusa: Arí, Qulqi Santusa kani.

José: Imaynalla mamáy, ñuqaqa
yachachiq kani.

Santusa: Aaa! Imataq sutyiki?

José: José sutyi.

RUWAYNIN

1 -Parlapayanakuta uyarispa. ARÍ manaqa MANA nispa niriy.

1. Tata Joseqa yachachiq.
2. Tata Joseqa mama Santusaqpata wawan.
3. Tata Joseqa tata Ismichuta mask'ashan.

2 -T'inkirquy.

1. Imataq sutiyki? 2. Isawilachu kanki? 3. Yachachiqchu kanki? 4. Pitaq pay? 5. Qansina mamáy. 6. Imamin paypata sutinqa?	a. Arí, yachachiq kani. ch. Qansina tatáy. chh. Carlos sutiyqa. ch'. Mana Isawilachu kani.
Ñuqaqa Carlota kani. i. Paypata Lucas sutinqa. j. Payqa Ana. |
|--|--|

9. PITAQ PAY?

1 -Uyarirquy.

-Kikinta willarikuy.

Ñuqaqa Patricia
kani

1. -Payqa Sawina.
- Payqa mamay

2. - Payqa Ernesto.
- Payqa tatay.

3. - Payqa Jorge.
- Payqa qhuchumasiy.

2 -Uyaririy.

-Kikinta tapurikuy.

Pitaq kanki?

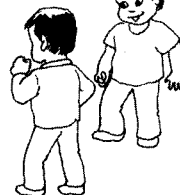
Ñuqaqa
Jorge kani.

Pitaq pay?

Payqa
llaku

Payri?

Payqa
Tumasa.

10. RIQSINARIKUSPA.

 1 - Isakaynin parlapayanakuta uyaririy.
-Puriykacharispá riqsinarikuy.

Isiku: Yuli! Pitaq kanki?
Lucas: Ñuqaqa Lucas kani.
Qanrí?
Isiku: Ñuqaqa Isiku kani.

Francisco: Qansina tatáy.
Miguel: Qansina. Imataq sutiyki?
Francisco: Francisco suti.
Qanpatarí?
Miguel: Miguel.

2 -Qhishwa chiqacha.

“kay” rimay

Kunanpi

Ñuqaqa Ilda kani.
Qanqa Juan kanki.
Payqa Adolfo.

Tapuykuna

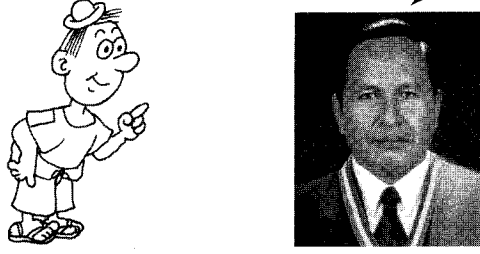
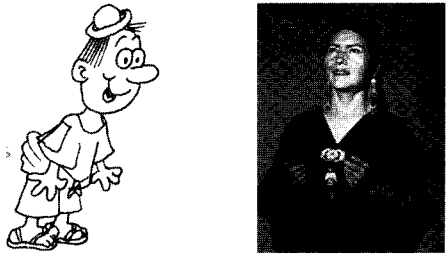
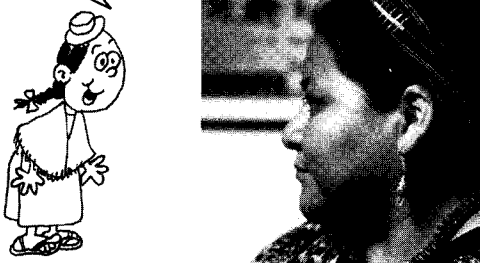
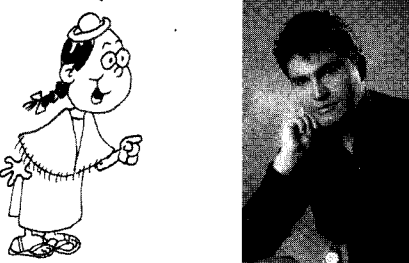
Pitaq kani? - Juan kanki.
Pitaq kanki? - Ilda kani.
Pitaq pay? -Payqa Adolfo.

Arí, Mana nirispa

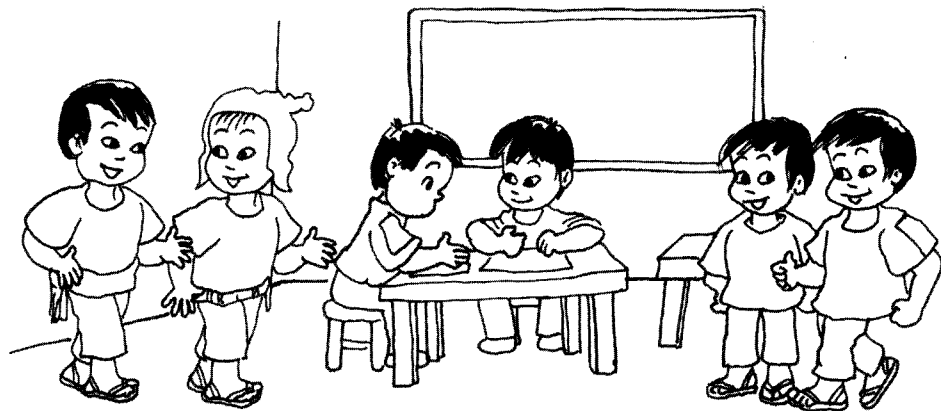
- Ildachu kani?
- Arí, Ilda kanki.
- Mana Ildachu kanki. Ana kanki.
- Juanchu kanki?
- Arí, Juan kani.
- Mana, mana Juanchu kani Ñuqaqa Antuñu kani.
- Payqa Anachu?
- Arí, payqa Ana.
- Mana, mana payqa Anachu. Payqa Teresa.

11. QANQA ISIKACHU KANKI?

1 -Kinchakunata qhawariy, chanta saqirasqa kashan chaykunamantaq **ARÍ**, manaqa **MANA** nispa junt'arquchiy.
 -Iskay ukhu ñawiriychiq.

<p>1</p> <p>Tata Cardenas Victor Hugochu kanki?</p> <p>Ari,</p> 	<p>2</p> <p>Mama Yugar Zulmachu kanki?</p> <p>Mana,</p>
<p>3</p> <p>Mama Menchu Rigobertachu kanki?</p> <p>Ari,</p> 	<p>4</p> <p>Tata Arias Gerardocho kanki?</p> <p>Mana,</p>

2 -Puriyacharispa yachakuq masiykikunata tapuriy.(uk kaq ruwaypi jina)
 -Yachachiqman yachakuq masiykikunaqpata sutinta willariy.

12. IMAYNALLA?

1 -Iskaynin parlapayanakuta uyarirquy.
-Yachakuq masiykita napaykuriy.

- a) **Sawasta:** Antuñu imaynalla?
Antuku: Waliqlla. Qanrí?
Sawasta: Ñuqapis waliqllataq.

- ch) **Timuku:** Ismichu imaynalla, waliqllachu?
Ismichu: Arí, waliqlla. Qanrí Timuku,
imaynalla, waliqllachu?
Timuku: Arí, ñuqapis waliqllataqqa a.

Imaynalla?

Waliqlla.
Allillan
As waliqlla
As allillan

Allillanchu kakushanki?

Arí, allillan.
Mana, as unqurayasqallaqa ari.

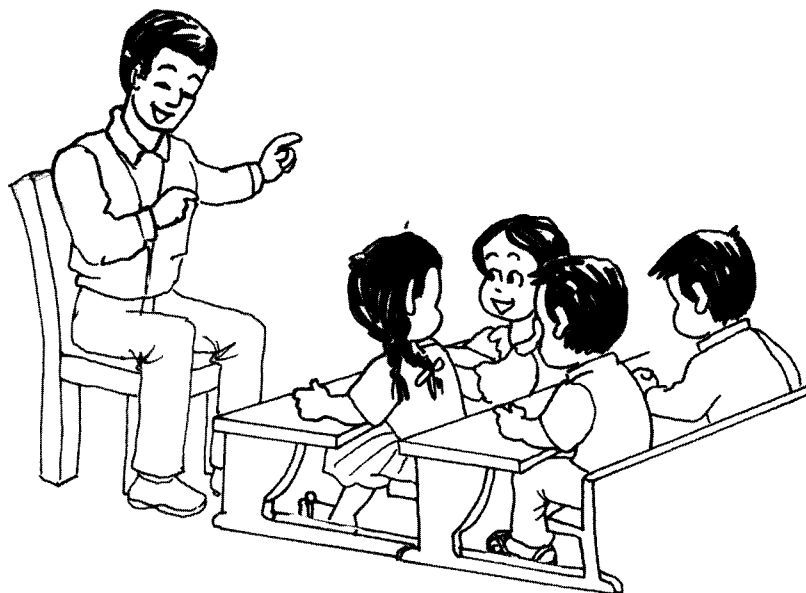
2 -Saqirasqakunaman junt'achiy.
-Uyarispa allicharina kaqtinqa allicharquy.

<p>1</p> <p>.....? Arí, allillan.</p>	<p>2</p> <p>.....? As waliqlla.</p>
<p>3</p> <p>..... Qansina mamáy.</p>	<p>4</p> <p>.....? Arí, waliqlla.</p>

13. YACHAYWASIPI.

1 -Yachaywasipi yachachiqwan yachakuqkunawan riqsinakushanku.

- Yachachiq:** Qansina wawakuna, imaynalla?
Piriku: Qansina yachachiq.
Ana: Qansina yachachiq.
Mariya: Qansina yachachiqniy.
Yachachiq: Ñuqaqa yachachiq kani.
Ñuqaqpataqa José suti. Qanpata imataq sutiyki?
Piriku: Ñuqaqpataqa Piriku suti.
Yachachiq: Imataq tataykimanta kanki?
Piriku: Nina kani.
Yachachiq: Mamaykimantari?
Piriku: Qulqi kani.
Yachachiq: Qanpatari, imataq sutiyki?
Ana: Ana sutiya.

RUWAYNIN

1 - **ARÍ, MANA, manaqa MANA NINCHU nispa niriy.**

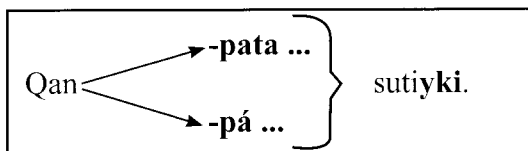
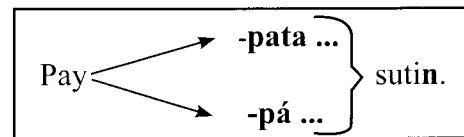
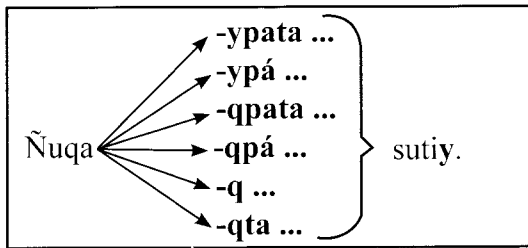
1. Yachachiqpata Pedro suti.
2. Pirikuqa tatanmanta Nina.
3. Tata Joseqa mana yachachiqchu.
4. Anaqa mamanmanta Yucra.

SUT'INCHAYNIN.

1 -Qhishwa chiqacha.

Kapuyniyuqkuna

- Ñuqa**qpata** Ana suti**ya**.
- Qan**pata** Marcelo suti**yki**qa.
- Pay**pata** Juan suti**n**qa.

Arí, mana nirispa

- Mariachu suti**y**?
- Arí, Maria suti**yki**qa.
- Mana, Mariachu suti**yki**qa.
- Isikuchu suti**yki**?
- Arí, Isiku suti**y**qa.
- Mana, Isikuchu suti**y**qa.
- Paypata Marcelachu suti**n**?
- Arí, Marcela suti**n**qa.
- Mana, Marcelachu suti**n**qa.

Tapuypi

- Imataq ñuqaqpata suti**y**?
- Imataq qanpata suti**yki**?
- Imataq paypata suti**n**?

14. TATAYKIMANTARÍ?

1 -Uyarirquy.
-Tapurikuy.

- A: Imataq sutyiki?
CH: Timuku sutyiqa.
A: Imataq tataykimanta kanki?
CH: Apasa kani.
A: Mamaykimantari?
CH: Mamaymantaqa Mamani kani.

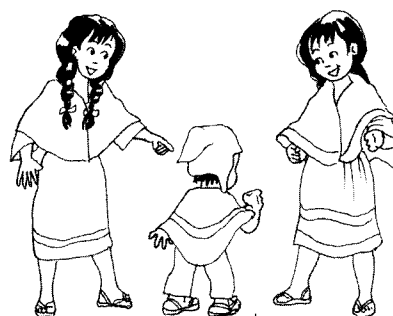

2 -Kay tapuykunaqa pantasqa kashan. Allicharquspataq sapa ukman kutichiy.

1. sutyiki imataq qanpata.?
2. sutin Antuka paypata?
3. Mamanichu kanki mamaykimanta.?
4. kanki Mariyachu.?
5. tataykimanta kan imamin??

3 -Junt'arquchiy.

- 1 A:?
CH: Arí, waliqla.....?
A: waliqllataq.
CH: Imataq paypata sutin?
A: Isiku.....
CH:?
A: Tatanmantaqa Condori

2. A:
CH: Qansina tatáy.
A:?
CH: Arí, ñuqaqa Apura Paulina kani.

ISKAY KAO T'AQAY

PATA JAWALLANRAQ

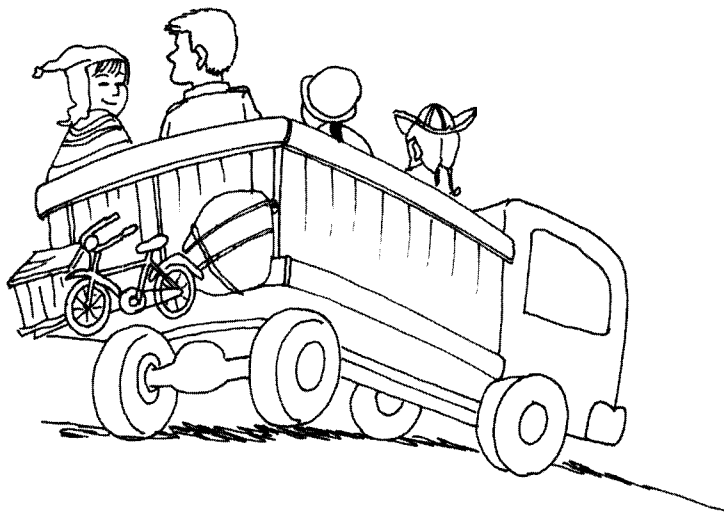
IMAMANTA	PARLAYPIÑA	K'ASKAQ
- Maymanta kasqanta tapurikuspa.	- Maymantataq kanki? Oruromanta kani. Qanri? Ñuqaqa kaymanta kani. - Maymantataq mamayki? Mamayqa Tarawukumanta. - Tataykiri? Tataypis Tarawukullamantataq. - Maymantataq warmiyki? Payqa Putulumanta. - Qanqa, kaymantapunichu kanki? Ari, kaymantapuni kani. - Maymantachus mama Alejandra i? Tarijamantachus jina - Manuel, Yutalamantachu kanki? - Ari, Yutalamanta kani. Mana, Yutalamantachu kani. - Yaw!, Sawastita, qusayki kaymantachu? Ari, payqa kaymanta. Mana, payqa kaymantachu. Payqa Yotalamanta. - Juan, Azurduymantachu Tarwitamantachu kanki? Ñuqaqa Tarwitamanta kani. - Julia, Padillamantachu Zudañesmantachu kanki? Ñuqaqa manataq Padillamantachu, manataq Zudañesmantachu kani. Ñuqaqa Serranomantaqa kani.	-MANTA -PIS + -LLATAQ -PUNI -CHUS -CHUS + JINA -CHU -TAQ
- Aylluntinmanta tapurikuspa.	- Maymantataq Moraleskuna kanku? Paykunaqa Potosimanta kanku. - Maymantataq Teresawan Taniawan kanku? Paykunaqa Potosimanta kanku. Iskayninku Potosimanta kanku. - Maymantataq tatamamayki kanku? Mamayqa Oruromanta, tataytaq Uyunimanta.	-NKU -WAN -TAQ
- Maymanta jamushasqanta tapurispaspa.	- Maymantataq jamushanki? Wasiyanta jamushani. - Maymantataq wawayki jamushan? Wawayqa yachaywasimanta jamushan.	-MANTA -SHA

2 – T’AQAY

15. MAYMANTATAQ KANKI?

- Antuñuwan Jhonwanqa Tarawukuman ch’usashanku.

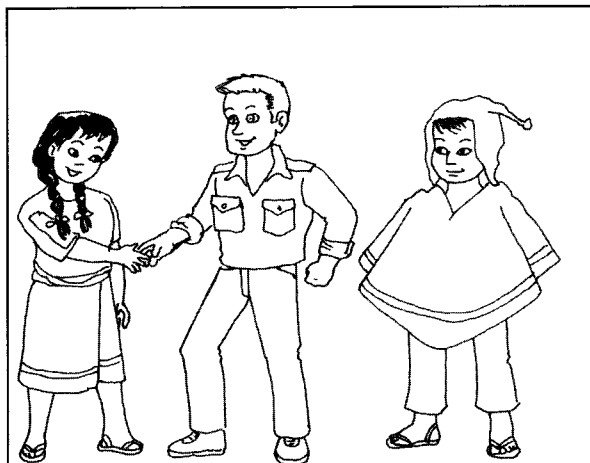
1

- Antuñu:** Qansina mamáy,
qansina tatáy.
- Ilaku:** Qansina tatáy.
- Karluta:** Qansina tatáy.
- Antuñu:** Tata Jhon, kayman
jamuriy.
- Jhon:** Qansina.
- Ilaku:** Imaynalla. Maymantataq
kanki?
- Jhon :** Canadamanta kani.
Qanrí, maymantataq
kanki?
- Ilaku:** Ñuqaqa Tarawukumanta kani.
- Jhon:** Payrí?
- Ilaku:** Paypis Tarawukuilamantataq.
- Jhon:** Aaa!

2

- Antuñu:** Taq, taq, taq
Sawasta: Pitaq?
Antuñu: Ñuqa.
Sawasta: Yaykumullay.
Antuñu: Imaynalla mama Sawasta?
Sawasta: Waliqlla. Qanrí, imaynalla?
Antuñu: Ñuqapis waliqllataq.

3

- Antuñu:** Mama Sawasta payqa tata Jhon. payqa Canadamanta.
Sawasta: Aaa! Imaynalla tata Jhon, kaypi tiyarikuy.
Jhon: Imaynalla mama Sawasta. Waliqllachu?
Sawasta: Arí, waliqlla.

RUWAYNIN

1 -Parlapayanakuta uyarispa, ARÍ manaqa MANA nispa niriy.

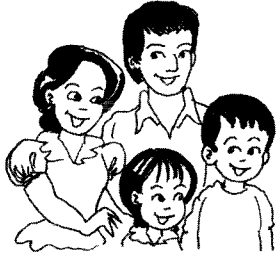
1. Tata Antuñuqa Putuluman ch'usashan.
2. Tata Jhonqa Chilemanta.
3. Tata Antuñuqa mama Sawastata riqsin.
4. Tata Ilakuqa Tarawukumanta.
5. Jhonqa mana Putulumantachu.

2 -Tapuymanjina kutichiyinta aqlarqay.

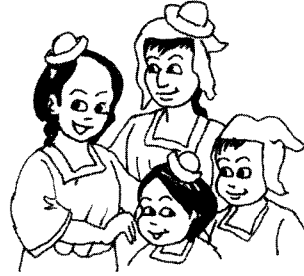
1. Maymantataq kanki?
 - a. Canadamanta kanki.
 - ch. Tarawukumanta kani.
2. Maymantataq pay?
 - a. Payqa Chukisakamanta.
 - ch. Qanqa Canadamanta kanki.
3. Waliqllachu, mama Sawasta?
 - a. Allillan.
 - ch. Arí, waliqlla.
4. Pitaq?
 - a. Ñuqa
 - ch. Yaykumullay.
5. Jhonqa tata Antuñuqpata qhuchumasinchu?
 - a. Arí, qhuchumasin.
 - ch. Arí, qhuchumasiy.
6. Ilakuqa Tarawukumantapunichu?
 - a. Arí, payqa Tarawukumantapuni.
 - ch. Mana. Payqa Canadamanta.
7. Maymantachus mama Sawasta i?
 - a. Mana yachanichu.
 - ch. Payqa Tarawukumanta.

16. MAMANIKUNAQA PASMANTA KANKU.

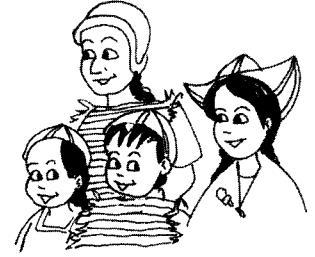
1 -Silqikunata qhawarispá, maymanta kasqankuta qilqarquspa
parlapayanakuman junt'achiy.
- Ñawirquy ma.

Moraleskuna (Sucre)

Yarwikuna (Putulu)

Qhispikuna (Tarawuku)

A: Imaynalla mamáy?

CH: Imaynalla tatáy?

A: Ukta tapurikusqayki. Maymantataq
Moraleskuna kanku?

CH: Moraleskuná?

A: Arí, Moraleskuna.

CH: Paykunaqa

A: Qhispikunarí?

CH: Paykunaqa

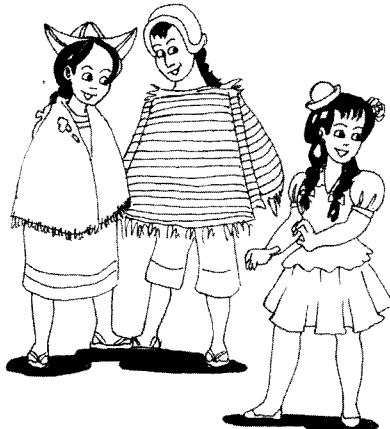
A: Yarwikunaqa Pasmantapunichu kanku?

CH: kanku.
.....

2 - Sapa ukta ñawiriy.

A) **a:** Maymantataq pay?
ch: Payqa Tarijamanta
a: Tarijamantapunichu?
ch: Arí.

CH) **a:** Maymantaq paykuna?
ch: Paykunaqa Santa Cruzmanta.

- CHH) a:** Maymantataq Anawan
Salustiyawan kanku?
ch: Salustiyanaqa Tarijamanta,
Anataq Santa Cruzmanta.

- CH') a:** Qhisfikunaqa Rawilumantachu
Kila Kilamantachu kanku?
ch: Qhisfikunaqa manataq Rawilumantachu,
manataq Kila Kilamantachu. Paykunaqa
Tarawukumanta kanku.

- I) a:** Maymatachus Serrano
Jennywan Pocholowan kanku i?
ch: Iskayninku Pasmantachus jina kanku.

3 - Tapuykunaman kutichiy.

1. Maymantataq kanki?
2. Maymantataq tatamamayki kanku?
3. Maymantataq yachachiqniyki?
4. Maymantataq qhuchumasiyki?
5. Maymantataq chunkuyki?
6. Maymantataq yachakuqmasiyki?
7. Pitaq Redención Pampamanta?
8. Maymantataq Boliviamanta kamachiq?

17. TARAWUKUMANTACHU KANKI?

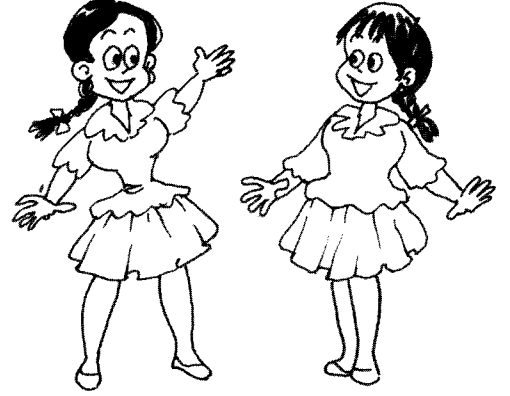

1 -Parlapayanakuta uyaririy.

-Puriykacharispa kikinta parlapayanarikuy.

-Yachachiqman maymanta yachakuq masiyki kasqanta willariy.

- Anasta:** Imaynalla Winita?
Winita: Walliqlla. Qanrí?
Anasta: Ñuqapis waliqlataq.
 Winita, Chukisakamantachu kanki?
Winita: Arí, Chukisakamanta kani. Qanrí,
 maymantataq kanki?
Anasta: Ñuqaqa Potosimanta kani.
Winita: Yachachiqí, maymantataq ari?
Anasta: Mana yachanichu.

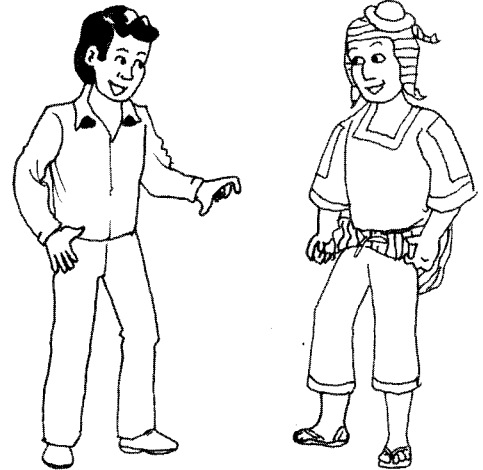
2 -Qhishwa chiqacha.

-MANTA

Ñuqaqa		kani.
Qanqa	Cochabambamanta	kanki.
Payqa		-----

3 -Silqisqamanjina tapuynintawan kutichiynintawan aqllarquy.

1. Maymantataq ñuqa kani?
Qanqa Yutalamanta kanki.
2. Maymantataq kanki?
Ñuqaqa Putulumanta kani.
3. Maymantataq Isiku?
Payqa Tarawukumanta.

4 -Tapuykunaman kutichiy.

1. Mamaykiqa kaymantachu?
2. Tataykiqa Potosimantachu?
3. Qanrí, maymantataq kanki?
4. Yachachiqniykiqa Yutalamantachu Tarawukumantachu?
5. Inlismanta yachachiqniyki, maymantataq?

18. PAYQA TARIJAMANTA.

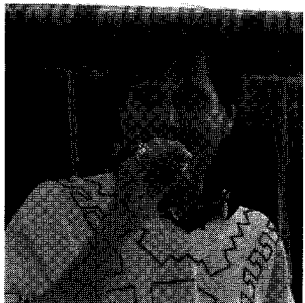
1 -Kikinchakunata qhawasma pí kasqanta, maymanta kasqanta qilqarquy.

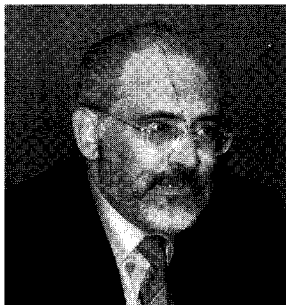
1
.....

2
.....

3
.....

4
.....

2 -Kikinchakunata apamuspa, yachakuq masiykikunaman rikuchisparaq pí kasqanta, maymanta kasqanta ima willarikuy.

3 -Ñawiriy.

-Kikinta parlapayanarikuy.

- 1 **Roberto:** Imaynalla Mario?
Mario: Allillan. Qanrí?
Roberto: Ñuqapis allillantaq.
Mario, maymantataq
kanki?
Mario: Yotalamanta kani. Qanrí
Roberto, kaymantachu
kanki?
Roberto: Arí, kaymanta kani.

- 2 **Isiku:** Yu! Ismicha, Qhura
Qhuramantachu kanki?
Ismicha: Mana, mana Qhura
Qhuramantachu kani.
Isiku: Maymantataq kanki a?
Ismicha: Qhuchismanta.
Isiku: Chaymantapunichu kanki?
Ismicha: Arí.
Isiku: Aaa!

19. ÑUQAPIS BOLIVIAMANTATAQ KANI.

1 -Uyarirquy.
-Yachapayarquy.

Maymantataq
kanki?

Nuqaqa Boliviamanta kani.
Qanri, maymantataq kanki?

Ñuqapis Boliviamantataq kani.

2 -Parlapayanakuman junt'arquchiy.
-Ñawiriy.

- A:?
- Ch: Perumanta kani. Qanri?
- A: Ñuqaqa
- Ch: Payri, maymantataq?
- A: Paypis Ecuadorllamantataq.
- Ch: Paykunari?
- A: Chilemanta

3 -T'inkiykuy.

1. Anachu kanki?	a. Mujuturumanta kani.
2. Maymantachus pay?	ch. Ari, kayllamanataq kani.
3. Imataq sutyiki?	chh. Ari, Mamani kani.
4. Rawilumantachu kanki?	ch'. Mana. Payqa Kachimayumanta i.
5. Timukuqa kaymantachu?	i. Mana. Nuqaqa Tania kani.
6. Maymantataq kanki?	j. Mana. Paypataqa Carlos sutin
7. Paypataqa Juanchu sutin?	k. Santa Cruzmanta kanku.
8. Qanpis kayllamantataqchu kanki?	kh. Ari.
9. Mamaykimanta Mamanichu kanki?	k'. Oruromanta.
10. Tatamamaykirí, maymantataq kanku?	l. Francisca.

20. MAYMANTATAQ JAMUSHANKI?

1 -Tata Antuñuwan tata Ilakuwan parlarikushanku.

1

Antuñu: Tata Ilaku imaynalla?

Ilaku: Allillan tata Antuñu.

Antuñu: Maymantataq jamushanki?

Ilaku: Lasamanta jamushani.

Qanrí?

Antuñu: Ñuqaqa tirminalmanta jamushani.

Ilaku: Aaa! jaku, kуска ripuna.

Antuñu: Jaku.

RUWAYNIN

1 -Tapuykunaman kutichiy.

1. Tata Antuñuqa lasamantachu jamushan?

.....

2. Pitaq tirminalmanta jamushan?

.....

3. Qanrí, maymantataq jamushanki?

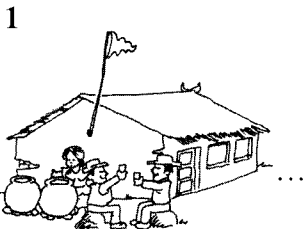
.....

21. LASAMANTACHU QHATUMANTACHU JAMUSHANKI?

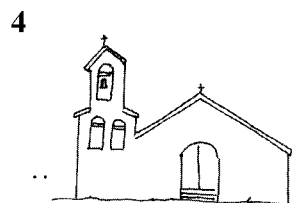
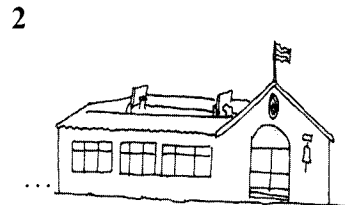
1 -Silqikunata simikunawan t'inkirquy.

-Qhuchumasiykiq ruwasqanwan

-Ñawiriy.

- a. yachaywasi
 ch. qhatu
 chh. qhapana wasi (iñiywasi)
 ch' aqha wasi

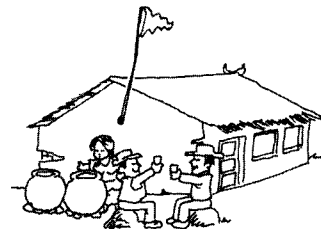
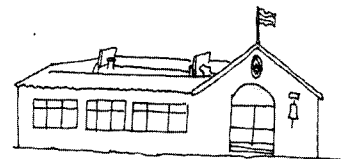
2 -Silqikunata qhawaspa kutichiy.

1. A: Paulinaqa qhapana wasimantachu yachaywasimantachu jamushan?

CH:

2. A: Tumakuqa wasinmantachu qhatumantachu jamushan?

CH:

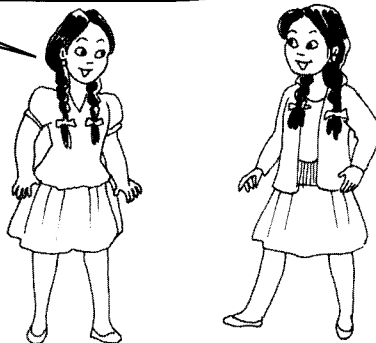
3 -Uyaririy.

-Kikillantataq tapunarikuychiq.

Tirisa, wasiykimantachu jamushanki?

Ari, wasiymenta jamushani. Qanri, maymantataq jamushanki?

Ñuqapis wasillaymantataq jamushani.

22. TINKURIKUSPA.

1 -Parlapayanakuta ñawiriy.

Ismicha: Wawáy, usqhayta rina. Tutayamushañña.
Rosita: Waya, mamáy. Mamáy, jaqayta pikunataq jamushanku?
Ismicha: Yachachiqwan tata alcaldewan jamushanku.

Yachachiq: Qansina mama Ismicha.
Alcalde: Qansina mama Ismicháy
Rosita: Qansina tatáy.
Ismicha: Qansina. Maymantataq jamushankichiq?
Yachachiq: Ñuqaqa yachaywasimanta jamushani.
Alcalde: Ñuqataq wasiyanta jamushani.
Rosita: Yachachiqniy, Potosimantachu Chukisakamantachu kanki?
Yachachiq: Manataq Potosimantachu, manataq Chukisakamantachu kani.
Ñuqaqa Oruromanta kani, wawáy.
Rosita : Tataypis Orurollamantataq.
Yachachiq: Mamaykirí?
Rosita : Mana yachanichu. Mamáy, Maymantataq kanki a?
Ismicha : Ñuqaqa Yamparamanta kani
Rosita : Mamáy, mamáy, jaqayta tatay jamushan.
Ismicha: Ay, jakullaña. Askamalla tatakuna.
Yaqchachiq: Askamalla.
Alcalde: Askamalla.

2 -Parlapayanakumanta tapurikuy.

-Qhutupi llank'aspa kikinta parlapayanarikuy.

3 -Pantasqa quturimaykunata allicharquy.

1. Mariapis Tirisapis Pasmantapuni kanki.
.....
2. Tatayqa Chukisakamantachus kan.
.....
3. Maymantataq mamaykichu jamushan?
.....
4. Plazamanta qhatumantachu jamushanki?
.....
5. Paykunachu yachaywasimantachu jamushan?
.....
6. Ñuqapis kani Oruromantallataq.
.....

CH'ULU ÑAWI

Dícese de la persona que tiene los párpados abultados.

CH'UÑU CHULLUCHI

Díceseles a los jóvenes que tienen relaciones con mujeres mayores.

VIEJA CH'UÑUN KUTYKUSQA

Anciana que presume de joven.

Mamerto Torres C. - QHESHWAYKURIRIKUNA

KINSA KAO T'AOAY

PATA JAWALLANRAQ

IMAMANTA	PARLAYPIÑA	K'ASKAQ
- Mayman rishasqanta tapurikuspa.	- May mantaq rishanki? Qhatu man rishani. - Payrí, may mantaq rishan? Paypis qhatu llamantaq rishan. - Aqhawas imanchu rishanki? Arí, aqhawas iman rishani. Mana aqhawas imanchu rishani. Wasiy man rishani.	-MAN -LLATAQ
- Iskayrayarichispa.	- Mayman chus rishan i? Llaqtaman chus jina .	- CHUS + JINA
- Piwan rishasqanta tapurikuspa.	- Pi wantaq rishanki? Waway wan rishani. Marcelaw wan rishani. Sapay rishani. - Qanrí pi wantaq rishanki? Ñuqapis wawallay wantaq rishani. Ñuqapis sapallay taq rishani. - Qusayki wanchu Pasman ch'usashanki? Arí, pay wan ch'usashani. Mana, mana qusay wanchu ch'usashani. Sapallay rishani.	-WAN
- Imaman maymanpis rishasqanta tapurikuspa.	- Imam antaq qhatuman rishanki? Rantiq rishani. - Imat ataq rantiq rishanki? Pap ata rantikuq rishani. Qanrí? - Ñuqapis papallat ataq rantiq rishani. - Imam antaq Potosiman ch'usashanki? Mamay ta watukuq rishani.	-MAN -Q -TA

3 – T'AQAY

23. MAYMANTAQ RISHANKI?

Yaw! Katalina,
maymantaq rishanki?

Mayuman rishani.

- Mama Katalinawan, mama Petronawan ñanpi tinkukuspa parlarikushanku.

- 1
- Katalina:** Qansina mamáy.
Petrona: Qansina mamáy. Imaynalla?
Katalina: Allillan. Qanrí, waliqlachu?
Petrona: Arí, waliqla. Maymantaq rishanki?
Katalina: Mayuman rishani. Qanrí?
Petrona: Ñuqapis mayullamantaq rishani.
Katalina: Jaku kuska a.
Petrona: Jaku a.

2

Katalina: Mama Petrona, pitaq
jaqayta jamushan?

Petrona: Yachachiq.

Katalina: Imataq sutin?

Petrona: José sutin.

Katalina: Chukisakamantachu?

Petrona: Arí, Chukisakamanta.

3

José: Qansina mamakuna.

Petrona, Katalina: Qansina tatáy.
Imaynalla?

José: Allillan.

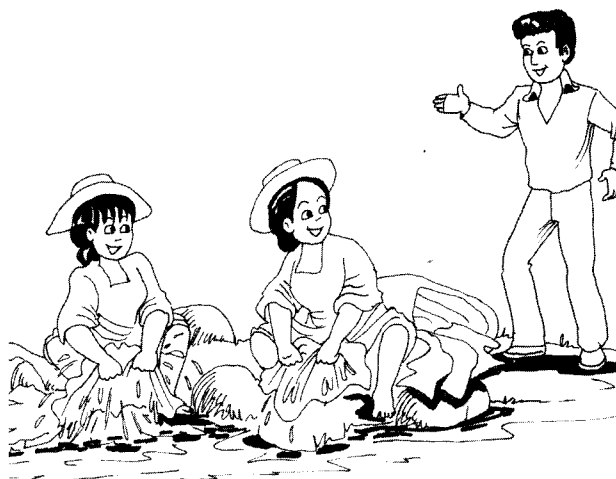
Petrona: Tata José maymantataq
chayamushanki?

José: Llaqtamanta chamushani.

Petrona: Aaa! Kunanqa
yachaywasimanchu
rishanki?

José: Arí. Askamalla mamakuna.

Petrona, Katalina: Askamalla.

RUWAYNIN

1 -ARÍ manaqa MANA nispa niriy.

1. Mama Petronaqa llaqtaman rishan.
2. Mama Katalinaqa mana wasinmanchu rishan.
3. Tata Joseqa llaqtamantapuni jamushan.
4. Tata Joseqa mana yachachiqchu.
5. Tata Joseqa Chukisakamanta.
6. Tata Joseqa aqha wasiman rishan.
7. Mama katalinaqa mana allinchu kashan.
8. Mama Petronawan mama Katalinawan kuska mayuman rishanku.

24. QHATUMAN RISHANI.

1 -Silqikunata qhawarispa kutichiy.

1. A: Maymantaq rishanki?

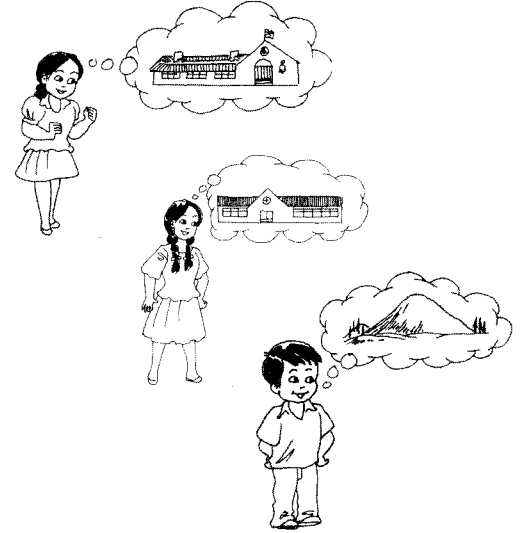
CH:

2. A: Jampina wasimanchu rishanki

CH:

3. A: Maymantaq Carlos rishan?

CH:

2 -Qhishwa chiqacha.

-MANTA

Jamuy

Ñuqa		jamushani.
Qan	tirminalmanta	jamushanki
Pay		jamushan.

-MAN

Riy

Ñuqa		rishani.
Qan	qhatuman	rishanki.
Pay		rishan.

3 -Junt'achiy.

-Uyarispa tinkurquchiy.

-Kikinta qhutupi llank'aspa parlapayanarikuy.

Saturnino: Mama Silika, qansina.

Silika: Qansina tata Saturninu.
Imaynalla, waliqllachu?

Saturnino:

Silika: Allillan.?

Saturnino: Qhapana wasimanta jamushani.
Qanri,?

Silika: Llaqtaman rishani.

Saturnino: Kunitanchu rishanki?

Silika: Ari, kunititan. Q'ayakama tata
Saturnino.

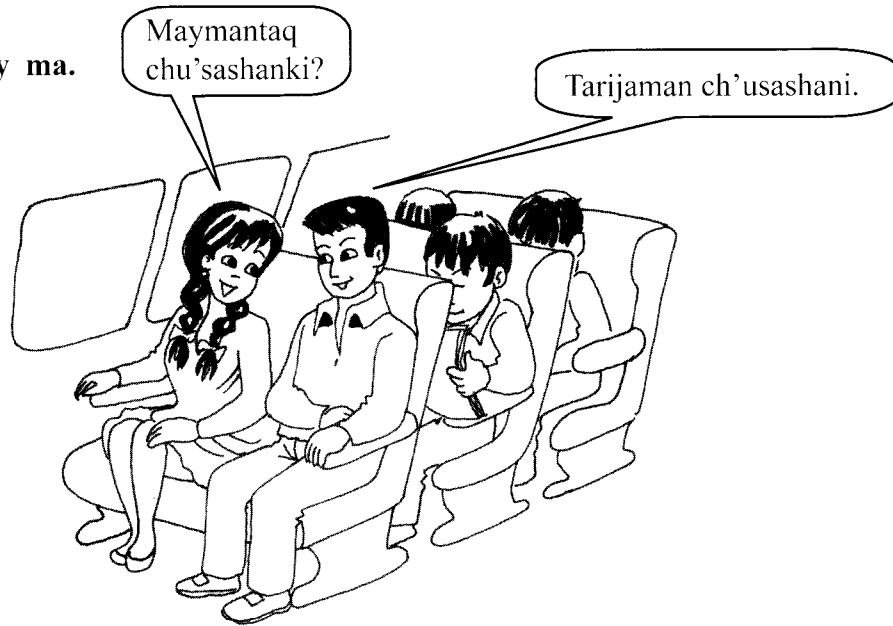
Saturnino: Q'ayakama mamáy.

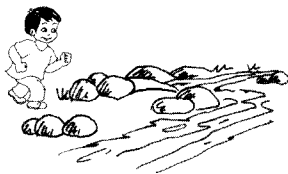
25. MARINACHU TUMASCHU TARIJAMAN CH'USASHAN?

1 -Uyaririy.
-Tapurikuy ma.

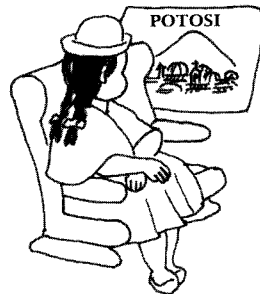

2 -Silqikunata qhawaspa ch'usay manaqa riy rimayta apaykachaspa junt'achiy.

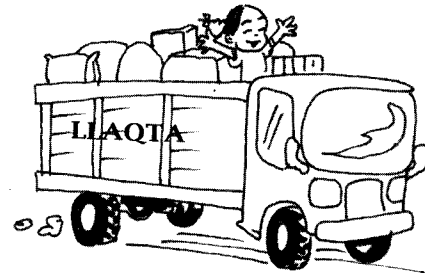
Robertoqa

.....

Tirisacha

.....

Susanaqa

.....

3 -Kinsantin parlapayanakuta uyarirquy.
-Kikinta parlapayanarikuy.

1. A: Tirisachu Pitrunachu Pasmañ rishan?

CH: Pitruna Pasmañqa rishan. Qanri?

A: Mana, ñuqaqa rishanichu.

2. A: Qanchu, Pawluchu Aykiliman.
ch'usashan?

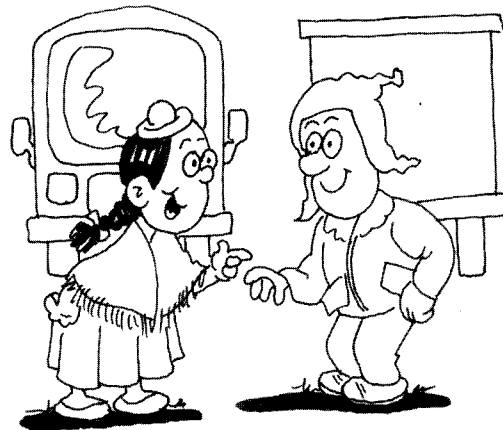
CH: Ñuqa ch'usashani.

A: Lorensori?

CH: Paypis Aykilillamantaq ch'usashan.

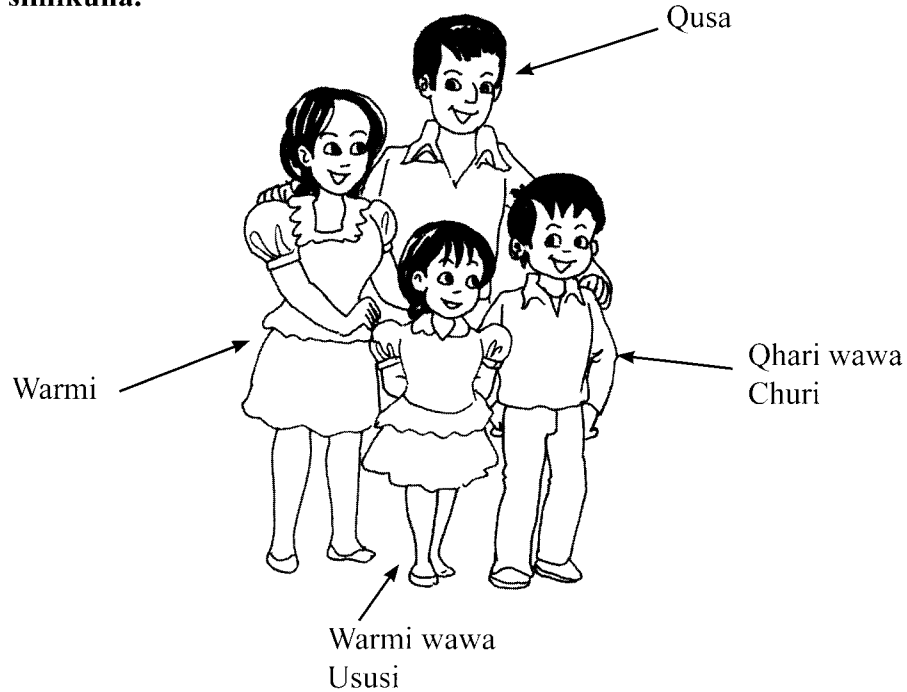
3. A: Patriciachus Tumakuchus Ilaqtaman
rishan?

CH: Tumakuchus jina rishan.

26. PIWANTAQ MAYUMAN RISHANKI?

1 -Musuq simikuna.

2 -Uyariy.

-Ñawiriy.

-Iskay ukhu llank'aspa tapunarikuychiq.

Petrona: Mama Carlota maymantaq rishanki?

Carlota: Qhatuman rishani.

Petrona: Piwantaq rishanki?

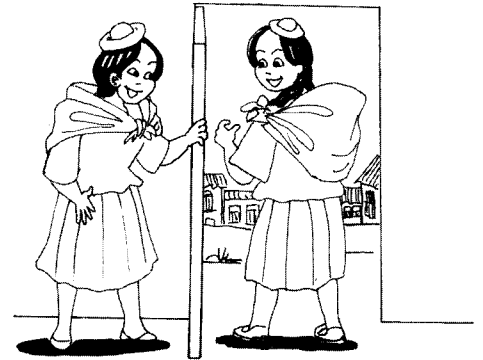
Carlota: Qusaywan rishani.

Qanrí, maymantaq rishanki?

Petrona: Ñuqapis qhatullamantaq.
rishani.

Carlota: Sapaykichu rishanki?

Pretona: Mana. Warmi wawaywan rishani.

3 -Tapuykunata qilqarquy.

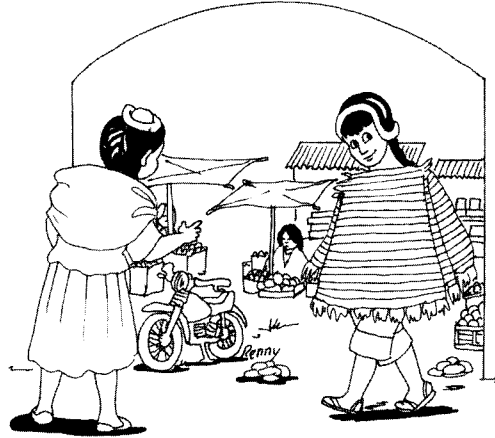
1.? Arí, Chilemanta kani.
2.? Camargomanta chayamushani.
3.? Mana, tirminalmanchu rishani.
4.? Tomasawan rishani.
5.? Payqa Tupisaman rishan.
6.? Arí, sapay chusashani.
7.? Paykunaqa kaymanta kanku.
8.? Qhuchumasiywan rishani.
9.? Arí, tataypis Yotalallamantataq.
10.? Mana wasinkumantachu jamushanku.

27. YACHACHIQWANCHU YACHAYWASIMAN RISHANKI?

- 1 - Kay simikunawan parlapayanakuman junt'arquchiy.
- Uyarispa purarichiy.

- maymantaq	- maymantataq	- jamushani
- imataq	- maymantataq	- piwantaq

Sawina: Qansina tata Philipi.
Philipi: Qansina mamáy.
Sawina: jamushanki?
Philipi: Qhatumanta
 Qanrí. rishanki?
Sawina: Qhapana wasiman rishani.
Philipi: rishanki?
Sawina: Yachachiqwan rishani.
Philipi: yachachiq a?
Sawina: Chukisakamanta.
Philipi: Mama Sawina, jaqay?
Sawina: Jaqayqa mutu.
Philipi: Aaa!

- 2 -Puriykacharispá yachakuq masiykikunata tapurikuy.
-Tapurikusqaykimanta yachachiqman willariy.

Imataq sutiyki?

Maymantataq kanki?

Imamin tataykimanta kanki?

Maymantaq
ch'usashanki?

Piwantaq
ch'usashanki?

28. IMAMANTAQ QHATUMAN RISHANKI?

1 -Mama Katalinaqa siwillata rantiq rishan.

1. **Siraphina:** Imaynalla mama Katalina?
Katalina: Imaynalla mamáy.
Siraphina: Maymantaq rishanki?
Katalina: Qhatuman rishani.
Siraphina: Imamantaq qhatuman rishanki?
Katalina: Siwillata rantirikuq rishani.
Siraphina: Wawayki Riwuchurí, maymantaq rishan?
Katalina: Payqa yachaywasiman rishan.
Siraphina: Piwantaq rishan?
Katalina: Qhuchumasinwan.

2.

- Riwuchu:** Piqritu, jaku kuska yachaywasiman.
Piqritu: Waya, jaku.
Riwuchu: Maymantataq jamushanki?
Piqritu: Wasiymanta. Qanrí?
Riwuchu: Ñuqapis wasillaymantataq jamushani..
Piqritu: Jaku. Usqhayta yachaywasiman rinachiq.

RUWAYNIN

1 -ARÍ manaqa MANA nispa niriy.

1. Mama Seraphinaqa mama Katalinawan parlashan.
2. Mama Katalinaqa siwillata rantikuq rishan.
3. Piqrituqa qhuchumasinwan qhatuman rishan.
4. Riwuchuqa lasaman rishan
5. Riwuchuqa Ilaqtamanta jamushan.
6. Piqrituqa mayumanta jamushan.
7. Piqrituwan Riwuchuwan yachaywasiman rishanku.
8. Riwuchuqa mama Siraphinaqpatapuni wawan.

29. RANTIQUCHU RISHANKI?

 1 - Musuq rimaykunata uyarispa yachapayariy.

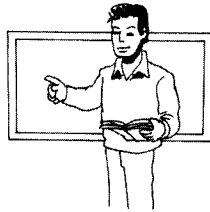
rantiy

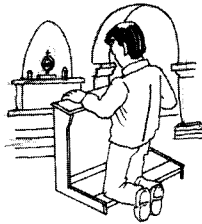
t'aqsay

ranqhay

yachachiy

tatalitakuy

yachakuy

 2 -Uyaririy.
-Ñawiriy.
-Kikinta parlapayanarikuy.

Anasta: Qansina mama Carmen.
Carmen: Qansina. Maymantaq rishanki?
Anasta: Mayuman rishani.
Carmen: T'aqsakuqchu rishanki?
Anasta: Ari, t'aqsakuqpuni rishani.
Carmen: Ñuqapis mayullamanllataq rishani.
Anasta: Jaku kuska a.
Carmen: Jaku a.

3 -Qhishwa chiqacha.

-Q

Ñuqa		rishani.
Qan	yachaywasiman yachakuq	rishanki.
Pay		rishan.

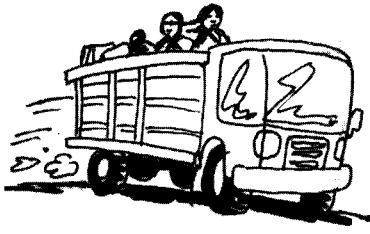
- Imamantaq yachaywasiman rishanki?
Yachakuq rishani.

-TA

Ñuqa		rishani.
Qan	qhishwata yachakuq	rishanki.
Pay		rishan.

- Imatataq yachakuq rishanki?
Qhishwata yachakuq.

RIMAYKUNA

chayamuy

tapuy

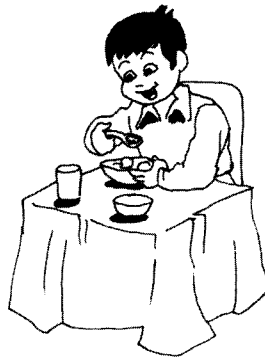
kutichiy

riy

ch'usay

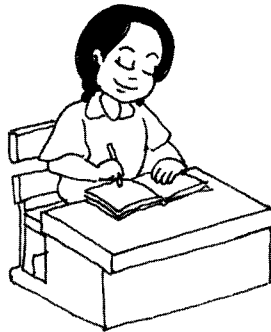
mikhuy

jamuy

ñawiriy

qilqay

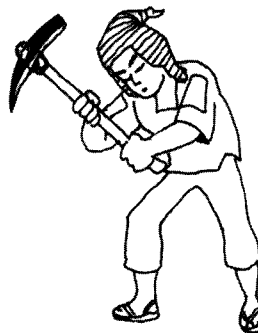
parlay

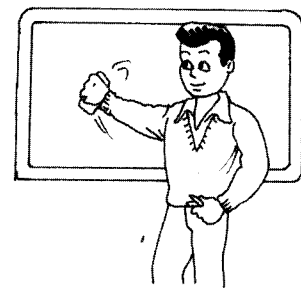
q'ipiy

wayk'uy

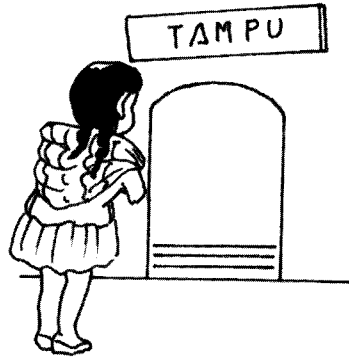
allay

pichay

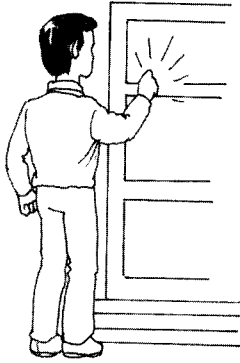
away

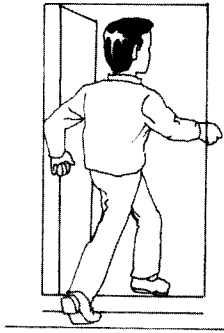
chayakuy

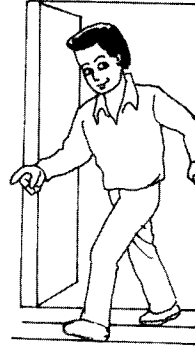
ayñay

takay

yaykuy

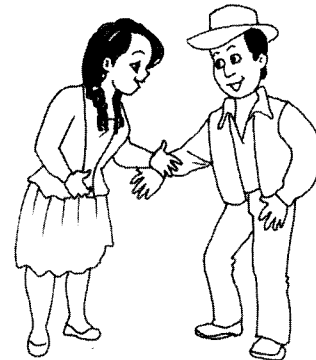
lluqsiy

tarpuay

tiyakuy

riqsinakuy

Yupaykuna

10	chunka	17	chunka qhanchisniyuq	40	tawa chunka
11	chunka ukniyuq	18	chunka pusaqniyuq	50	phishqa chunka
12	chunka iskayniyuq	19	chunka isqunniyuq	60	suqta chunka
13	chunka kinsayuq	20	iskay chunka	70	qhanchis chunka
14	chunka tawayuq	21	iskay chunka ukniyuq	80	pusaq chunka
15	chunka phishqayuq	26	iskay chunka suqtayuq	90	isqun chunka
16	chunka suqtayuq	30	kinsa chunka	100	pachaq

- Tata Quiroz Villarroel Alfredoq qilqasqanta arawiykurikunachiq.

Yupaykuna

Jukqa may kusionqa,

iskaywan tinkusqa.

Kimsawan khuskaqa,

tawata watusqa.

Mayllapitaq phichqa,

suqtawan chinkasqa?

Qanchiswan kachkarqa,

pusaq qhapharisqa.

Jisq'unpis rikurqa,

chunkaqa willasqa.

Alfredo Quiroz Villarroel - WAWAKUNAPAQ ARAWIKUNA

TAWA KAO T'AOQAY

PATA JAWALLANRAQ

IMAMANTA	PARLAYPIÑA	K'ASKAQ
- Imapi, mayninta rishasqanta tapurikuspa.	- Imap itaq yachaywasiman rishanki? Chak ipi rishani. Qanrí? Ñuq apis chakillap itaq rishani. - Payrí, imap itaq rishan? Payqa tax ipi rishan. - Tatayki tax ipichu microp ichu rishan. Tax ipi rishan. Qanrí? - Ñuq apis taxillap itaq rishani. - May nintataq yachaywasiman rishanki? Bustillos ninta , Dalencent a , Nicolás Ortiz ninta yachaywasiman rishani.	-PI. -PIS -LLATAQ -NTA (-NINTA)
- Maypi tiyakusqanta tapurikuspa.	- May pitaq tiyakunki? Junin puri yipi tiyakuni. Yutal api tiyakuni. - Kay pichu jaqay pichu tiyakunki? Kay pi tiyakuni. Qanrí, May pitaq tiyakunki. Ñuq apis kayllap itaq tiyakuni.	-PI
- Piwan tiyakusqanta tapurikuspa.	- Pi wantaq tiyakunki? Qusay wan tiyakuni. Tatamamay wan tiyakuni. Marcelaw wan tiyakuni. Qusay wan Warmi waway wan ima tiyakuni. Sapay tiyakuni. Sapallay tiyakuni. - Qanrí, pi wantaq tiyakunki? Qusallay wantaq tiyakuni. Sapallay taq tiyakuni (kakuni).	-WAN -LLATAQ

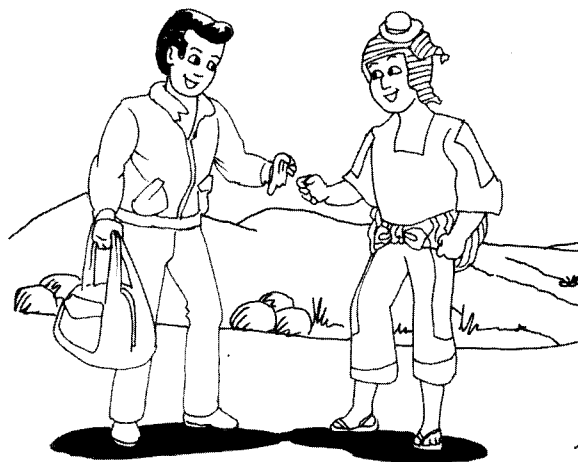
4 – T' AQAY

30. KAMIYUNPI CH'USASHANI.

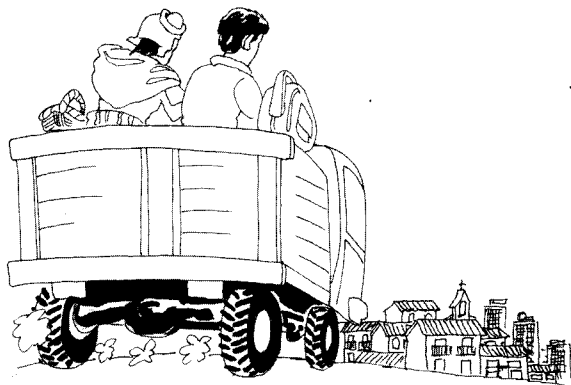

- Tata Jusiqa Chukisakaman ch'usashan.

- 1 Antuñu:** Qansina tata Jusi.
Imaynalla?
José: Allillan tatáy.
Antuñu: Maymantaq ch'usashanki?
José: Llaqtaman ch'usashani.
Antuñu: Imamán a?
José: Khillkakunata rantiq.
Antuñu: Kamiyunpichu mikrupichu
rishanki?
José: Kamiyunpi rishani.
Qanri, llaqtallamantaqchu rishanki?
Antuñu: Arí, tatáy. Papata ranqhaq
rishani.
José: Jaku a.
Antuñu: Waya.

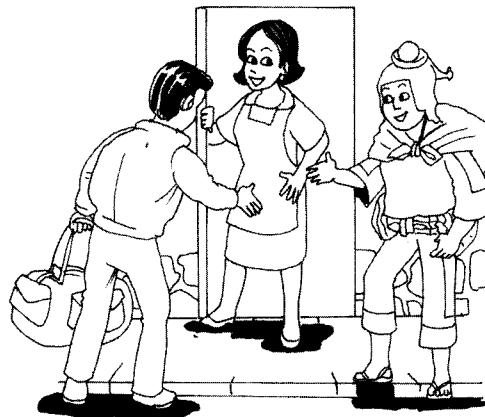

- 2**
Antuñu: Tata Jusi, kay llaqta jatunqa a.
José: Arí, jatun i.
Tata Antuñu, wasiyman chayakunki.
Antuñu: Yus paqrasuchun tatáy.
Maymanchus chayakusaq
nisharqanipuni.
José: Jaku, wasiyman.
Antuñu: Jaku.

3

- José:** Tata Antuñu yaykumullay.
Hola querida. ¿Cómo estás?
- Isabel:** Bien y tú?
- José:** Bien también. Tata Antuñu,
payqa warmiy. Isabel sutin.
- Antuñu:** Imaynalla mamáy.
- Isabel:** Imaynalla tata Antuñu.
Chaypi tiyarikuy.
- Antuñu:** Pachi mamáy.

Chaystupi
tiyarikuy.

RUWAYNIN

1 -Tapuykunaman kutirquchiy

1. Imatataq tata José llaqtaman rantiq rishan?
.....
2. Tata Antuñuqa papatachu rantiq rishan?
.....
3. Pitaq mama Isabel?
.....
4. Pikunataq Chukisakaman ch'usashanku?
.....
5. Tata Antuñuqa tata Joseqata wasinmanchu chayakushan?
.....
6. Tata Joseqa kamiyunpichu taxipichu ch'usashan?
.....
7. Chukisaka llaqtaqa jatunchu?
.....
8. Imamachus tata Joseqa llaqtaman rishan i?
.....

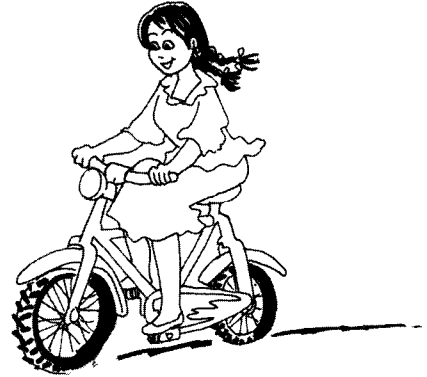
2 -Parlapayanakuta ñawirisqaykimanjina junt'arquchiy.

Tata Joseqa ch'usashan. Tata Antuñupis ch'usashan.
Iskayninku rishanku. Tata Joseqa khillkakunata rishan,
tata Antuñutaq ranqhaq rishan. Tata Antuñuqa
wasinman chayakushan.

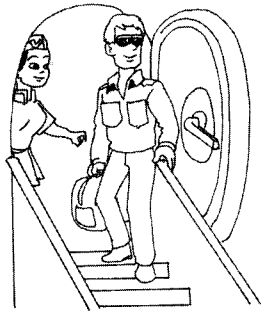
31. IMAPITAQ RISHANKI?

1 -Uyarirquspa ñawiriy.

- A: Mama Celina, maymantaq rishanki?
 CH: Mojocoyaman rishani.
 A: Imapitaq rishanki?
 CH: Wisipi rishani.
 A: Maynintataq rishanki?
 CH: Qhullpa Mayunta.

2 -Silqikunata qhawarispa kinsantin parlapayanakuman junt'achiy.

-Jhon
 -Estados Unidos

-Daniel
 -munti

- Marina
 - yachaywasi

1

A: Maymantaq tata
 Jhon ch'usashan?

CH:

A: Imapitaq ch'usashan?

CH:

2

A: Tata Danielqa
 muntimanchu
 mayumanchu rishan?

CH:

A:?

CH: Ari, kawallupi rishan.

3

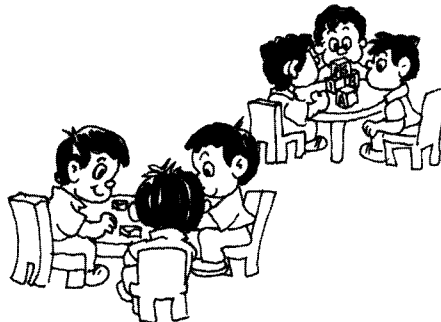
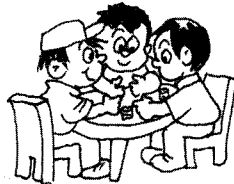
A: Marina
 maymantataq
 jamushan?

CH:

A: Imapitaq jamushan?

CH:

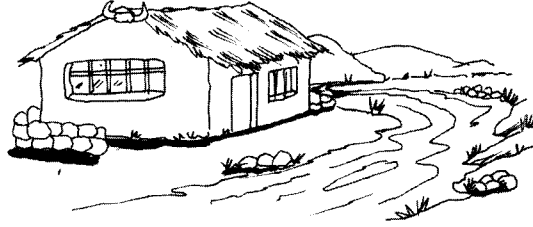
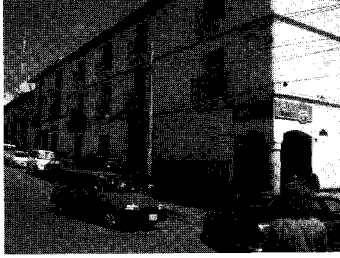
3 -Qhutupi llank'aspa -MANTA, -MAN, -WAN, -PUNI, -PI, -NTA k'askaqkunata Apaykachaspa parlapayanakuta qilqarquychiq.

32. MAYPITAQ TIYAKUNKI?

- 1 -Uyariy.
-Ñawiriy.
-Parlapayanarqukunachiq.

1

Mauro: Tito, maypitaq tiyakunki?
Tito: Junín puriypi.
Mauro: Ima yupaypi?
Tito: 9 yupaypi.

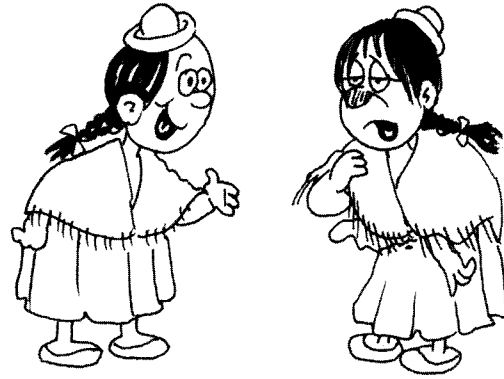
2

Ismichu: Yu! Ilaku, maypitaq tiyakunki?
Ilaku: Mayu chimpapi tiyakuni.

- 2 -Uyarispa ñawiriy.
-Parlapayanakumanta tapuykunata qilqarquy.

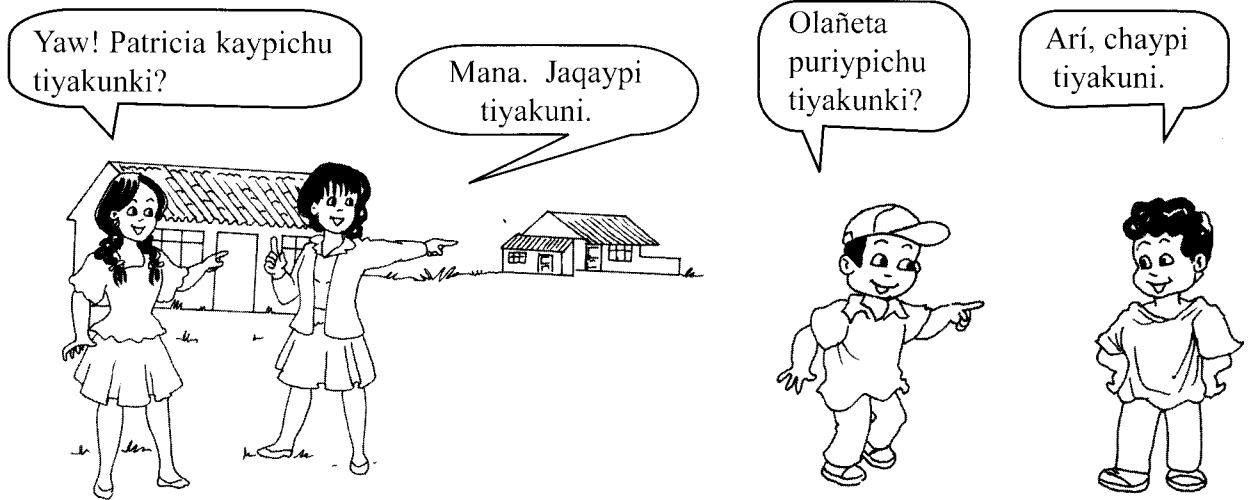
Manuela: Imaynalla Martha.
Martha: As unqurayasqallaqa ari.
Manuela: Maymantataq jamushanki?
Martha: Jampina wasimanta jamushani.
Qanrí, wasiykimanchu rishanki?
Manuela: Arí, wasiyman rishani.
Martha: Maypitaq tiyakunki?
Manuela: Camargo puriypi tiyani.
Martha: Chakipichu rishanki?
Manuela: Arí, chakipi rishani.
Martha: Bolivarnintachu rishanki?
Manuela: Arí, chayninta rishani.
Martha: Ñuqapis chaynillantataq rishani, jaku ari.
Manuela: Jaku a.

1.?
2.?
3.?
4.?
5.?
6.?

33. KAYPICHU TIYAKUNKI?

 1 -Uyaririy.
-Tapurikuy.

2 -Qhishwa chiqacha.
-Sapa tapuyman parlayllapi kutichiy.

Tapukuq sutiq rantin

<u>Maymantataq</u>	kani?
	kanki?

<u>Maymantataq</u>	jamushani?
	jamushanki?
	jamushan?

<u>Maymantaq</u>	rishani?
	rishanki?
	rishan?

<u>Maypitaq</u>	tiyakuni?
	tiyakunki?
	tiyakun?

3 -Kay qilqayqa kinsa kaq ch'ulla runallapi qilqarqusqa kashan. Kunanqa, qaññataq chayllatataq uk kaq ch'ulla runallata apaykachaspa watiqmanta qilqarquy.

Jusiqa Sopachuymanta, kay llaqtapi kuraq yachaywasipi Derecho nisqata yachakushan. Payqa Junín puriypi sapan tiyakun. Tuta tutamantaq yachakuq masinwan chakipi kuraq yachaywasiman rinku.

Jusikuq tatamamanqa sapa killa payta waturikuq jamunku. Jusikitutaq may kuisqa paykunawan kuska puriykacharikuq, wallpa kankata mikhurikuq ima rin.

.....

.....

.....

.....

.....

34. PIWANTAQ TIYAKUNKI?

1 -Ñawiriy.

-Qhuchumasiykita tapuriy.

<u>-WAN</u> Piwantaq tiyakunki?	
Sapay Sapallay Mamaywan Tatamamaywan Qusaywan churiywan ima Pedrowan Alqullaywan	tiyakuni.

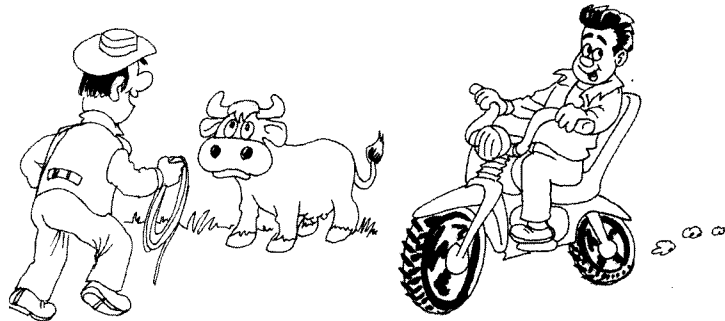

2 -Parlapayanakuta uyarispa. Maypi, piwan sapa ukpis tiyasqanta qilqaykapuy.

Suti	Maypi	Piwan
Sawasta		
Pablo		
Antuku		
Santusa		

3 -Kay quturimaykuna pantasqa kashan. Ñawpaqta allicharqay, chanta silqita qhawarispa quturimayninwan t'inkiykuy.

1. Ñuqata wakaqa rantiq rishan.
2. Tata Aljunsuqa Tominamanta kanki.
3. Qanqa Mariyawan tiyan.
4. Payqa mutuwan jamuni.
5. Ñuqqa mamayman tiyakuni.
6. Qanqa ususiykipi tiyakuni.
7. Tatamamayqa kayman kanku.
8. Ñuqqa qanwan ch'usashanki.
9. Tataymanta Carlos Sutin.
10. Marianela sutikuni.

35. YUYARIRISPA.

1 -Junt'arquchiy.

-Ñawiriy.

- 1 A:?
Ch: Waliqlla. Qanri?
A:
Ch: Maymantaq?
A: rishani.
Ch:?
A: Arí, p'achata t'aqsaq rishani.
Ch:?
A: Arí, p'achallayta.

- 2 A: Yu! Timuku?
Ch: Chayqa wayrunqu.
yaw! Pitaq jaqayta jamushan?
A: Anita
Ch: Jamushan?
A: Antuñuwanchus jina jamushan.
Ch: Mana sina. Robertowanchus jina jamushan.

- 3 A: Mariya Chukisakaman
rishanki?
Ch: Kamiyunpi rishani.
A: Sapallaykichu?
Ch: Arí, rishani.

- 4 A: Qansina mamáy.
Ch:
A:?
Ch: Katalina sutiy
A: kanki?
Ch: Tarawukumanta

YUYARISPALLAPUNI.

1 -Kutin kutin ñawiriy.

-Tapuykunata sik'irisa qilqarquy.

Ismichaqa sapan Padilla puriypi tiyakun. Sapa p'unchay sapallantaq jatun yachay wasiman rin. Payqa chakipipuni purin. Tatamamanqa mana kay llaqtamantachu kanku. Paykunaqa, Iskayninku Monteagudomanta kanku, sapa killataq Sucre llaqtaman Ismichankuta waturikuq jamunku.

Ismichaqpata qhuchumasiqa Sawina. Paypis Ismicha jina Monteagudollamantataq. Paykunaqa Intichaw p'unchaylla parlarikunku. Sawinaqa qhatupi llank'an, Ismichataq qhishwatawan inlistawan yachakushan.

1.?
2.?
3.?
4.?
5.?
6.?
7.?
8.?

2 -Allintapuni ñawirisa wakichikuta watiqmanta iskay kaq ch'ullallapi sutiqrantinta apaykacharisa qilqarquy.

Tata Alijuqa warminwan Thaquspi mayu chimpapi tiyakun. Iskayninku mana chay chiqanmantapunichu kanku. Tata Alijuqa Lupiyaramanata, warmintaq Rumi Rumimanta. Warminpata Tiyuphila sutin.

Tata Alijuqa tutamanta sapa p'unchay llank'aq rin, warmintaq wasipi wayk'un, phushkan, t'aqsan, uywata qhawan. Chawpi p'unchaytataq tata Aliju wasinman mikhuq kutin, mama Tiyuphilataq usqhayta mikhunata qharan ...

.....

.....

.....

.....

.....

.....

JUQ'UYLLU JINA UMASAPA

Persona que tiene la cabeza muy desarrollada con relación al cuerpo.

Juq'uyllu: Renacuajo

WASA RIMAKU

Hipócrita.

Persona que llega cuando la comida ya concluyó.

Mamerto Torres C. - QHESHWAYKURIRIKUNA

-Quturimaykunata ñawiriytawan tapuykunanta tukuchaykapuy.

1. Wasa rimaku Tiyuphilaqa mayunta uk lluqhallowan jamushan.

Pitaq?

Maynintataq?

Piwantaq?

2. Tata Ismichuq juq'uyllu jina umasapa lluqhallowanq mama Sawinaqpá sullk'a wawanta sapa kuti waqachin.

Piqpata wawantaq?

Piqpata wawantataq?

Pitaq?

PHISHQA KAO T'AOAY

PATA JAWALLANRAQ

IMAMANTA

PARLAYPIÑA

K'ASKAQ

- Ayllumanta. - Mayk'ataq aylluykipi kankichiq? -PI
- Phishqa kayku. Iskay warmi wawa, uk -PIWAN
- Piqpatataq wawan kanki? -QPATA, -PATA
- Tata Lucas**pata** wawan kani.
- Mariaqa mama Ildaq**pata** qhachunnin.
- Pitaq Anastita?
- Anastitaqa sispá ñañay.

- Piqpata imanpis, pininpis kasqanta nirispa. - Piqpatataq kay qilqana? **Kapuyniyuqkuna**
- Susanaqpata. Askhapi
- Ñuqaykuqpata. -NCHIQ
- Chay qilqanaqa paykunaqpata. -YKU
- Chay qilqanaqa ñuqaqpata. -YKICHIQ
- Chayqa ñuqaqpata qilqanay. -NKU
- Kayqa paykunaqpata wasinku.
- Kay wasipis paykunaqpallataq.

- Ashkhapi parlarispa. - Maymantataq qankuna kankichiq. **Runamanjina Tukuchaqkuna**
- Ñuqaykuqa Tarijamanta kayku. **Kunanpi rimachiq**
- Maymantataq paykuna kanku. Ashkhapi
- Paykunaqa Tarawukumanta kanku. -NCHIQ
- Tukuy ñuqanchiqqa Boliviamanta kanchiq. -YKU
- -NKICHIQ
- -NKU

- Maypi pipis, imapis kasqanmanta parlarispa. - Maypitaq mamayki kashan? -PI
- Wasi ukhupi kashan.
- Maypitaq wayaqay kashan?
- Wayaqaykiqa tiyana urapi kashan.
- Qilqanayrí. Maypitaq kashan?
- Qilqanaykipis tiyana urallapitaq kashan.

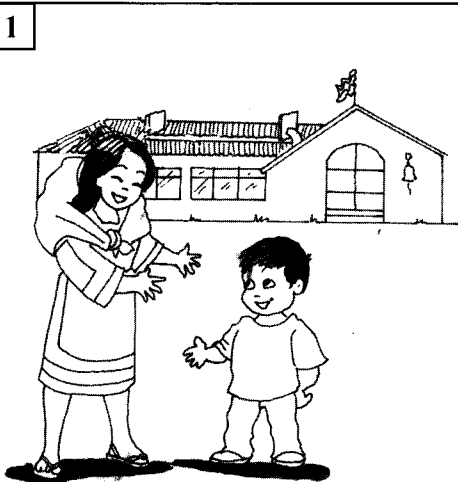
- Sapa p'unchay ruwayninchiqmanta - Imatataq sapa p'unchay ruwanki? -TA
- Jatarikuy**tawan** mikhuy**ta** wayk'uni. -TAWAN
- Qhishwata**wan** inlist**wan** yachakuni. -WAN
- Chukchay**ta** t'aqsakuni. -KU

5 – T'AQAY

36. PIQPATATAQ WAWAN KANKI?

- Mama Sawasta yachaywasiman rispa Jhonnysituwan tinkukun.

- Sawasta:** Yaw, lluqhallitu.
Piqpatataq wawan kanki?
- Jhonny:** Yachachiqpata wawan kani.
- Sawasta:** Tata Jusiqpata!
- Jhonny:** Arí, tata Jusiqpata.
- Sawasta:** Mayk'ataq aylluykipi kankichiq?
- Jhonny:** Tawa. Mamay, tatay, panay, ñuqapiwan.
- Sawasta:** Maypitaq tatayki kashan?
- Jhonny:** Yachaywasipi kashan.
- Sawasta:** Mamaykiri?
- Jhonny:** Payqa llaqtapi kashan.
- Sawasta:** Mmm. Tataykita mask'ashani.

2

- Sawasta:** Tata Jusi, qansina.
Imaynalla?
- José:** Imaynalla mamáy,
waliqllachu?
- Sawasta:** Waliqlla.
- José:** Maypitaq tata Saturnino
kashan?
- Sawasta:** Chukisakaman ch'usan.
- José:** Piqpata kamiyunninpitaa?
- Sawasta:** Tata Lukaspata
kamiyunninpi.
- José:** Sapanchu rin?
- Sawasta:** Arí, sapallan rin

3

Sawasta: Tata Jusi, maypitaq waway kashan?

José: Jawapi kashan.

Sawasta: Imatataq jawapi ruwashan?

José: Yachakuq masikunanwan pukllashan.

Sawasta: Aaa! tata Jusi, ripullasaqña. Q'ayakama kachun.

José: Q'ayakama.

4

Sawasta: Piqru. Jakullaña.

Piqr: Waya mamáy, kunitan.

Sawasta: Usqhayta jaku.

Piqr: Waya. Jaku, jaku.

RUWAYNIN

1 -Tapuymanjina junt'arquchiy.

Maypitaq sapa ukpis kashanku?

1. Yachachiqqa kashan.
2. Tata Jusiqpata wawanqa kashan.
3. Piqruga kashan.
4. Yachachiqpata llaqtapi kashan.

2 -ARI manaqa MANA nispa niriy.

1. Mama Sawastaqa tata Jusiqpata warmin.
2. Piqruga mama Sawastaqpata wawan.
3. Tata Jusiqqa mana yachaywasipichu kashan.
4. Mama Sawastaqpata qusan jawapi pukllashan.
5. Tata Jusiqqa Jhonnyqpata tatan.

3 -Kutichiy.

1. Pitaq Piqr?
2. Pitaq tata Jusiqpata wawan?
3. Tata Jusi piqpatataq yachachiqnin?
4. Mayk'ataq yachachiqpata ayllunpi kanku?
5. Pitaq tata Saturnino?
6. Pitaq yachachiq?
7. Pitaq yachachiqta mask'ashan?
8. Pikuntaq jawapi pukllashanku?

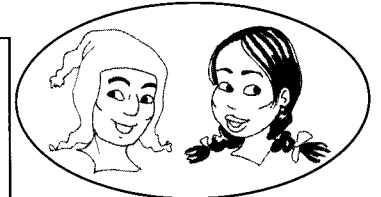
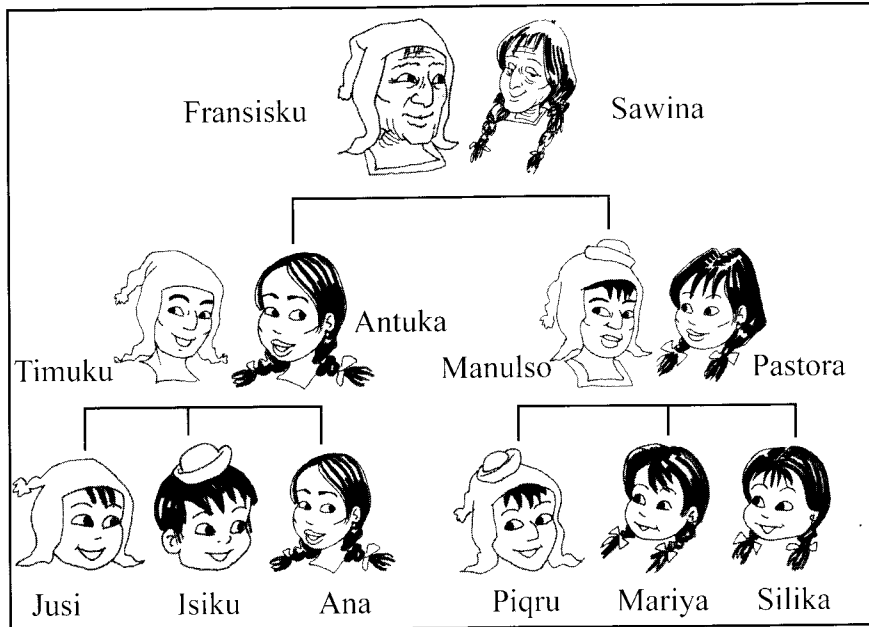
37. AYLLU

1 -Mamani aylluta silqisqakunapi qhawarispä, qaturimaykunata niri.

Kay jinamanta:

Timukuqa Antuñaqpata qusan.

MAMANI AYLLU

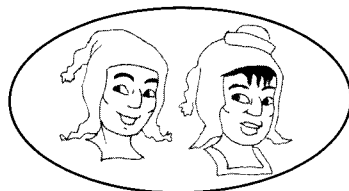
1. Qusa - Warmi

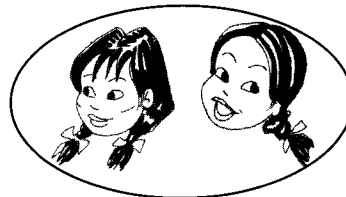
2. Mama - Warmi wawa

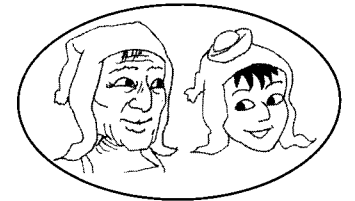
3. Tata - Qhari wawa

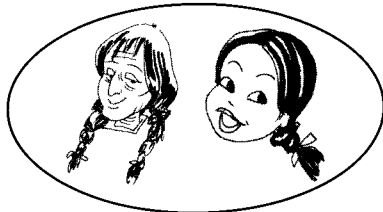
4. Tiyu - Mulla

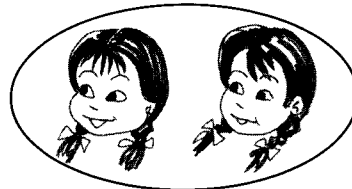
5. Ipa - Mulla

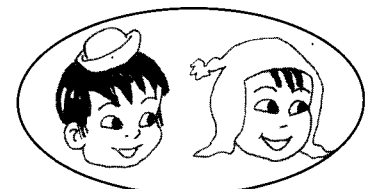
6. Jatun tata - Allchhi

7. Jatun mama - Allchhi

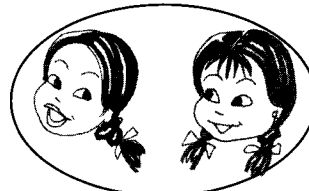
8. Ñaña - Ñaña

9. Wawqi - Wawqi

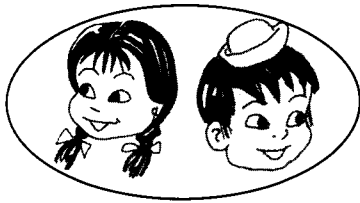
10. Tura - Pana

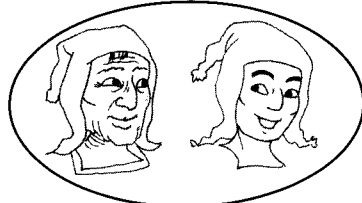
11. Sispa ñaña - Sispa ñaña

12. Sispa wawqi - Sispa wawqi

13. Sispa pana – Sispa tura

14. Suyru – Tulqa
Tata

15. Suyra -Qhachuni
Mama

RUWAYNIN

1 -Mamani aylluta qhawarispa, quturimaykunaman junt'achiy.

1. Tata Fransiskuqpata warminqa Piqrupata
2. Mama Pastoraqa tata Manulsuqpata
3. Silikaqa Mariyaqpata
4. Tata Timukuqpata warmi wawanqa tata Fransiskuqpata
5. Piqrupa Mariyaqpata
6. Pasturaqpata qusanqa Sawinaqpata
7. Mama Sawinaqpata warmi wawanqa Silikaqpata
8. Manulsuqpata warminqa tata Fransiskuqpata
9. Jusiqpata tatanqa mama Sawinaqpata.....
10. Anaqpata turanqa Piqrupata

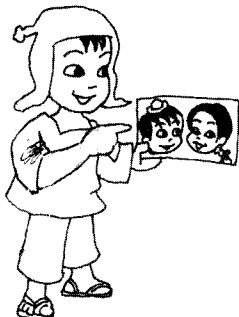
2 -Pikunataq parlashanku?. Mamani aylluta silqisqapi qhawarispa pi kasqanta qilqariy.

1. _____	4. _____
2. _____	5. _____
3. _____	6. _____

3 -Aylluykita silqirquspa sapa uk piniyki kasqanta willarikuy.

4 -Kikinchakunata rikuchispa, kay jinamanta willarikuy.

Payqa paypata wawqin.

Payqa tatay.

Payqa qanpata
jatun mamayki

38. PIQPATATAQ KAY WAYAQA?

1 -Kay iskay parlapayanakuta uyarirquy.

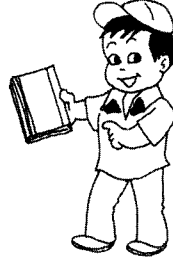
-Kikinta parlapayanarikuy.

1 A: Piqpatataq kay khillka?

CH: Ñuqaypata.

A: Aaa! kayqa,
jallch'akapuy.

CH: Pachi.

2 A: Piqpatataq kay
kinsa qilqana?

CH: Chaykunaqa
hmm, Naqpata,
Silikaqpata

2 -Qhishwa chiqacha.

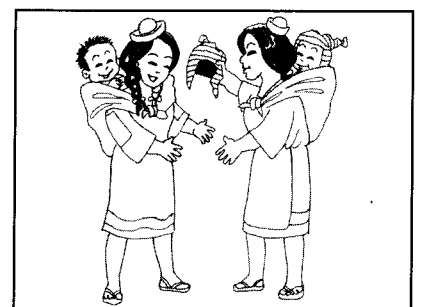
-QPATA -PATA

Piqpatataq chay wasi?	Chay wasiqa	ñuqa qpata
		qan pata .
		pay pata .
		ñuqanchi qpata .
		ñuqayku qpata
		qankuna qpata .
		paykuna qpata

Chayqa	ñuqa qpata	qilqanay.
	qan pata	qilqanayki.
	pay pata	qilqanan.
	ñuqanchi qpata	qilqananchiq.
	ñuqayku qpata	qilqanayku.
	qankuna qpata	qilqanaykichi.
	paykuna qpata	qilqananku.

3 -Silqikunata qhawaspa junt'achiy.

-Kikinta parlapayanarikuy.

1 A: Piqpatataq kay
alqu?

CH: Chay alquqa

.....

2 A: Qanpatachu
chay q'ipi?

CH: Mana

Chay q'ipiqu
mamaypata.

3 A: Kay
wawaykiqpatachu
wawaypatachu?

CH: Chay ch'uluqa
wawaypata.

39. ASHKHAPI PARLARISPA.

1 -Parlapayanakuta uyarirquy.

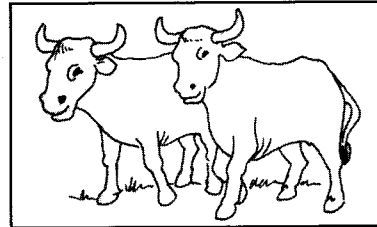
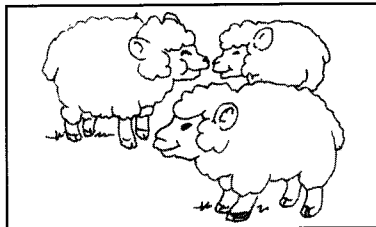
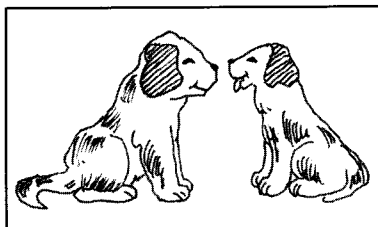
-Urapi silqimanjina uywa sutita apaykacharispa kikinta parlapayanarikullaytaq.

A: Pikunataq paykuna?

CH: Paykunaqa tatamamayku.

A: Chay q'ipikunari. Pikunaqpatataq?

CH: Chaykunaqa ñuqaykuqpata q'ipiyku.

2 -Qhishwa chiqacha.

Ch'ullallapi

Ñuqaqa		kani.
Qanqa	yachachiq	kanki.
Payqa	

Ashkhapi

Ñuqanchiqqa		kanchiq.
Ñuqaykuqa		kayku.
Qankunaqa	tatamama	kankichiq.
Paykunaqa		kanku.

3 -Sapa kutichiypaq tapuyninta qilqariy.

40. MAMAYQA WASI UKHUPI KASHAN.

 1 -Mama Sawastaqa kumarinta waturikushan.

1

Sawasta: Anastita, maypitaq
mamayki kashan?

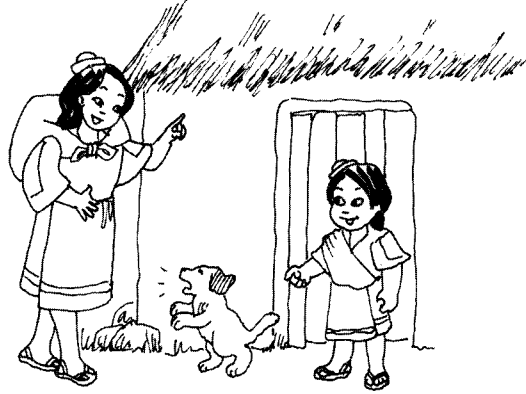
Anasta: Wasi ukhupi kashan.

Sawasta: Tataykiri?

Anasta: Tatayqa Chaparipi
kashan.

Sawasta: Alquykitaq
khaniwanman.

Anasta: Mana.

2

Sawasta: Santusa, maypitaq kashanki?

Santusa: Kaypi. Yaykumullay, kay
qharitapi chukurikuy.

Sawasta: Imayna karikushanki?

Santusa: Ñuqaqa allillan. Qanri mama
Sawasta?

Sawasta: Ñuqapis allillantaq. Maypitaq
kuraq wawaykikuna kashanku?

Santusa: Mayupi.

Sawasta: Paykunawan parlaq jamuni.

Santusa: Suyarillay ari.

RUWAYNIN

1 -ARÍ, MANA manaqa MANA NINCHU nispa niri.

1. Alquqa wasi ukhupi kashan.
2. Mama Santusaqa sapan wasinpi kashan.
3. Mama Sawastaqa mama Santusata mask'ashan.
4. Mama Santusaqpata kuraq wawanqa mayupi p'achata t'aqsashan.
5. Mama Santusaqpata qusanqa Chaparipi kashan.
6. Mama Sawastaqpata qusanpis Chaparillapitaq kashan.

41. KHILLKAYKIQA TIYANA PATAPI KASHAN.

1 -Uyariy.

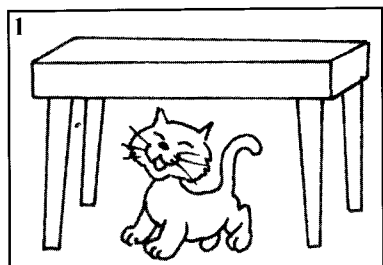
-Silqikunata qhawarispa, chaymanjinataq kikinta parlapayanarikuy.

1

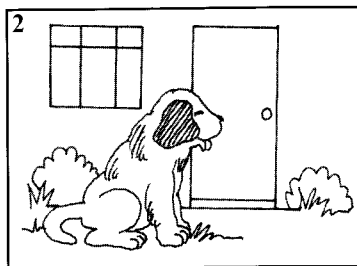
A: Yu! Jusi. Chay khillkaqa ñuqaqpatachu?
 CH: Mana. Chay khillkaqa ñuqaypata.
 A: Aaa!, chanta. Maypitaq ñuqaqpá khillkay kashan?
 CH: Khillkaykiqa jamp'ara patapi kashan

2

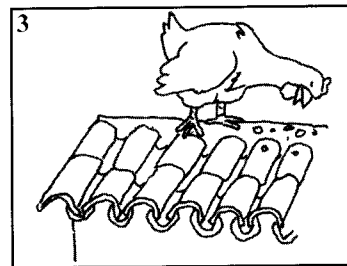
A: Maypitaq atuq kashan?
 CH: Atuqqa sach'a wasapi kashan.

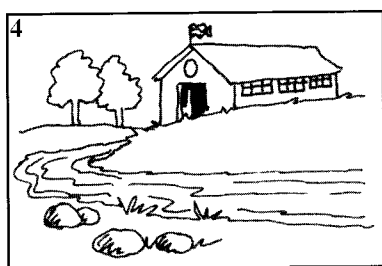
ura

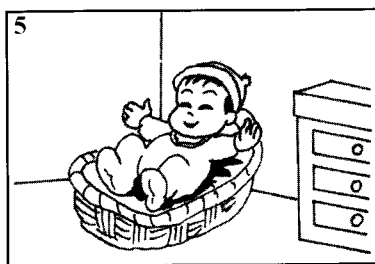
jawa

pata

chimpa

ukhu

2 -Qhishwa chiqacha.

Kunan pachapi (SHA)

Ñuqaqa khillkayta ñawirishani.
 Qanqa khillkaykita ñawirishanki.
 Payqa khillkanta ñawirishan.
 Ñuqanchiqqa khillkanchiqta ñawirishanchiq.
 Ñuqaykuqa khillkaykuta ñawirishayku.
 Qankunaqa khillkaykichiqa ñawirishankichiqa
 Paykunaqa khillkankuta ñawirishanku.

Kunanpi

Ñuqaqa khillkayta ñawirini.
 Qanqa khillkaykita ñawirinki.
 Payqa khillkanta ñawirin.
 Ñuqanchiqqa khillkanchiqta ñawirinchiq.
 Ñuqaykuqa khillkaykuta ñawiriyku.
 Qankunaqa khillkaykichiqa ñawirinkichiqa.
 Paykunaqa khillkankuta ñawirinku.

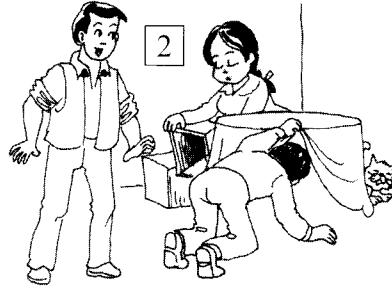
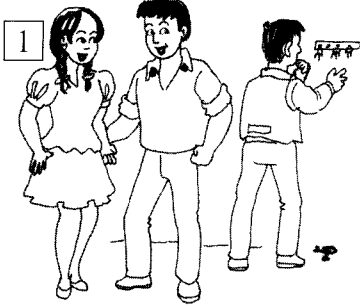
42. IMATATAQ MASK'ASHANKI?

1 -Uyarirquspa ñawiriy.

-Silqikunata qhawaspa, chaymanjinataq kikinta parlapayanarikuychiq.

A: Imatataq mask'ashanki?
 CH: Luq'uyta mask'ashani.
 A: Luq'uykiqa puñuna urapi kashan.

2 -Yuparispá

1 uk 2 iskay 3 kinsa 4 tawa 5 phishqa
 6 suqta 7 qhanchis 8 pusaq 9 isqun 10 chunka

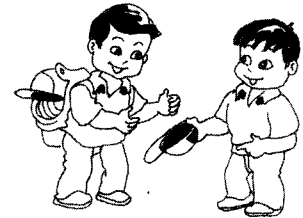
3 -Sapa simita llip'inmanjina llimp'iykuriy.

1 puka	4 panti.	7 aruma	10 uqi	13 llankha
2 q'umir	5 ch'umpi	8 anqas	11 kulli	14 q'ichichi
3 q'illu	6 yuraq	9 yana	12 ch'iqchi	15 jalq'a

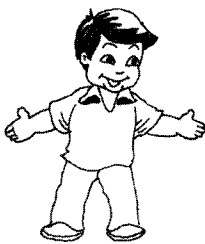
4 -Ñawiriy.

-Qhutupi llank'aspa kikinta tapunarikuychiq.

A: Imatataq mask'ashanki?
 CH: Kachuchayta mask'ashani.
 A: Kaychu kachuchayki?
 CH: Mana. Chay kachucha pukaqa a.
 Ñuqaqpata kachuchayqa q'umir.
 A: Kachuchaykiqa wayaqaykipi kashan.

5 -Silqikunata qhawaspa kutichiy. Imatataq sapa ukpis ruwashan?

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

43. IMATATAQ SAPA P'UNCHAY RUWANKI?

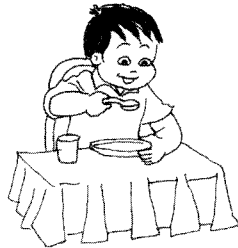
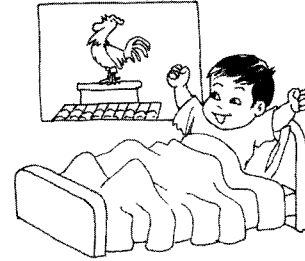
1 -Uyariy

-Ñawiriy

-Yachakuq masiykita tapuriy.

A: Imatataq sapa p'unchay ruwanki?

CH: Tutatutamanta jatarikuytawan uyayta uphakuni, chanta mikhuni, chaymanta yachaywasiman rini, chayllata ruwani.

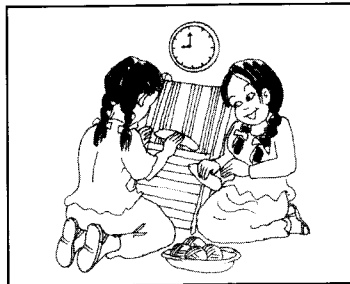

2 -Uyarispa, silqikunata qhawarispa ima kutichiy.

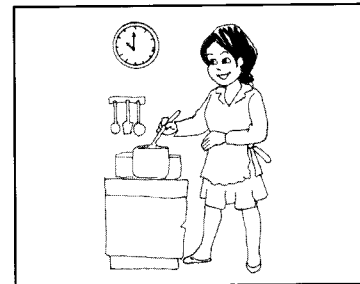
1 A: Qhanchis tuta-tutamanta, imatataq paykuna ruwanku?

CH:

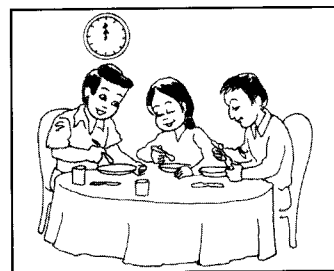
2 A: Isqun paqarinta, imatataq qarkuna ruwankichiq?

CH:

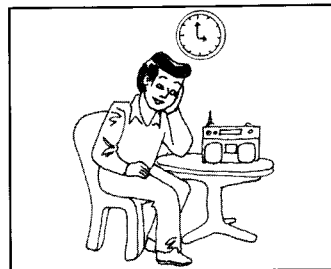
3 A: Chunka paqarinta, imatataq ruwanki?

CH:

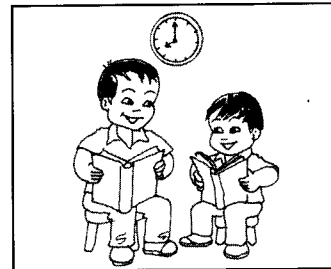
4 A: Chawpi p'unchayta, imatataq ruwanchiq?

CH:

5 A: Tawa sukhayayta, imatataq tatayki ruwan?

CH:

6 A: Ch'isin pusaqta, imatataq wawaykikuna ruwanku?

CH:

3 -Yachachiqwan kuska uk chunkallatapis payllamantaq kutiykuq rimayta qilqarquychiq. -Uk wakichikuta sapa p'unchay ruwayniykimanta qilqarillaytaq.

-Kay takiyqa tata Serrano Gerardoq pata takirikuynin, payqa “El Mojeño” sutiwan riqsisqa. Agila Irpaq takiyninmanta chhikallanta, astawanpuniqa qhishwa simipi kaqlata takirquspa waq uywakunq sutinta apaykacharipa kikinta takirikullasunmantaq.

Kay jinamanta:

Tata Serrano Gerardoq takirikusqan.

Aguila Irpa

**Aguila irpa thapan chawpipi
Qhparin sinch'ita
Mamanta suyan umiykunanta
Ñuqari, ni pita**

Mama Méndez Marianelaq yapaykurisqan.

Alqu uñita punku wasapi
Ayñakun phutiyta
Mamanta suyan waylluykunanta
Ñuqari, ni pita

Michi uñita sach'a patapi
Waqakun sinch'ita
Mamanta suyan phinkiykunanta
Ñuqari, ni pita

-kunan qanñataq yapariy ma.

41. KHILLKAYKIQA TIYANA PATAPI KASHAN.

1 -Uyariy.

-Silqikunata qhawarispa, chaymanjinataq kikinta parlapayanarikuy.

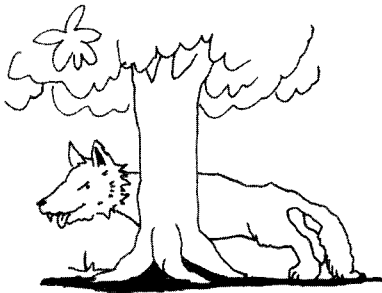
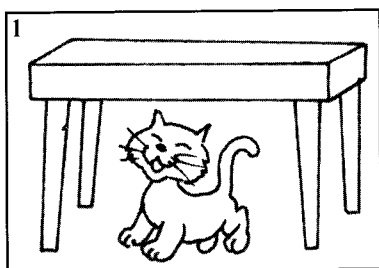
1

A: Yu! Jusi. Chay khillkaqa ñuqaqatachu?
CH: Mana. Chay khillkaqa ñuqaypata.
A: Aaa!, chanta. Maypitaq ñuqaqpá khillkay kashan?
CH: Khillkaykiqa jamp'ara patapi kashan

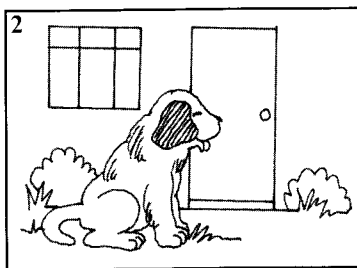

2

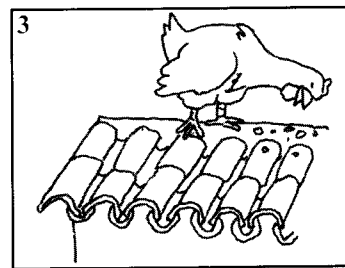
A: Maypitaq atuq kashan?
CH: Atuqqa sach'a wasapi kashan.

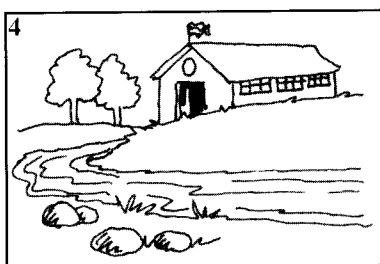
ura

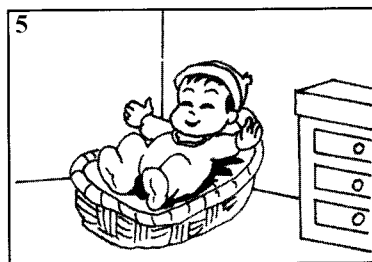
jawa

pata

chimpa

ukhu

2 -Qhishwa chiqacha.

Kunan pachapi (SHA)

Ñuqaqa khillkayta ñawirishani.
 Qanqa khillkaykita ñawirishanki.
 Payqa khillkanta ñawirishan.
 Ñuqanchiqqa khillkanchiqta ñawirishanchiq.
 Ñuqaykuqa khillkaykuta ñawirishayku.
 Qankunaqa khillkaykichiqa ñawirishankichiqa.
 Paykunaqa khillkankuta ñawirishanku.

Kunanpi

Ñuqaqa khillkayta ñawirini.
 Qanqa khillkaykita ñawirinki.
 Payqa khillkanta ñawirin.
 Ñuqanchiqqa khillkanchiqta ñawirinchiq.
 Ñuqaykuqa khillkaykuta ñawiriyku.
 Qankunaqa khillkaykichiqa ñawirinkichiqa.
 Paykunaqa khillkankuta ñawirinku.

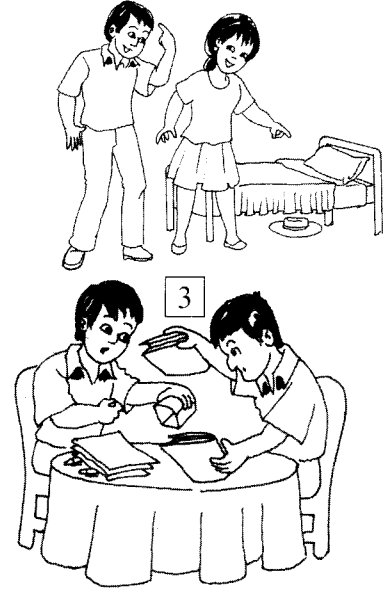
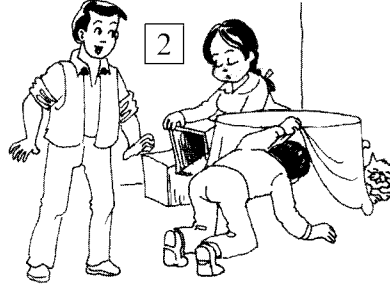
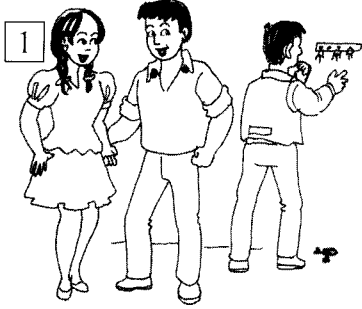
42. IMATATAQ MASK'ASHANKI?

1 -Uyarirquspa ñawiriy.

-Silqikunata qhawaspa, chaymanjina taq kikinta parlapayanarikuychiq.

A: Imatataq mask'ashanki?
 CH: Luq'uyta mask'ashani.
 A: Luq'uykiqa puñuna urapi kashan.

2 -Yuparispá

1 uk 2 iskay 3 kinsa 4 tawa 5 phishqa
 6 suqta 7 qhanchis 8 pusaq 9 isqun 10 chunka

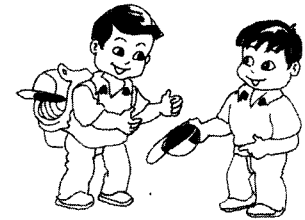
3 -Sapa simita llip'inmanjina llimp'iykuriy.

1 puka	4 panti.	7 aruma	10 uqi	13 llankha
2 q'umir	5 ch'umpi	8 anqas	11 kulli	14 q'ichichi
3 q'illu	6 yuraq	9 yana	12 ch'iqchi	15 jalq'a

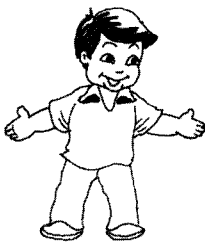
4 -Ñawiriy.

-Qhutupi llank'aspa kikinta tapunarikuychiq.

A: Imatataq mask'ashanki?
 CH: Kachuchayta mask'ashani.
 A: Kaychu kachuchayki?
 CH: Mana. Chay kachuqa pukaqa a.
 Ñuqaqpata kachuchayqa q'umir.
 A: Kachuchaykiqa wayaqaykipi kashan.

5 -Silqikunata qhawaspa kutichiy. Imatataq sapa ukpis ruwashan?

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

SUQTA KAO T'AOAY PATA JAWALLANRAQ

IMAMANTA	PARLAYPIÑA	K'ASKAQ
- Yupaykuna.	- Mashkhataq kay? Chayqa pusaq chunka kinsayuq. Tawa chunka qhanchisniyuq.	-YUQ -NIYUQ
- Mashkha watayuq kasqanta tapurispaspa.	- Mashkha watayuqtaq kashanki? Tawa chunkayuq kashani. Tawa chunka watayuq kashani. - Warmiykiri? Paypis tawa chunkayuqllataq kashan.	-YUQ -NIYUQ
- Ima kikinña kasqanta tapurikuspa.	- Ima kikinñataq? Chunka kuskanniyuqña. Chunkapaq phishqaraq. Iskaymanta phishqaña thaskin.	-ÑA -PAQ, -RAQ -MANTA, -ÑA
- Ima kikinta imatapis ruwasqanta nirispaspa	- Ima kikintataq jatarikunki? Tutatutamanta. Qhanchista. - Ima kikintataq mikhunki? Chawpi p'unchayta mikhuni.	-TA
-Ima kikinmanta ima kikinkama imatapis ruwasqanta nirispaspa	- Pusaq paqarinmanta chawpi p'unchaykama p'achata t'aqsani.	-MANTA -KAMA
- Ima llank'anayuq kasqanta tapurikuspa.	- Ima llank'anayuqtaq kanki? Ñuqaqa yachachiq kani. Ñuqaqa jampiri kani.	-Q -RI
- Imayna kasqanta, imata ruwasqanta willarikuspa.	- Imayna runataq qusayki? Qusayqa jatuntaq k'achataq. Payqa sarata tarpuntaq kukata rankhantaq.	-TAQ
- Iman kapusqanta, imayuq kasqanta nirispaspa.	- Mashkha wakataq kapusunki? Phishqa waka kapuwan. - Mayk'a wawayuqtaq kanki? Iskay wawayuq kani. - Wawayuqñachu kanki? Ari, wawayuqña kani. Manaraq wawayuqchu kani.	-SUNKI -WAN -YUQ -ÑA -RAQ

6 – T’AQAY

44. QUSAYQA K’ACHA.

 - Mama Santusawan mama Pitrunawan mayupi tinkuspa parlarikushanku.

1

Pitruna: Qansina, mama Santusa, t’aqskuypichu?
Santusa: Arí. Qansina mamáy.
Pitruna: Ñuqapis t’aqskuq jamushani.
Santusa: Kayman sisparimuy. parlarikuna.

2

Santusa: Waq! Pitrunáy piqpata p’achantataq t’aqshanki?
Pitruna: Qusaypata p’achanta.
Santusa: Tantañachu kanki a?
Pitruna: Arí, iskaychakapuniña.
Santusa: Piwán a?
Pitruna: Tata Juanpata sullk’a wawanwan.
Santusa: Mmm. kunanqa qusayuqña kanki. Mashkha watayuqtaq kashanki ari?

3

Pitruna: Chunka pusaqniyuq.
Santusa: Aaa! qusaykiqpata imataq sutin?
Pitruna: Samuel sutin.
Santusa: K’acha runachu?
Pitruna: Arí, qusayqa k’acha.
Santusa: Kunan maypitaq kashan?
Pitruna: Mana kaypichu. Muntiman rin.

- Santusa:** Suyruykirí kaypichu kashan?
- Pitruna:** Mana. Payqa Chaparipi kashan. Qanpatarí. Maypitaq qusayki kashan?
- Santusa:** Paypis Chaparillapitaq kashan. Chanta, suyraykiwanchu tiyashankichiq?
- Pitruna:** Mana. Sapayku tiyashayku.
- Santusa:** Aaa!. Waliq wawáy, p'acha ch'akinña. Jaku ripunallaña.
- Pitruna:** Arí, jaku.

RUWAYNIN

1 -Tapuykunaman kutichiy.

1. Maypitaq mama Santusawan mama Pitrunawan parlarikushanku?
2. Iskayninkuchu p'achata t'aqsashanku?
3. Pitaq Samuelpata warmin?
4. Samuelqa tatanwanchu muntiman rin?
5. Mama Santusaqa qusayuqchu?
6. Pitrunaqa tantañachu?

2 -T'inkiykuy.

1. Qusaykiqa k'achachu?	a. Mana. Chaparipi kashan.
2. Jaku.	ch. Arí, iskay ukhuña.
3. Tantachu kanki?	chh. Arí, k'acha.
4. Muntipichu kashan?	ch'. Chunka pusaqniyuq kashani.
5. Mashkha watayuqtaq kashanki?	i. Jaku.

3 -Saqirasqa kaqkunaman k'askaqkunallata apaykachaspa junt'arquchiy.

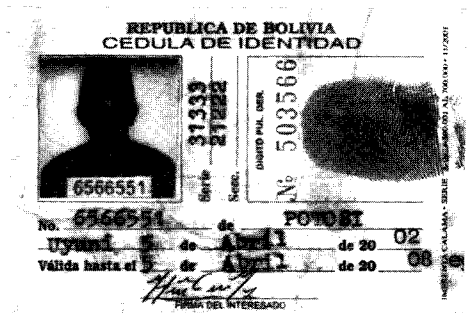
1. Santusa qusan Chapari ch'usan.
2. Pitruna mana suyranwan tiyan.
3. Pitrunaqa suyrunqa Chaparillataq kashan.
4. Pitruna qusa.....pata p'achan.... t'aqsashan.
5. Santusaqa Pitruna..... parlariku.....n.

45. YUPAYKUNA

 1 -Saqirasqa kaqkunaman junt'arquchiy.
-Uyarispa yachaparquy.

100 pachaq	50	88 pusaq chunka pusaqniyuq
21	66	95
37	71 qhanchischunka	35 kinsa chunka
40 tawa chunka	91 ukniyuq	45 phishqayuq

2 -Kay karnitikunaqpata yupayninta nirquy.

3 -Yaparispa, Qhichurispá, Mirachispá, Rak'irispa. Tapurikuytaq kutichiytaq.
Kay jinamanta:

- 5 + 3 Mayk'ataq phishqaman kinsata yapaqtinchiq?
=Phisqaman kinsata yapaqtinchiq pusaq. (phishqaman kinsata yapasqaqa pusaq)
- 8 - 7 Mayk'ataq pusaqmanta qhanchista qhichuqtinchiq
=Pusaqmanta qanchista qhichuqtinchiq uk. (pusaqmanta qanchista qhichusqaqa uk)
- 3 * 2 Mayk'ataq kinsata iskaywan mirachiqtinchiq?
=Kinsata iskaywan mirachiqtinchiq suqta. (kinsata iskaywan mirachisqaqa suqta)
- 10 / 2 Mayk'ataq chunkata iskaypi rak'iqtinchiq?
= Chunkata iskaypi rak'iqtinchiq phishqa. (chunka iskaypi rak'isqaqa phishqa)
- Qaññataq tapurispá kutichiy.

a.	4 + 2 =	ch'.	10 - 6 =
ch.	4 x 2 =	i.	5 + 5 =
chh.	8 - 7 =	j.	100 / 10 =

 4 -Uyarispa yupaykunata qilqarquy.

a	ch	chh.....	ch'.....	i.....	j
k	kh.....	k'	l	ll	m

46. MASHKHATAQ KAY?

1 -Uyariy.
-Yachaparquy.

Yupaykuna: 100 – 10.000

100	pachaq	201	iskay pachaq ukniyuq
200	iskay pachaq	211	iskay pachaq chunka ukniyuq
300	kinsa pachaq	222	iskay pachaq iskay chunka iskayniyuq
400	tawa pachaq	999	isqun pachaq isqun chunka isqunniyuq
500	phishqa pachaq	1.101	waranqa pachaq ukniyuq
600	suqta pachaq	1.999	waranqa isqun pachaq isqun chunka isqunniyuq
700	qhanchis pachaq	2.000	iskay waranqa
800	pusaq pachaq	9.999	isqun waranqa isqun pachaq isqun chunka isqunniyuq
900	isqun pachaq	5.781	phishqa waranqa qhanchis pachaq pusaq chunka ukniyuq
1000	waranqa	10.000	chunka waranqa

* Astawan yupaykunamanta yachayta munaspaqa 133 laphita qhawariy.

2 -Uyariy.
-Tapurikuy.

3 -Sapa yupayta qilqayninwan t'inkirquy.

(8)	-Suqta chunka suqtayuq	(32)	-Tawa chunka phishqayuq	(99)	-Pusaq chunka ukniyuq	(27)
(45)		(12)	-Chunka ukniyuq		-Isqun chunka isqunniyuq	(79)
(81)	-Chunka suqtayuq	(16)	-Pusaq			
	-Iskay chunka qhanchisniyuq	(100)	-Kinsa chunka iskayniyuq		-Qhanchis chunka tawayuq	-Pachaq
(66)	-Chunka phishqayuq			(15)		(11)
	-Qhanchis chunka isqunniyuq	(74)			-Chunka iskayniyuq	

47. MASHKHA WATAYUQTAQ KANKI?

1 -Uyariy.

-Kinsa kaq tapuyman kutichiy.

-Yachakuq masiykikunata tapuriy.

1 A: Mashkha watayuqtaq kanki?

CH: Iskay chunka watayuq.

2 A: Mashkha watayuqtaq tatayki kashan?

CH: Payqa phishqa chunka iskayniyuq kashan.

3 A: Qanrí. Mashkha watayuqtaq kashanki?

CH: _____

Mashkha	watayuqtaq	kashan?
	killayuqtaq	
	junqajunayuqtaq	
	p'unchayniyuqtaq	

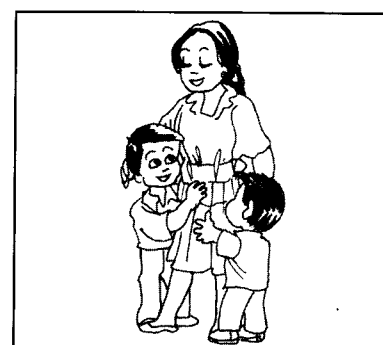
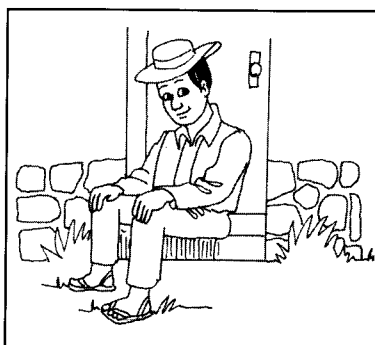
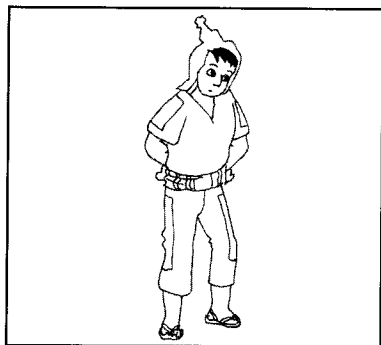
2-Parlapayanakuta uyariy.

-Silqikunata qhawarista kutichiy.

Anasta: Yu! Camila, qusayuqchu kanki a?

Kamila: Arí, qusayuq kani. wawayuq imañaqa kani a.

Anasta: Jinatataq rikushayki.

1 A: Warmiyuqchu kanki?

CH: _____

2 A: Wasiyuqchu kanki?

CH: _____

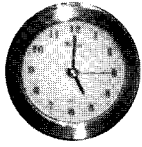
3 A: Wawakunayuqchu kanki?

CH: _____

3 -Ñawirista phishqa tapuyllatapis qilqarquy. Chanta tapuriy.

Mama Anasta Yarwiqa Llallawamanta. Payqa tawa chunka watayuq. Paypata qusanqa Argintinapi llank'ashan. Payqa suqta wawayuq. Kuraq wawanqa warmiyuqña, sullk'a wawitantaq warmisita. Suqta watitayuq kashan.

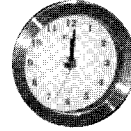
48. IMAYNAÑATAQ?

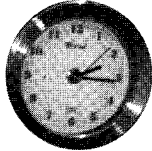
Phishqa kikinña

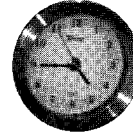
Chunka kuskanniyuqña
(chunka p'akiyniyuqña)

Chawpi p'unchayña

Iskay sukhayaymanta chunka
phishqayuqña thaskin
(iskay ch'iqtanniyuqña)

Phishqapaq chunka phishqayuqraq
(phishqapaq ch'iqtanraq)
(phishqapaq chunka phishqayuqllaña)

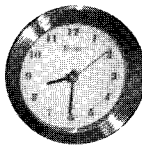
1 -Silqikunata qhawaspata puytaq kutichiytaq.

Kay jinamanta:

A: Imaynañataq?

CH: Pusaq p'akiyniyuqña.

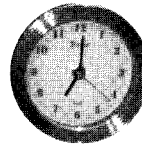
1

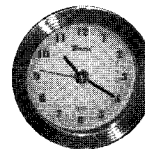
4

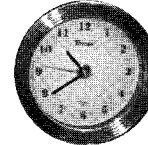
2

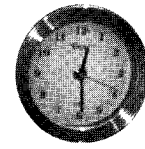
5

3

6

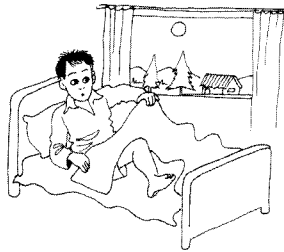

2 -Iskaynin parlapayanakuta uyarispa qanñataq puriykacharispata tapurikuy.

1 **A:** Ima kikintataq
jatarikunki?

CH: Tutatutamanta
jatarikuni. Qanrí?

A: Nuqaqa inti patapiña
kashanqin jatarikuni.
Isqunta jina.

2 **A:** Ima kikintataq
wayk'uq
jatarikunki?

CH: Yallus waqamuyta
jatarikuni.

A: Aaa!

3 -Qhishwa chiqacha.

-ÑA

-RAQ

-Iskay chunka watayuqñachu
kanki a?

-Chawpi p'unchayñachu?

-Yachachiqñachu kanki?

-Wayk'unikiñachu?

-Ari, iskay chunka
watayuqña kani.

-Ari, chawpi p'unchayña.

-Ari, yachachiqña kani.

-Ari, wayk'uniniña.

-Manaraq iskay chunka
watayuqchu kani.

-Manaraq chawpi p'unchaychu.

-Manaraq yachachiqchu kani.

-Manaraq wayk'unichu.

49. IMAPITAQ LLANK'ANKI?

1 -Tata Aljunsuqa tata Riwuchuta waturikushan.

Aljunsu: Wasiyuq. Alquykitaq.

Riwuchu: Mana. Chimpamullay.

Aljunsu: Qansina tatáy.

Riwuchu: Qansina tata Aljunsu.

Kay k'ullitupi chukurikuy.

Aljunsu: Pachi tata Riwuchu.

Sayk'usqa chayamushani.

Riwuchu: Maymantataq jamushankiri?

Aljunsu: Llank'akunaymanta jamushani.

Riwuchu: Ima llank'anayuqtaq kanki?

Aljunsu: Kukata ranqhakuni. Qanrí

tata Riwuchu. Ima
llank'anayuqtaq kanki?

Riwuchu: Ñuqaqa q'ipirilla kani. Kunanraykuqa
wasipi wayk'ushanitaq wawakunata
qhawashanitaq.

Aljunsu: Aaa! Ususiykiri?. Manachu kaypi
kashan?

Riwuchu: Mana. Payqa sapa p'unchay
tutatutamanta ripun.

Aljunsu: Maypitaq llank'ashan?

Riwuchu: Tata Mariyanuqpata wasinpi.

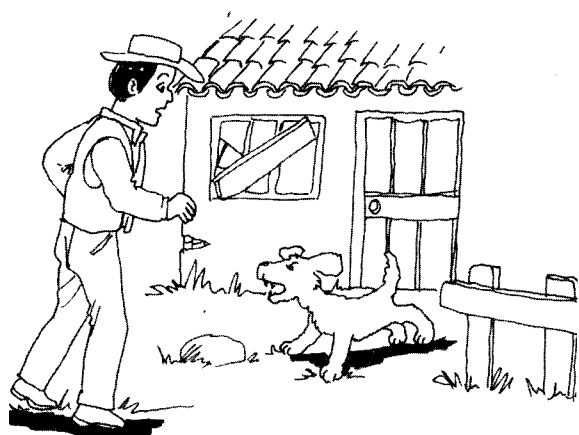
Aljunsu: Tata Mariyanuqpapi?, waliq yaw!

Riwuchu: Ari, i.

Aljunsu: Tata Riwuchu, parlarikunchiqña
ripullasaqña.

Riwuchu: Waya tata Aljunsu. Q'ayakama.

Aljunsu: Q'ayakama kachun.

RUWAYNIN

1 -Kutichiy.

1. Pitaq tata Riwuchuta waturikushan?
2. Ima llank'anayuqtaq tata Riwuchu?
3. Tata Riwuchupata wawan tata Aljunsuwanchu llank'an?
4. Maymantataq tata Aljunsu jamushan?
5. Pitaq wayk'ushantaq wawakunata qhawashantaqri?

2 -Kinsa tapuytawan yaparinachiq.

50. JAMPIRICHU KANKI?

1 -T'inkirquy.

-Ñawiriy.

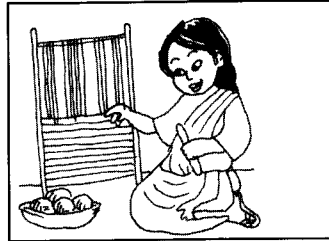

wayk'uq
jampiri
palliri
q'ipiri

2 -Kinsantin parlapayanakuta ñawirinachiq.

-Iskay ukhu as kikinta parlapayanarikunachiq.

1 A: Ima llank'anayuqtaq
pay?

CH: Payqa kukani.

2 A: Ima llank'anayuqtaq
pay?

CH: Payqa awaq.

3 A: Payqa qilqirichu?

CH: Ari, payqa
qilqiri.

3- Puriykacharispayachakuq masiykikunata "Imapi llank'anki?" nispa tapuriy,
chanta yachachiqniykiman willariy.

4 -Ñawirispajunt'achiy.

-Suti: Isidoro Castro
-Suyu: Bolivia
-Maypi
tiyakusqan: 8. Camargo Sucre
-Mayk'a watayuq kasqan: 27
-Ayllun: Warmiyuq
-Llank'akuynin: Qilqiri

A: Imataq

CH: Isidoro.

A: pay?

CH: Boliviamenta.

A: Maypitaq

CH: Camargo puriypi.

A: Ima yupaypi?

CH:

A: Ima llank'anayuqtaq?

CH:

A: Mashkha

CH:

A:

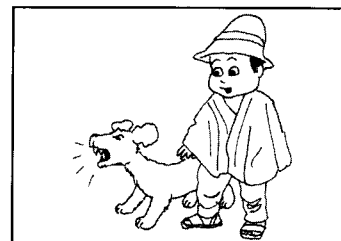
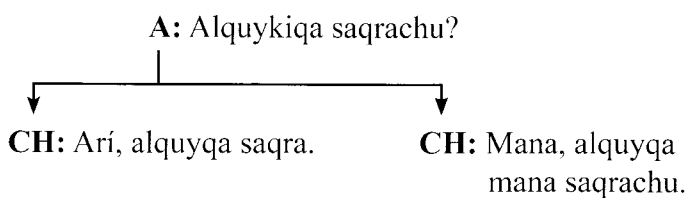
CH: Ari, warmiyuq.

51. ALQUYKI SAQRACHU?

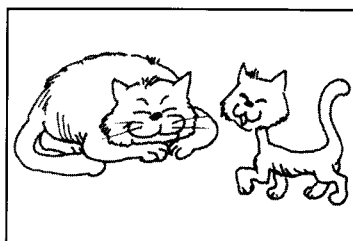

1 -Parlapayanakuta uyaririy.

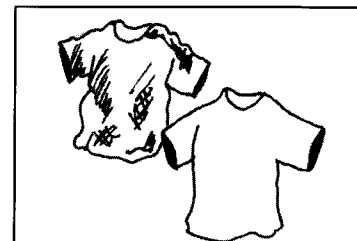
- Silqikunata qhawarispa suti tikrachimanjinataq parlapayanarikuychiq.

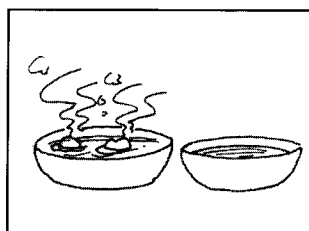
1. Jatun / Juch'uy

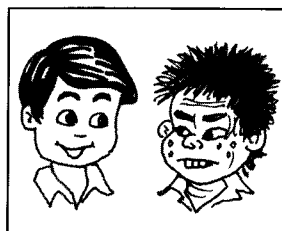
2. Wira / Tullu
Ch'arki

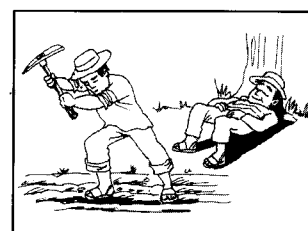
3. Khuchi / *Llinphu
Ch'ichi

4. Q'uni / Chiri
Rupha

5. K'achitu / Millay

6. K'uchi/ Qhilla

2 -Qhishwa chiqacha.

-TAQ

Imaynataq mamayki?	Mamayqa jatun.
	Mamayqa jatuntaq k'achataq.
Imatataq mamayki ruwasha?	Mamayqa parlashan.
	Mamayqa wayk'ushantaq t'aqsashantaq.

3 -Kay ruwaykunaman suti tikrachita apaykachaspa junt'achiy.

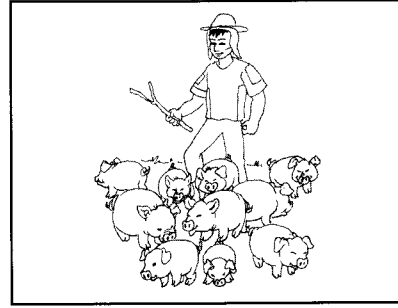
1. Alquyqa	6. Ñuqaqa
2. P'utuqsiqa	7. Yachachiqniyqa
3. Sullk'a ñañayqa	8. Masiyqa
4. Patriciaqkata wasinqa	9. Warmiykiqa
5. Munaqiyqa	10. Llaqtanchiqqa

52. PHISHQA WURU KAPUWAN.

 1 -Iskaynin parlapayanakuta uyarirquy.
-Yachakuqmasyikita tapuriy.

1 **A:** Mashkha wawayuqtaq kanki?
CH: Suqta wawayuq kani.
Iskay warmi, tawa qhari.

2 **A:** Jayk'a khuchitaq kapusunki?
CH: Chunka khuchi kapuwan.
Phishqa china, phishqa urqu.

2 -Qhishwa chiqacha.

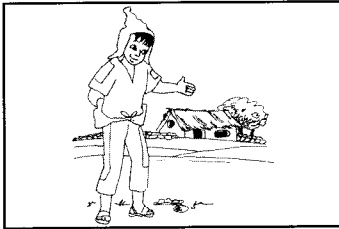
Kapuy (tiyapuy)

Ñuqaqpata	iskay wasi	kapuwan.
Qanpata		kapusunki.
Paypata		kapun.
Ñuqanchiqpata		kapuwanchiq.
Ñuqaykuqpata		kapuwayku.
Qankunaqpata		kapusunkichiq.
Paykunaqpata		kapun.

Ruwaykuná ñawiriy

- Ñuqaqa qusayuq kani.
- Qanpata mana wasiyki kapusunkichu.
- Ñuqanchiqpata pisi qulqi kapuwanchiq.
- Ñuqanchiq pisi qulqiyuq kanchiq.
- Paypataqa mana imanpis kapunchu.
- Payqa mana imayuq.

3 -Ima nishankutaq?. Junt'achiy.

1 Paypataqa _____

2 Paykunaqpata _____

3 Ñuqaqpataqa _____

4 -Puriykacharispa tapurikuy.

Yana qilqanayki kapusunkichu?

Mana, yana qilqana kapuwanchu.

Puka qilqanari kapusunkichu?

Manallataq kapuwanchu .

53. SAMARIYPI.

1 -Parlapayanakuman junt'achiy.

-Uyarispa allicharquy.

-Qañataq parlapayanarikuy.

- Timuku:** Aaay, tata Piqru
sayk'uykuniña. Samarikuna.
Piqru: Waya, waya. Samarikuna.
Timuku: Tata Piqru
Piqru: Ñuqaqa Tarawukumanta kani.
Timuku: Warmiykirí?
Piqru: Manaraq kani. Qanrí,
warmiyuqñachu kanki?
Timuku: Arí kani.
Piqru: Mashkha wawayuqña?
Timuku: Manaraq

2 -Tapuykunata qilqarquy.

1?

Kuraq wawqiyqa kukani.

2?

Mana tatamamaywanchu tiyakuni.
Sapitay tiyakuni.

3?

Mamayqa kinsa chunkayuq kashan,
tataytaq kinsa chunka phishqayuq
kashan.

4?

Paykunaqa samarikushanku.

5?

Iskay chunka llama kapuwan.

6?

Tata Marianuqa Fansisapi llank'an.

7?

Q'ipinchiqqa jaqaypi kashan.

8?

Yachachiqqa k'acha runa.

9?

Wawakunaqa ñawirishanku.

10.?

Kinsa alqu kapuwayku.

3 -Ñawiriy.

-Taq k'askaqta apaykachaspa kutichinaykipaq tapuykunata yapariy.

- TAQ

- Maymantataq tatamamayki kanku?
Mamayqa Rawilumanta, tataytaq Putulumanta.
- Imatataq ñañaykiwan turaykiwan ruwashanku?
Ñañayqa p'achanta t'aqsashan, turaytaq tatayta yanapashan.
- Mayk'a watayuqtaq wawaykikuna kashanku?
Antuñuyqa suqta watayuq, Pitrunaytaq pusaq killayuqllaraq kashan.

QHANCHIS KAO T'AOAY PATA JAWALLANRAQ

IMAMANTA	PARLAYPIÑA	K'ASKAQ
- Rantirikuspa ranqharikuspa.	- Mayk'apitaq papa kashan? Chunka waranqapi aruwa kashan.	-PI
	- Aruwata aysapuway.	-WA
	- T'antari, mayk'apitaq kashan? Tawa, waranqapaq.	-PAQ
	- Iskay waranqapaq qumuway.	
	- Imaynakamá qushankiri?	
- Puquykuna imayna kasqanta nirispa.	- Lurasnuqa puqusqa karishan.	-RI
	- Wakaritamanta laranjaqa misk'i.	
	- Chay latanuqa ismu.	
	- Rawilumanta papaqa kusapuni.	-PUNI
- -WAN, -SUNKI, k'askaqkunata apaykachaspa.	- Pitaq qhishwata yachachishasunki? Mama Marina yachachishawan.	-SUNKI
	- Pitaq mask'awashan? Tata Pawlu mask'ashasunki.	-WAN
- Kamachispa.	- Jamuy.	-Y
	- Punkuta kichachun.	-CHUN
	- Tiyakuychiq.	-YCHIQ
	- T'aqsachunku	-CHUNKU
- Tukuyninchiq kuska ruwanata nirispa.	- Lawitata wayk'unachiq.	-NACHIQ
	- Qhishwata palana	(-NA)
- Imatapis pipaq imapaq ruwasqanchiqmanta.	- Pipaq t'antata rantishanki? Wawaypaq.	-PAQ
	- Imapaqtaq qhishwata amañashanki? Qhishwa runawan parlanaypaq.	-NA + (-Y) + -PAQ
	- Warmiyapaq pullirata rantiyta munashani.	-TA
	- Tataypaq lawata wayk'upushani.	-PU
- -MAN k'askaqta apaykacharispa.	- Pimantaq awtuykita ranqhapushanki? Tata Pawluman.	-MAN
- -WAN k'askaqta apaykachaspa.	- Imatawantaq mamáy? Papatawan ranqhaway.	-WAN

7- T'AQAY

54. MAYK'APITAQ PAPAYKI?

Tata Riwuchuqa warminwan parlarikushan.

1

Riwuchu: Isika, maymantaq rishanki?

Isika: Qhatuman rishani.

Riwuchu: Imamantaq qhatuman rishanki?

Isika: Wallpa aychata, papata, arusta, siwillata ima rantikuq rishani.

Riwuchu: Imapaq a?

Isika: Wayk'unaypaq ari. Manachu mikhuyta munanki?

Riwuchu: Munanipuni a. Rillayña yaw, wallpa uchuta usqhayta wayk'unaykipaq.

2

Ranqhaq: Kasira, kasira, papata rantirikuway a.

Isika: Mayk'apitaq kashan?

Ranqhaq: Aruwa chunka waranqapi. Rantirikuway, kusa jatuchaq karishan.

Isika: Aruwata aysapuway. Chay t'unantaqa ama qumuwaychu.

Ranqhaq: Waya, mamáy.

Isika: Yapariway.

Ranqhaq: Kayqa.

3

Ranqhaq: Mamáy, pirijilta apakuway.

Isika: Uk q'apiyllata qumuway a.

Ranqhaq: Iskay q'apiyta aparikuway mamáy.

Isika: Iskayta qumuway.

Ranqhaq: Kayqa mamáy, yapitantin.

Isika: Pachi.

4

Isika: Mayk'apitaq aycha kashan?

Ranqhaq: Kilu, iskay chunka tawayuqpi kashan.

Isika: Wirachu?

Ranqhaq: Arí, wirapuni.

Isika: Iskay kiluta qumuway.

Ranqhaq: Kayqa.

Isika: Kilu wallpa aychatawan.

Ranqhaq: Waya mamáy, kayqa.

Isika: Mayk'ataq tukuyninpi?

Rankhaq: Tukuyninpiqa suqta chunka iskayniyuq ruwakun.

RUWAYNIN

1 -Tapuykunaman kutichiy.

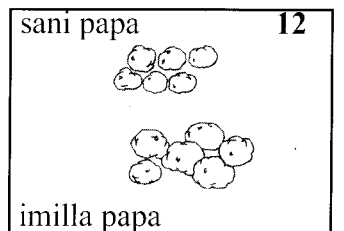
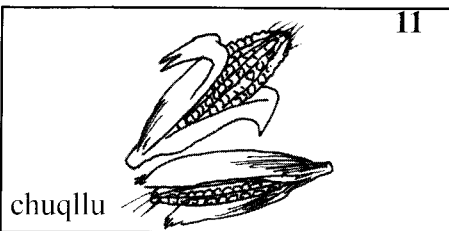
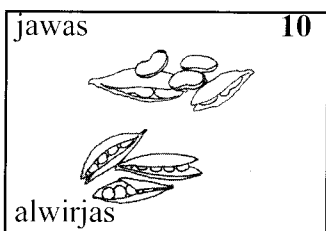
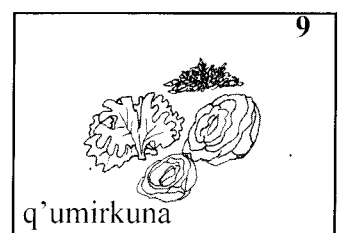
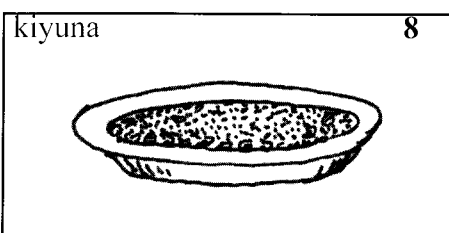
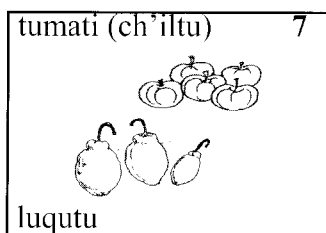
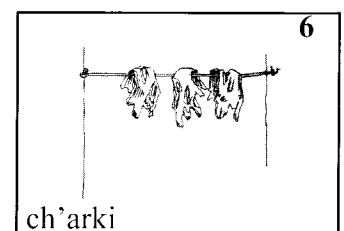
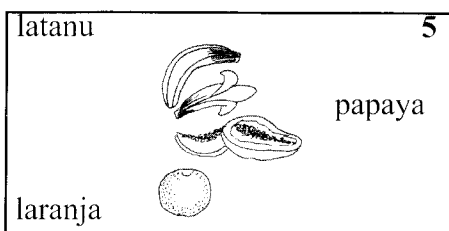
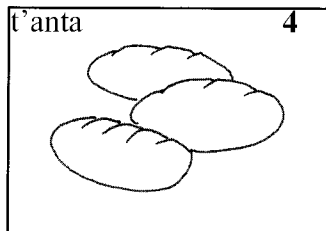
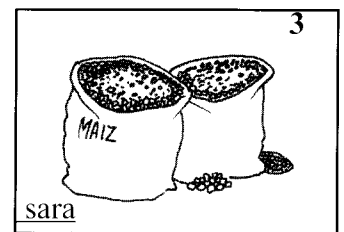
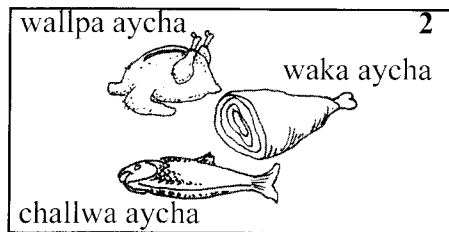
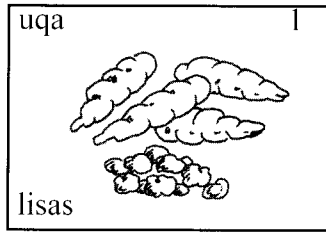
- 1 Mama Isika qusanwan maypitaq parlashan?
- 2 Piwantaq mama Isika qhatuman rishan?
- 3 Imatataq mama Isika rantiq rishan?
- 4 Aruwa papaqa iskay chunkapichu kashan?
- 5 Mama Isikaqa pirijilta uk q'apiytachu iskay q'apiytachu rantishan?
- 6 Mayk'apitaq aycha kashan?
- 7 Aychaqa wirachu tulluchu kashan?
- 8 Mama Isikaqa t'una papatachu rantikushan?
- 9 Pitaq tata Riwuchu?
- 10 Imapaqtan mama Isika wallpa aychata rantishan?

55. REDENCIÓN PAMPAPIQA RIWUQA SUMAQTA PUQURIN.

1 -Quturimaykunata ñawirispá silqikunata qhawarispá ima, mikhuy sutita siqiykuy (uk kaqpi jinata)

-Puchuq silqi simikunawantaq quturimaykunata qilqarquy.

- 1 Tata Ismichuqa sarata muchhashan.
- 2 Tarawukupiqa saní papaqa sumaqta puqurin.
- 3 Paulinitaqa chuqlluta mikhushan.
- 4 Chaparipiqa latanupis, papayapis sumaqta puqurin.
- 5 Irqiqa sumaqta laranjata ch'unqarishan.
- 6 Wallpa aychata, waka aychata challwa aychata ima ranqhani.
- 7 Uqata q'awichishani.
- 8 Lisas uchuta wayk'ushayku.
- 9 Imillaqa kiyunata kutakiparishan.
- 10 Qhuchapampa luqutuqa jaya.

56. CHAY LARANJAQA ISMU KASHAN.

1 -Tapuykunaman kutichiy.

-Mana imaynamanta niytachu unanchaytachu atiwaq chayqa tawa k'uchupi tapuykuna kashan chaykunawan tapurikuy.

1. Imatataq astawan mikhuyta yachanki?
2. Imatataq mana mikhuyta yachankichu?
3. Ima mikhuytataq wawakuna misk'irichikunku?
4. Imakunataq wawakuna millachikunku?
5. Chaqra runa imakunataq puquchin?

Kay jinamanta tapurikuy:

- Ima ninayantaq misk'ichikuy?
- Imaynatataq pastilla qhishwapi ninchiq?

2 -Silqikunata qhawaspa suti tikrachikunata apaykachaspa ima, quturimaykunaman junt'achiy.

-Uyarispa allicharquy.

<p style="text-align: center;"><u>Suti tikrachi</u></p> <table style="width: 100%; border: none;"> <tr> <td style="width: 50%;">k'uku</td> <td style="width: 50%;">t'una</td> </tr> <tr> <td>chayasqa</td> <td>jatuchaq</td> </tr> <tr> <td>Ismu, q'ita</td> <td>kusa, puqusqa</td> </tr> </table>	k'uku	t'una	chayasqa	jatuchaq	Ismu, q'ita	kusa, puqusqa	
k'uku	t'una						
chayasqa	jatuchaq						
Ismu, q'ita	kusa, puqusqa						

1. Latanuqa _____ kashan.	4. Lurasnuqa _____ kashan.
2. Siwillaqa _____ kashan.	5. Tumatiqa _____ kashan.
3. Uwasqa _____ kashan.	6. Alwirjaqa _____ kashan.

3 -Patapi silqisqata qhawarispa parlapayanakuman junt'achillaytaq.

-Uyarispa tinkuchiy.

-Waq puquykunata apaykachaspa as kikinta parlapayanarikuy.

A: Kasira, lurasnituta rantikuway.

CH: Lurasnuyki jatuchaschu kashan?

A: _____

CH: _____?

A: Sapa uksitu phishqa pachaqkama.

CH: Chunkata qumuway.

57. YAPARIWAY A.

1 -Parlapayanakuta uyarirquy.

-Iskay ukhu llank'aspa parlapayanarikuychiq.

A: Yaw! mamáy, jamuy rantirikuway.

CH: Asilgayki kanchu?

A: Arí, mamáy.

CH: Waranqata jaywamuway.

A: Kayqa mamáy.

CH: Yaparimuway a.

2 -Qhishwa chiqacha.

-WA + -Y

- Kasira, rantirikuway
- Ama jina kay, yapariway a.
- Chunkata qumuway.

-WAN

- Pay ñuqata yanapawan.
- Carla ñuqata pusawan.

-SUNKI

- Pay qanta yanapasunki.
- Carlos qanta pusasunki.

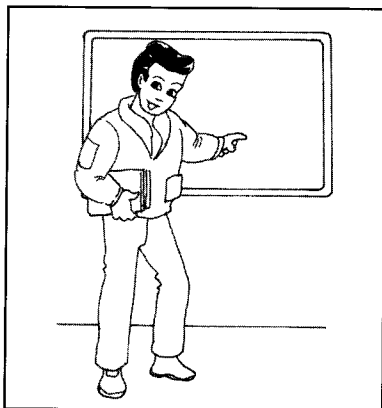
PU

- Mamáy, misk'ita rantipuguay.
- Chunkata yupapuguay.
- P'achayta t'aqsaripuguay.

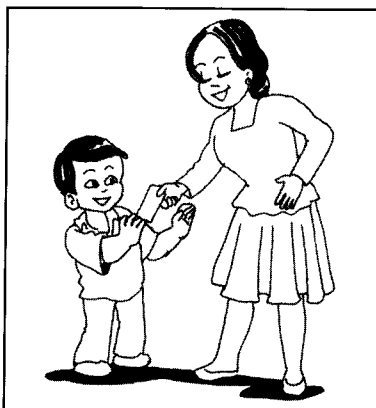
3 -Kinsantin parlapayanakuta uyarirquy.

-Kikinta parlapayanarikuy.

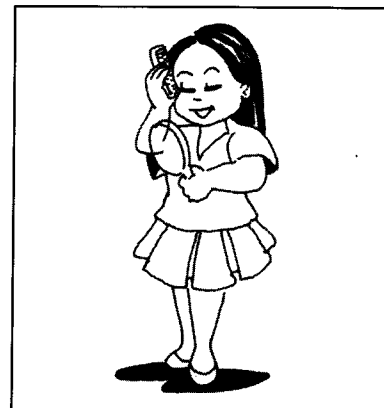
A: Pitaq kastillanuta yachachisunki?

CH: Tata Jusi kastillanuta yachachiwan.

A: Pitaq qulqita qusunki?

CH: Mamay qulqitaqa quwan.

A: Pitaq ñaqch'asunki?

CH: Mana pipis ñaqch'awanchu. Ñuqa ñaqch'akuni.

58. PUNKUTA WISQ'AY.

1 -Parlapayanakuta uyariy.

A: Ama jina kay, t'antata rantirikuway.

CH: Pusaqta yupamuway a.

2 -Qhishwa chiqacha.

Kamachispa

QAN

- Uk michita silqiy.
- Qilqana pirqapi qilqay.
- Kayman jamuy.

PAY

- Alquta silqichun.
- Wayk'uchun.
- Parlachun.

QANKUNA

- Jamuychiq.
- Chay p'achata t'aqsaychiq.

PAYKUNA

- Wayk'uchunku.
- T'antata rantichunku.

-RI

-ROU

- Uk michita silqiriy.
- Uk michita silqirquy.
- Uk michita silqirquriy.
- Wayk'urichun
- Wayk'urquchun.
- Wayk'urqurichun.
- Jamuriychiq.
- Jamurquychiq.
- Jamurquriychiq.
- T'antata rantirichunku.
- T'antata rantirquchunku.
- T'antata rantirqurichunku.

Amataspa

- Ama qilqaychu.**
- Ama wayk'uchunchu.**
- Ama tapuychiqchu.**
- Ama wayk'uchunkuchu.**

Tukuy kуска ruwarispa

ÑUQANCHIQ

- Ripunachiq
(Ripuna)

- Ama ripunachiqchu.
(Ama ripunachu).

3 -Yachakuq masiykikunata imatapis ruwanankuta kamachiy.

- Rumpiy
- Rumpirquy
- Ama jina kaychu, rumpirquy.

- Wisq'ay punkuta
- Punkuta wisq'ariy
- Ama jina kay, punkuta wisq'ariy

59. IMAQAQTAQ QULQITA MUNASHANKI?

 1 -Tata Saturninuqa tata Juanmanta qulqita manukuyta munashan.

1

Saturninu: Qansina tatáy.

Juan: Qansina tata Saturninúy.
Imaynalla?

Saturninu: As waliqla. Papata surk'ayta
tukunkiñachu?

Juan: Arí, tukuniña. Qanrí?

Saturninu: Manaraq. Mujuy pisirpan.
Aaa!, tata Juan, qulqita
aynirikuway ari.

Juan: Imapaq qulqita munashanki?

Saturninu: Mujuta rantinaypaq.

Juan: Mayk'atataq munashanki?

Saturninu: Iskay pachaqlata.
Ama jina kay, manurillaway.

Juan: Waya. Jaku wasiyman.

RUWAYNIN

1 -ARÍ, MANA manaqa MANA NINCHU nispa niriy.

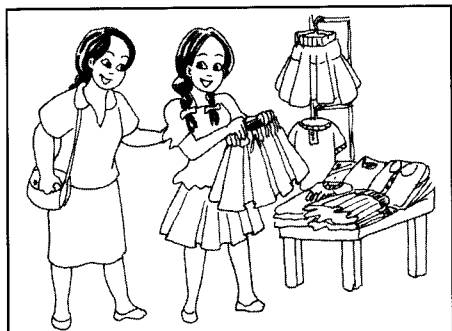
1. Tata Saturninuqa as unqurayasqalla kashan.
2. Tata Saturninuqpata qulqin mana kapunchu.
3. Tata Juanqa papa mujuta rantinanpaq qulqita munashan.
4. Tata Saturninuqa pachaqta manurikuyta munashan.
5. Tata Juanqa tata Saturninuman mana qulqita manuriyta munanchu.
6. Tata Juanqa tata Saturninupaq papa mujuta rantipushan.

60. MAMAYPAQ PULLIRATA RANTIPUYTA MUNASHANI.

1 -Uyariy.

-Tapurikuy.

1 A: Pipaqtaq pullirata rantishanki?

CH: Mamaypaq pullirata rantipuyta munashani.

2 A: Imapaqtaq chayta rantinkiri?

CH: Kuraq churiyman qunaypaq rantini.

2 -Qhishwa chiqacha.

-PAQ

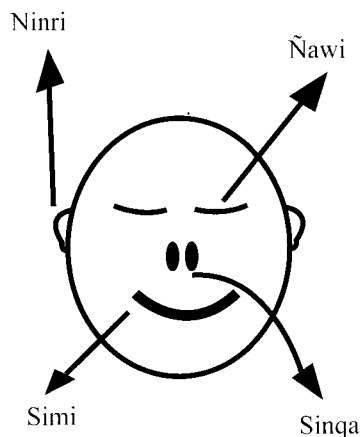
- Qusay**paq** wayk'upushani.
- Ruwirtit**upaq** maman t'antata rantipushan.

- Ninriqa uyarin**apaq**.
- Simiqa mikhun**apaq**.

-NA + -PAQ

-NA + (Y) + -PAQ

- Ñuqaqa khillkata rantin**aypaq** qulqita munashani.
- Qanqa khillkata rantin**aykipaq** qulqita munashanki.
- Payqa khillkata rantin**anpaq** qulqita munashan.

3 -Puriykacharispa tapurikuy.

-Yachachiqman willariy.

Pipaqtaq chay ch'uluta rantishanki?

Pikunapaqtaq parlapushanki?

Imapaqtaq chay?

Imapaqtaq puka qilqanata munashanki?

61. RUWANACHIQ.

1 -Uyariy.

-Silqikunata qhawarispa junt'achiy.

A: Wasiruwana ruwanachiq.

CH: Ruwana ari.

2 -Qhishwa chiqacha.

-TA

Lawata wayk'ushan.

Awtuta rantiyta munashan.

-MAN

Mayuman rishan.

Tirisaman laranjata jaywashan.

3 -K'askaqkunata apaykachaspa junt'achiy.

-Uyarispa allicharquy.

1. -CHU, -TA, -MAN, -QA

Sapa p'unchay mama Santusa.....
qusan..... mana qulqi qun

2. -PAQ, -QA, -MAN, -WAN

Mamay..... Ilaqta..... rinay.....
quqawita wakichipu....

3. -WAN, -QA, -NKU, -PI, -WAN

Timuku..... Piriku..... Ilaqtaman
rinku. Chaypitaq iskayninku qhatu.....
llank'a.....

4. -TAQ, -MANTA, -TAQ, -QA

Tarawuku..... runa..... k'acha.....,
llank'aysapa.....

62. RUNTUTAWAN RANTIRIKUWAY.

1 -Uyarirqunachiq.

-Ñawiriy.

A: Qansina mamáy. Wallpata ranqhariway a.

CH: Mayk'ataq apakuyta munashanki?

A: Iskay wallpallata munashani.

CH: Kaykuna kinsa chunka phishqayuqpi kashan.

A: Wirachu kashanku?

CH: Aripuni a.

A: Iskayta jap'ipuway ma.

CH: Runtutawan rantirikuway a.

A: Jatuchaschu?

CH: Arí, jatuchas kashan.

A: Iskay chunka runtuta yupapuway.

CH: Waya. Kayqa mamáy.

A: Mayk'ataq qusunay?

CH: Wallpamantawan runtumantawanqa pusaq chunka suqtayuq.

A: Kayqa.

- Kunanqa kaykunatañataq rantirqukuy.

papa
sara

siwilla
lichuwa

khuchi aycha
wallpa aycha.

2 -Qhishwa chiqacha.

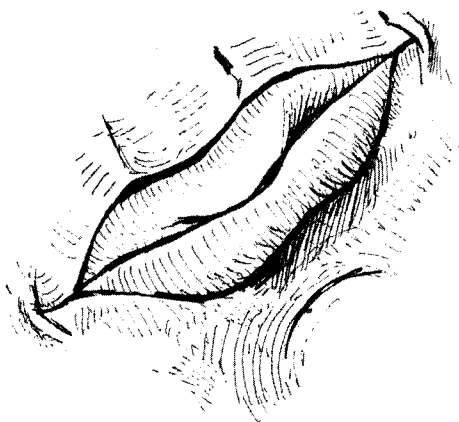
-WAN

Piwant a q rishanki?	- Manulsu wan rishani.
Imata wan taq munanki?	- T'antata wan munani.
Imakunata q rantishanki?	- Papata wan , sarata wan , arustaw an rantishani. - Papata, sarata, arusta ima rantishani.

1 -WAN k'askaqta apaykachaspa quturimaykunata qilqarquy.

- Tata Quiroz Villarroel Alfredoq qilqasqanta arawiykurikunachiq.

Simi

Simiwan,
k'achata rimanchik.
Simiwan,
millayta rimanchik.

Simiwan,
munanakunchik.
Simiwan,
chiqninakunchik.

Simiwan,
chhichinchik.
Simiwan,
ch'aqwarinchik.

Simiwan,
allinyachinchik.
Simiwan,
maqanachinchik.

Alfredo Quiroz Villarroel - WAWAKUNAPAQ ARAWIKUNA

PUSAO KAO T'AOAY

PATA JAWALLANRAQ

IMAMANTA	PARLAYPIÑA	K'ASKAQ
- Llalliipi.	- Mayk'aqtaq paqarikurqanki? Pacha puquy killapi.	-RQA -PI
	- Ima watapi paqarikurqanki? 1969 watapi paqarikurqani.	
	- Maypitaq paqarikurqanki? Padillapi paqarikurqani.	
	- Mayk'aqmantapachataq kaypi tiyakunki? Paqarikusqaymantapacha.	-MANTA + -PACHA
	- Qhayna imatataq ruwarqanki? P'achayta t'aqsakurqani.	-KU
	- Qhanimp'unchay maymantaq rirqanki? Anaq wasinman rirqani.	
	- Imatataq atichaw p'unchaypi ruwarqanki? Ñuqaqa wallpa uchuta wayk'urikurqani.	-PI -RI
- Pachamanta parlarispa.	- Sumaqta rupharimushan. Sinch'ita k'ananarimushan.	-MU -TA
	- Qhaynaqa sinch'ita chirimurqataq wayramurqataq.	
- Kan (tiyan).	- Wasiyki sispapi mayu kanchu? Ari, kan. Mana, mana kanchu.	
	- Tominapi ashkha runachu tiyan? Ari, ashkha runa tiyan. Mana, mana ashkha runachu tiyan.	
- Tinkuchispa.	- Ñuqaqa qanmanta astawan phutisqa kashani.	-MANTA -SQA
	- Putusiqqa Chukisakamanta aswan chiri.	
	- Qusayqa qan jina k'achallataq.	
	- Paykunapis ñuqa jinallataq unqurayasqa kashanku.	-LLATAQ

* wataq killakunanmantawan, junqajunaq p'unchaykunanmantawan astawan yacharikunaykipaq 133 raphita qhawariy.

8 – T' AQAY

63. MAYPITAQ PAQARIKURQANKI?

- Patriciawan Ernestowan sinsaspa purishanku.

1

Ernesto: Aaay, sayk'uniña.

Patricia: Ñuqapis.

Ernesto: Jaqay wasimanwan
sisparina ari.

Patricia: Arí, usqhayta jaku.
Manchayta chirimushan.

Ernesto: Arí, arí. Jaku.

2

Ernesto: Qansina mamáy
qansina tatáy

Ismayil: Qansina tatáy.

Ernesto: Alquyki manachu saqra?

Ismayil: Mana, mana saqrachu
Kaypi tiyarikuychiq.

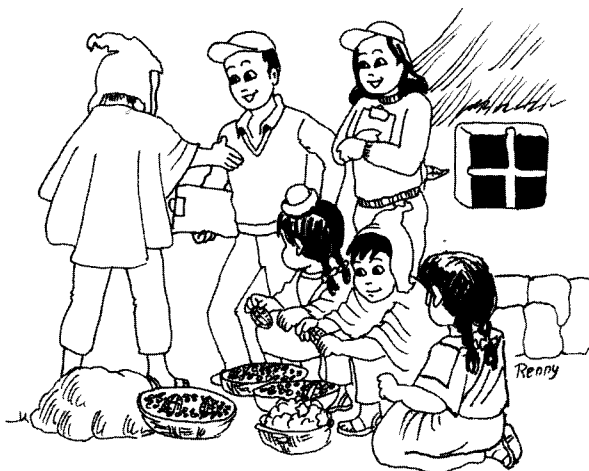
Ernesto: Tapurikuq jamushayku.

Ismayil: Imamantachus i?

Ernesto: Ñuqayku sinsaspa
purishayku.

Ismayil: Aaa!.

Ismayil: Imataq sinsay a?

Ernesto: Mayk'a runataq Bolivia suyunchiqpi kasqanta yachanapaq tapurikusaqku.

Ismayil: Jina kaqtinqa tapurikullaway.

Ernesto: Ñuqa tapurisqayki paytaq qilqanqa.

Ismayil: Waya.

Ernesto: Imataq sutyki?

Ismayil: Ismayil suty.

Ernesto: Tatamamaykimantari, imataq kanki?

Ismayil: Tataymanta Mamani, mamaymantataq Kunturi.

Ernesto: Mashkha watayuqtaq kashanki?

Ismayil: Tawa chunka pusaqniyuq.

Ernesto: Mayk'aq paqarikamurqanki.

Ismayil: Waranqa isqun pachaq suqta chunka iskayniyuq watapi.

Ernesto: Ima killapi?

Ismayil: Chawawarki killapi.

Ernesto: Maypitaq paqarikurqanki?

Ismayil: Kaypi, Putulupi paqarikurqani.

Ernesto: Mayk'a wawayuqñataq kanki?

Ismayil: Phishqa wawayuq.

Ernesto: Mayk'a qhari, mayk'a warmi?

Ismayil: Kinsa qhari, iskay warmi.

Ernesto: Kunanqa warmiykitañataq waturisaq.

Ismayil: Waya tatáy.

RUWAYNIN

1 -T'inkiykuy.

1. Mayk'aqtaq paqarikurqanki?
2. Sayk'usqa kashani.
3. Ima killapí paqarikurqanki?
4. Maypitaq paqarikurqanki?
5. Mayk'a wawayuqña kanki?

- a. Chawawarki killapi.
- ch. Putulupi paqarikurqani.
- chh. Phishqa wawayuqña kani.
- ch'. Ñuqapis sayk'usqallataq kashani.
- i. Waranqa isqun pachaq suqta chunka iskayniyuq watapi.

64. ARIWAKI KILLAPI PAQARIKAMURQANI.

1 -Tapuykunaman kutichiy. Manaraq kay kamachiyta junt'ashaspa, junqajunaq p'unchayninmantawan wataq killakunanmantawan yacharinaykipaq 133 raphita qhawariy.

- 1 Kunan ima p'unchaytaq?
.....
- 2 Qhaynarí ima p'unchaytaq karqa?
.....
- 3 Qhanimp'unchayrí?
.....
- 4 Kunanqa killachawchu?
.....
- 5 Q'ayaqa intichawchu?
.....
- 6 Minchharí, quyllurchawchu?
.....
- 7 Jatun minchharí, illapachawchu
k'uychichawchu?
.....
- 8 Ima p'unchaymin wasiyman jamurqanki?
.....

Pachamanjina rimay tikrachi

Qhaynapi

qhayna
qhayna ch'isi
qhanimp'unchay
ñawpaq p'unchay
ñawpaq junqajuna
ñawpaq killa
qhayna wata
qhanimpa
uk kuti

Jamuqpi

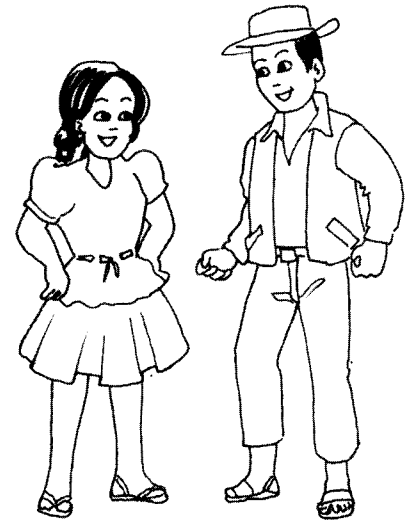
q'aya
minchha
jatun minchha

2 -Parlapayanakuta suk'arquy.

-Uyarispa pantasqa kaqkunata allicharquy ma.

- ___ Tapurikuq jamushayki.
- ___ 1 Qansina mamáy.
- ___ Kay llaqtapipunichu paqarikurqanki?
- ___ Maypitaq paqarikurqanki?
- ___ Arí.
- ___ 1961
- ___ Tapurikullaway.
- ___ Arí, kay Suqri llaqtapipuni paqarikurqani. Kay llaqtayuqpuni kani.
- ___ Tawa chunka suqtayuqchu kashanki?
- ___ Qansina, yaykumullay. Kaypi tiyarikuy.
- ___ Kaypi paqarikurqani.
- ___ Ima watapitaq paqarikurqanki?

3 -Iskay ukhu llank'aspa parlapayanarikuychiq. (sinsashawaqpis jina tapurikuy)

65. IMA WATAPITAQ PAQARIKURQANKI?

1 -Uyarispa junt'arquchiy.

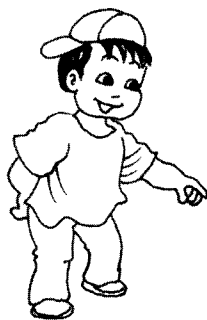
Sutin	Maypi paqarikusqan	Killa	Wata	Piwan tiyakusqan	Maypi tiyakusqan
Aljunsu					
Silika					
Ransiska					
Ilaku					
Pitruna					

* Kunan ima watapi paqarikusqankuta yachaspañaqa, mayk'a watayuq sapa ukpis kashasqanta willarikuy.

2 -Qhutupi llank'aspa yachakuq masiykikunata "Maypi, ima killapi, ima watapi, ima kikintá paqarikamurqanki?", nispa waturiy.
-Chanta yachachiqman willariy.

Kay jinamanta:

Maypitaq paqarikurqanki?

Kaysapi paqarikurqani.

Yachachiqniy, Antuñaqa Kaysapi paqarikusqa.

3 -Tapuykunaman kutichiy.

-Waq tapuykunatawan yapariy. (mayk'aq, ima watapi, ima p'unchaypi nirispa)

- 1 Mayk'aqtaq kay llaqtaman yachakuq jampurqanki?
- 2 Mayk'aqmantapachataq kaypi tiyakunki?
- 3 Ima watapitaq tatamamayki sawarakurqanku?
- 4 Ima watapitaq mama Azurduy de Padilla Juana wañupurqa?
- 5 Ima p'unchaytaq raymiman rirqanki?

66. QHAYNA IMATATAQ RUWARQANKI?

1 -Uyarirquy
-Kikinta tapunarikuy.

A: Ismichu qhayna maymantaq rirqanki?

CH: Tata Satukuqpata wasinman rirqani.

A: Imamán a?

CH: Uqata rantikuq rirqani.

2 -Qhishwa chiqacha.

Llalliypi -ROA

Tapuyipi

Qhayna imatataq	ruwarqani ?
	ruwarqanki ?
	ruwarqa ?
	ruwarqanchiq ?
	ruwarqayku ?
	ruwarqankichiq ?
	ruwarqanku ?

Kutichiypi

Qhayna	ñuqaqa llank'arqani.
	qanqa llank'arqanki.
	payqa llank'arqa
	ñuqanchiqqa llank'arqanchiq.
	ñuqaykuqa llank'arqayku.
	qankunaqa llank'arqankichiq.
	paykunaqa llank'arqanku.

3 -Uyarirquy.

- -CHU k'askaqta apaykachaspa tapurikuy. Kay rimaykunawan tapurikuy.
Kay jinamanta:

- Wayk'uy
- Ch'usay
- Ñawiriy.
- Parlay
- Rantiy
- Ruway

Qhaynaqa lawatachu wayk'urqanki?.

Arí, lawata wayk'urqani.

4 -Tata Lukaspata agenda nisqata qhawariy, chanta tapuykunaman kutichiy.

1. Killachawpi tutamanta tata Lukas mayman rirqa?
2. Killachaw sukhayaypi pitataq watukuq rirqa?
3. Piwantaq atichaw tutamanta parlarqa?
4. Quyllurchaw sukhayaypi imatataq Negro qhatumanta rantirqa?
5. Illapachaw ch'isi maypitaq yachachirqa?

Ariwaki killa 2010	Ariwaki killa 2010
Killachaw 10 -Yachaywasipi Tan-takuy (7:00 paqarin) -Mama Luisata watukuy (5:00 sukhayay)	Quyllurchaw 12 -Negro qhatumanta chumpata rantiy. (2:00 sukhayay)
Atichaw 11 Timukuwan parlay (10:00 paqarin)	Illapachaw 13 -Calvo Daniel yachaywasipi yachachiy (7:00 tutan)

67. QHAYNA WATA

1 -Mama Sawinawan mama Ilinawan parlarikushanku. (Qhayna wata mama Sawinaq ruwasqanta uyarispa aqllarquy)

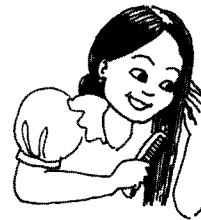
1. _____ Payqa Pasma ch'usarqa.
2. _____ Payqa qusanta Chapariman watukuq rirqa.
3. _____ Payqa ñañanta Chapariman watukuq rirqa.
4. _____ Payqa Chaparipi kukata sarurirqa.
5. _____ Payqa ashkha mandarinatawan laranjatawan ch'unqarqa.
6. _____ Payqa ashkha mandarinatawan laranjatawan ranqharqa
7. _____ Payqa pulliratawan mantatawan Paspi rantikurqa.
8. _____ Payqa rariyuta, pullirata, mantata ima Qhuchapampapi rantikurqa.

2 -Qhayna tukuy ima ruwasqaykimanta qilqarquy.

3 -Qhishwa chiqacha.

-KU

T'antata ñuqapaq rantikurqani
T'antata qanpaq rantikurqanki.
T'antata paykunapaq rantikurqanku.

Ñuqa chukchayta ñaqch'akushani.

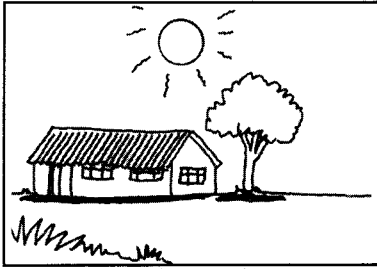

4 -Silqikunata qhawarispa junt'achiy. Imatataq sapa ukpis nishanku? -Uyarispa pantasqa kaqkunata allicharquy.

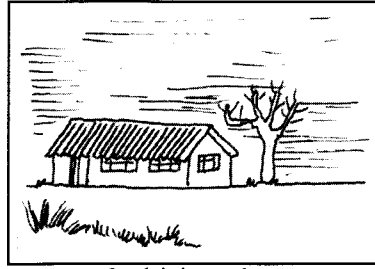
<p>1</p> <p>Sapa p'unchay ñuqaqa.....</p>	<p>2</p> <p>Kunititan payqa</p>	<p>3</p> <p>Qhayna</p>
<p>4</p> <p>Ñawpaq killachaw ñuqanchiqqa.....</p>	<p>5</p> <p>Qhanimpa ñuqaqa</p>	<p>6</p> <p>Kunititan</p>

68. CHIRIMUSHAN

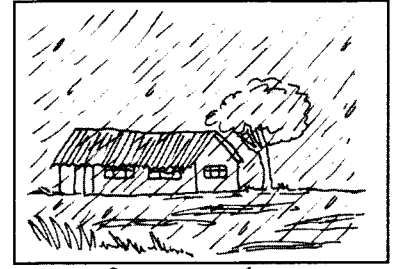
1 -Silqikunata qhawaspa ñawiriy.

1 ruphamushan

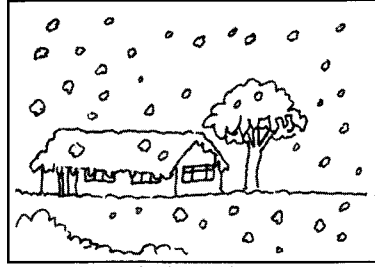
2 chirimushan

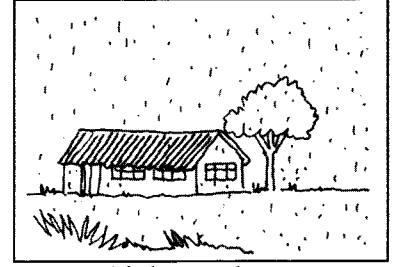
3 paramushan

4 wayramushan

5 rit'imushan

6 iphumushan.

2 -Parlapayanakuta uyarirquy

-Iskay ukhu llank'aspa parlapayanarikuychiq.

A: Yaw! Tumasita, sumaqta
ruphamushan. Jaku mayuman.

CH: Jaku a.

3 -Qhishwa chiqacha.

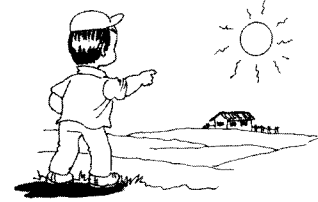
-MU

-TA

Kaypi sinch'ita paramushan

Jaqaypi sumaqta ruphashan

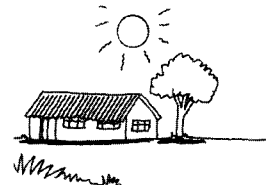

4 -Silqikunata qhawaspa

1 Kunititan P'utuqsipi
.....

3. Qhayna kay
llaqtapi

2 Sapakuti kaypi
.....

4. Jaqaypi

69. QHAYNA RUPHAMURQACHU?

1 - Almanakita qhawasma parlapayanarikuspa junt'achiy.

	Killachaw	Atichaw	Quyllurchaw	Illapachaw
A: Yaw! Santusa, kunaanqa Illapachaw í? CH: Arí. A: Qhayna paramurqachu? CH:..... A: Killachawpiri? CH:.....				

2 - Pachamanta parlaspa llaqtanchiqpi sapa killapis imaynataq, chayta qilqarqay.

Kay jinamanta:

1. Qapaq inti raymin killapiqa paramun 7.
2. 8.
3. 9.
4. 10.
5. 11.
6. 12.

3 -Ñawiriy.

-Tapuykunaman junt'achiy.

-Qaññataq -chu k'askaqta apaykacharispa tapurikuy.

Qhaynaqa sinch'ita paramurqa, jina parapitaq
wawakunaqa yachaywasiman jamurqanku,
yachachiqpis jina parapi jamullarqataq.
Yachakuqkunaqtapis, yachachiqpatapis p'achankuqa
juq'u kasharqa. Chayraykutaq qhaynaqa tukuypis
wasinkuman kutipurqanku.

1. Pikunataq ?
2. Mayk'aqtaq ?
3. Pikunaqpatataq ?
4. Maymantaq ?

70. YAKU KANCHU?

-Tata Siwuru wuruta rantiyta munashan.

1.

Siwuru: Qansina tatáy.
Ilaku: Qansina tatáy.
Siwuru: Kayniqpi yaku kanchu?
Ilaku: Arí, chay wasapi uk mayu tiyan.
Siwuru: Kayniqmantachu kanki?
Ilaku: Arí, jaqaypi tiyakuni.
Siwuru: Tata Mamani Ismichuta riqsinkichu?
Ilaku: Arí, payqa tatay.
Siwuru: Kaypichu kashan?
Ilaku: Arí, kaypi kashan. Imapaq mask'ashanki a?
Siwuru: Wuruta rantikuyta munashani. Kanchu?
Ilaku: Arí, ashkha kan.
Siwuru: Wakarí?
Ilaku: Pisilla.
Siwuru: Hmm ... wasiykimanchu rishanki?
Ilaku: Arí, kay llant'ata astashani.
Siwuru: Jina kaqtinqa. Jaku kуска a.
Ilaku: Jaku a.

RUWAYNIN

1 -Tapuykunaman kutichiy.

1. Piqpata wawanwantaq tata Siwuru ñanpi tinkukun?
2. Imatataq Ilaku wasinman astashan?
3. Tata Ismichuqpata ashkha wuruchu kapun?
4. Ilakuqa tata Ismichuta mana riqsinchu?
5. Imatataq tata Siwuru rantiyta munashan?
6. Tata Ismichuqpata wakan pisillachu?
7. Ilakuqpata wasinni qpi mayu kanchu?
8. Pitaq llant'ata wasinman q'ipishan?

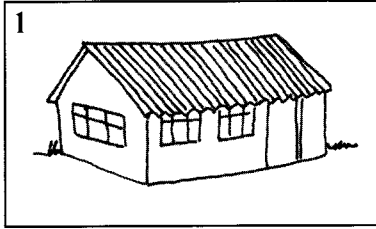
71. RAWILUPIQA ASHKHA PAPA KAN.

1 -T'inkirquy.

-Tapuyman kutichiy.

-As kikinta tapurikuy.

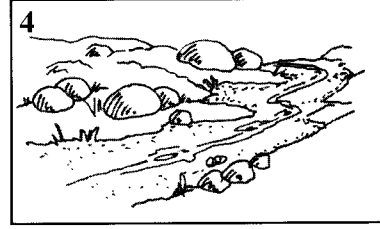
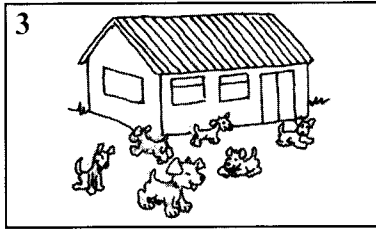
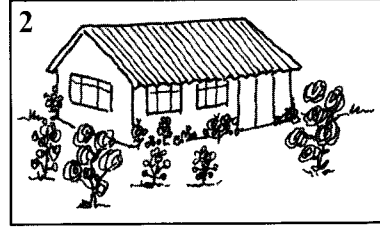

a. Chay mayupiqá pisi yaku tiyan.

ch. Kay wasipiqá mana ima kanchu.

chh. Marcilaqpata wasinpiqá ashkha alqu tiyan.

ch'. Wasipiqá rusas t'ika tiyan.

• Wasikipi mayk'a alqu tiyan ?

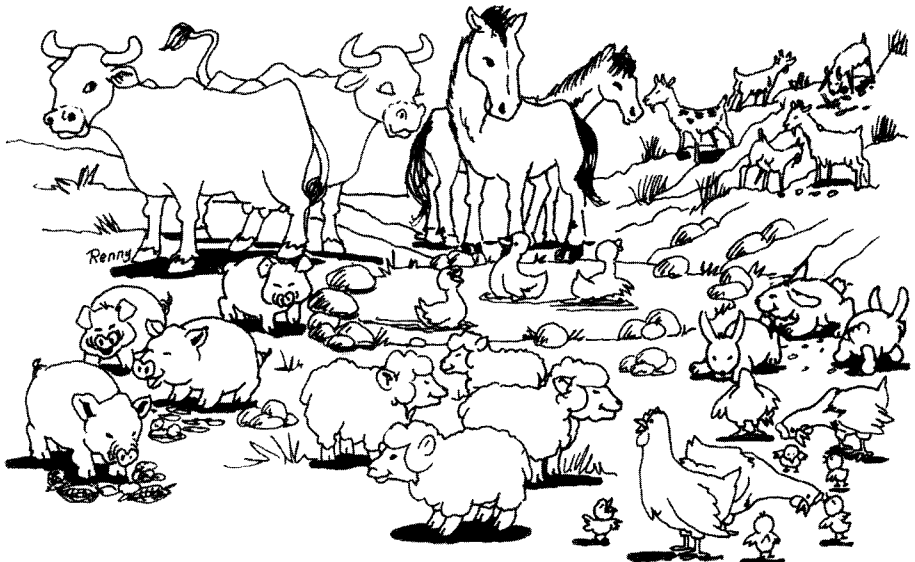
2 -Qhishwa chiqacha.

Kan (tiyan)

Misk'i kanchu (tiyan) ? - Arí, kan (tiyan)
- Mana kanchu (tiyan)

3 -Uywakunaq sutinta yachanaykipaq yachachiñiykita tapuriy.

-Uywakunata layanman jina qhutucharquspa yuparquytawan mayk'a uywa sapa qhutupi kasqanta nirquy.

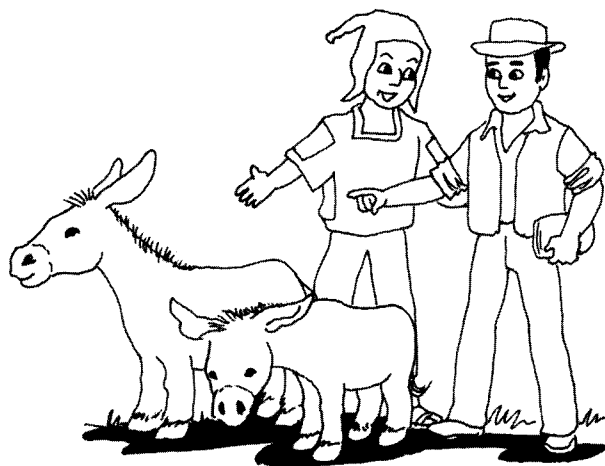
72. KAY WURUQA CHAY WURUMANTA ASWAN JATUN.

1 -Uyarirquy.

-Ñawiriytawan qanpis as kikinta yachakuq masiykiwan parlarqukuy.

- A:** Tatáy, wuruta
ranqhariway a.
CH: Aqllakullay.
A: Mayk'apitaq kay?
CH: Chayqa, tawa pachaqpi kashan.
A: Chay ukri?
CH: Chayqa, phishqa
pachaqpi kashan.
A: Chay wuruqa kay
wurumanta aswan
jatun, ichari?
CH: Arí.

2 -Uyarirquytawan qanñataq ñawiriy.

1 Ansilmuqa phiñasqa
kashan.

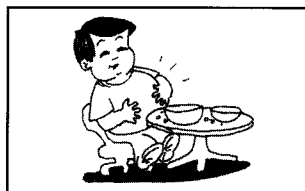
2 Imillitaqa
kuisqa kashan.

3 Tumasqa
phutisqa kashan.

4 Tata llakuqa
sayk'usqa kashan.

5 Lluqhallituqa
saqsasqa karishan.

6 Imillitaqa yarqhasqa
kashan.

7 Antuñituqa
unqurayasqa kashan.

3 -Uyarirquy.

-Qhutupi llank'aychiq as kikinta parlapayanarikuspa.

- 1 **A:** Ñuqaqa phutisqa kashani.
CH: Ñuqataq qanmanta aswan
phutisqa kashani.

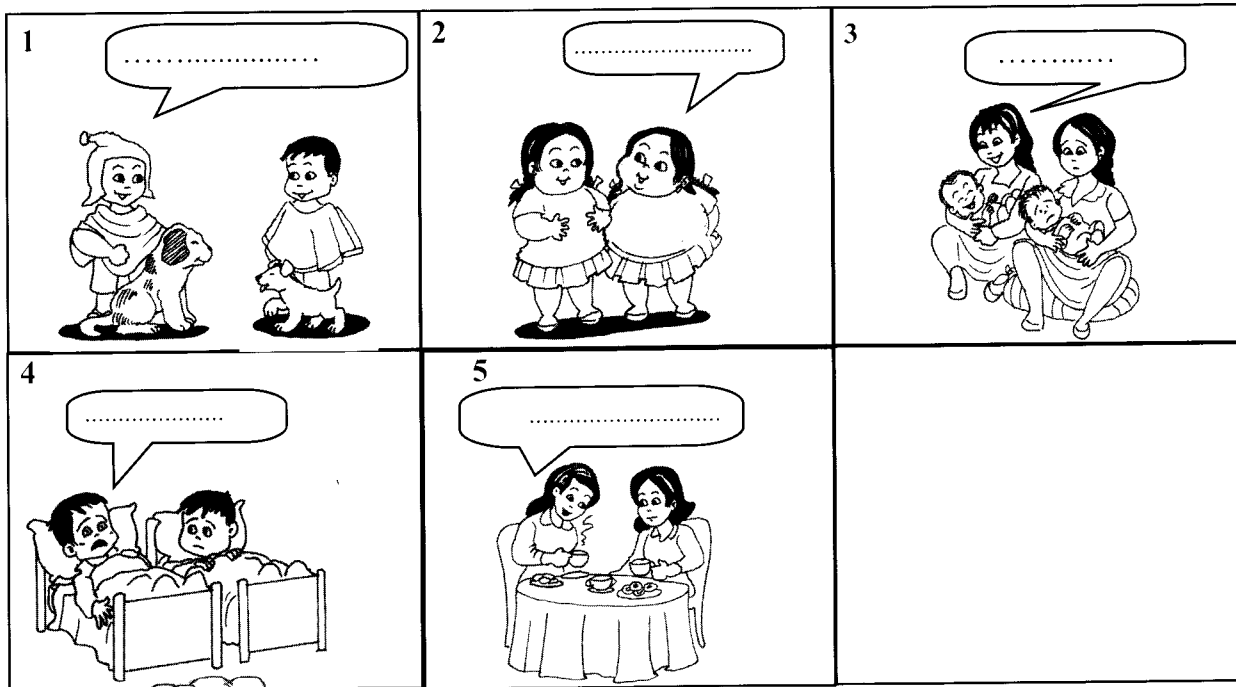
- 2 **A:** Saqsasqa karishani.
CH: Ñuqapis qan jina saqsasqallataq
karishani.

RUWAYNIN

1 -Ima nishankutaq? Junt'achiy.

-Qhipa tawa k'uchupi munasqaykita qilqarquytaq silqirquytaq.

2 -Paralapayanakuta uyarispa kikillantataq parlapayanarikuy.

A: Chukchayqa chukchayki
jina jatullantaq.

CH: Ari. Yaw!

3 -Silqikunata qhawarispá parlayllapi tinkurquchiy.

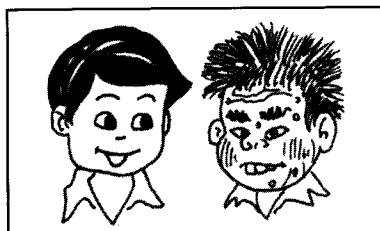

1

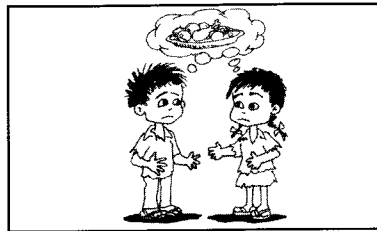
2

3

4

5

6

7

Uuuuuuu

TARAQCHI

Suele decirse de las personas que se adueñan de casa ajena.

Taraqchi: El pájaro que se adueña de la casa del hornero.

SUT'I SUWA

Ladrón descarado.

JUCHAN PALTARISQA

Dícese de los jorobados.
Con sus pecados a cuestras.

- Kay kinsantin simita apaykacharispá quturimaykunata qilqaykurinachiq ma.

1.

.....

2.

.....

3.

.....

ISQUN KAO T'AOAY

PATA JAWALLANRAQ

IMAMANTA	PARLAYPIÑA	K'ASKAQ
- Jamuqpi.	- Imatataq q'aya ruwanki? Qhatuman risaq.	<u>Runamanjina Tukuchaqkuna</u> <u>Jamuqpi rimachiq</u>
	- Minchhari, imatataq ruwanki? Minchhaqa samarikusaq.	-SAQ -NKI
	- Jatun minchhari? Jatun minchhaqa llank'ayta qhallasaraq.	-NQA -SUNCHIQ -SAQKU
	- Wiñaspaqa iskayniyku jampiri kasaqku. Qanri? Ñuqaqa tatay jina kukani kasaq	-NKICHIQ -NQANKU
	- Ima p'unchaytaq ch'usankichiq? Killachawta ch'usasaqku.	-TA
	- Qulqiy kaqtinqa ch'usasaq.	-QTI + -QA
- Atiy rimayta apaykacharispa.	- Wallpaqa phawayta atinchu? Ari, phawayta atin. Mana, mana phawayta atinchi.	
	- Imatataq allinta ruwayta atinki? Tukuy imata allinta ruwayta atini. Mana imatapis allinta ruwayta atinichu.	-PIS
- -RAYKU k'askaqa apaykachaspa.	- Imaraykutaq kusionqa kashanki? Mamay chayamusqanrayku kusionqa kashani.	-RAYKU -SQA +(-Y) + - RAYKU
	- Imaraykutaq qhayna mana jamurqankichu? Paramusqanrayku. Qhillarayku.	
	- Imaraykutaq paykuna mana jamunkuchu? Rit'imusqanrayku paykuna mana jamunkuchu.	

9 – T' AQAY

73. LLAQTAMAN CH'USASAQ.

- Mama Santusaqa llaqtaman ch'usanqa.

1

Pitruna: Mama Santusáy, ima ruwaypi?

Santusa: Q'ipichakuypi.

Pitruna: Maymantaq ch'usashanki?

Santusa: Q'aya Chukisakaman ch'usasaq.

Pitruna: Sapallaykichu?

Santusa: Mana, sullk'a imillaywan risaq.

pitruna: Aaa!

2

Santusa: Aaay, Sayk'uykuni.

Pitruna: Imapitaq yanapariykiman.

Santusa: Tukuniña. Kaypi tiyarikunachiq.

Pitruna: Waya mamáy. Mama Santusáy, imamantaq llaqtaman rishanki a?

Santusa: Runtutawan, wallpatawan, uk chhika papatawan ranqhaq rishani.

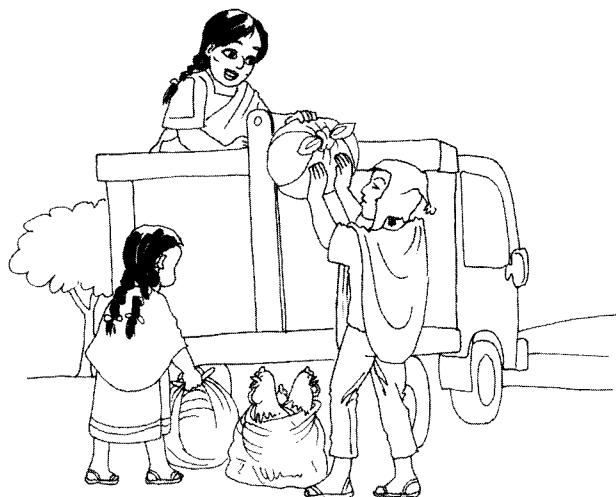
Pitruna: Chanta, mayk'aq kutimunki?

Santusa: Jatun minchha kutimusaq.

3

- Santusa:** Yaw! Ismichu, jaqay q'ipita qunqashani. Apamuy.
Ismichu: Kayqa, kayqa. Wicharillayña.
Santusa: Waya. Kunan jaywamuway.
Ismichu: Anastita qanpis wicharillayña.
Anasta: Waya tatáy.
Santusa: Ismichu, ushata qhawankipuni.
Ismichu: Waya. Qankunaña, usqhayta kutimpunkichiq.

4

- Santusa:** Usqhayta, usqhayta wawáy. Chay q'ipita apamuy.
Anasta: Aaay, Mamáy, kay q'ipi ancha llasa. Mana uqhariyta atinichu.
Santusa: Jina kaqtinqa, chay wallpata apamuy.
Anasta: Waya mamáy.

RUWAYNIN

1 -T'inkirquy.

- 1 Mayk'aqtaq ch'usashanki? a. Chukisakaman ch'usasaq.
- 2 Chay q'ipita apamuy. ch. Sullk'a wawaywan ch'usasaq.
- 3 Maymantaq ch'usanki? chh. Mana atinichu. Ancha llasa kashan.
- 4 Piwantaq ch'usanki? ch'. Q'aya ch'usasaq.

2 -Ñawirquytawan kutichiy.

- 1 Pikunataq Chukisakaman ch'usashanku?
- 2 Imapitaq ch'usashanku?
- 3 Piqpatá q'ipintaq llasa kashan?
- 4 Mama Santusa runtuta rantiqchu ch'usashan?
- 5 Pitaq Anasta?
- 6 Pitaq ushata qhawanqa?

74. IMATATAQ Q'AYA RUWANKI?

1 -Uyarirquy.

-Kikinta parlapayanarikuy.

A: Anaclitu q'aya maymantaq rinki?
CH: Muntiman risaq.
A: Imamantaq muntiman rinki?
CH: Wakayta qhawariq risaq.
A: Sapallaykichu rinki?
CH: Mana. Wawqiywan risaq.

<u>Pachaman jina rimayman tantakuq</u>
- Q'aya
- Minchha
- Jatun minchha
- Jamuq junqajuna / Qhipan junqajuna
- Jamuq killa / Qhipan killa
- Jamuq wata / Qhipan wata/ wataman

2 -Taniaqpata agendan nisqata ñawirispá qhipan killa ruwanan kasqanmanta tapunarikuychiq.

Kay jinamanta:

A: Imatataq Tania qhipan killa, atichaw, chunka suqtayuq p'unchayta ruwanqa?

CH: Payqa tatamamanpaq wayk'unqa.

Chaqra yapuy killa 2010	Chaqra yapuy killa 2010
Killachaw 13	Intichaw 19
Parlay (tatakura)	Uyariy (misa)
Atichaw 14	Killachaw 20
Wayk'uy (tatamama)	Riy (diyachaku)
Quyllurchaw 15	Atichaw 21
Watukuy (jatun tatamama)	K'uchunchay (wasi)
Illapachaw 16	Quyllurchaw 22
Pukllay (masis)	Away (punchu)
Ch'askachaw 17	Illapachaw 23
T'aqsay (sullk'a ñaña)	Qhaway (wawata)
K'uychichaw 18	Ch'askachaw 24
Wayk'uysiy (Sawasta)	Ranqhay (papa, sara)

3 -Qhishwa chiqacha.

JAMUOPI

<u>Ch'ullallapi</u>
Ñuqaqa Ilaqtayman ch'usasaq.
Qanqa Ilaqtaykiman ch'usanki.
Payqa Ilaqtanman ch'usanqa.

<u>Ashkhapi</u>
Ñuqanchiqqa Ilaqtanchiqman ch'usasunchiq.
Ñuqaykuqa Ilaqtaykuman ch'usasaqku.
Qankunaqa Ilaqtaykichiqa ch'usankichiqa.
Paykunaqa Ilaqtankuman ch'usanqanku.

75. JAMUQTIYKI RISUNCHIQ.

1 -Parlapayanakuta uyarirquytawan, as kikinta masiykiwan parlapayanarikuy. (tawa k'uchupi quturimaykunata apaykacharispa)

A: Carla, tusuriq rinkichu?

CH: Arí. Risuncharí?

A: Qan riqtiykiqa risaq.

CH: Risaqpuni a.

A: Jakullaña.

Ch: Jaku a.

- Qulqiy kaqtinqa ...
- Wasi ruwanayta tukuchaqtinyqa ...
- Mana paramuqtinqa ...
- Masiy jamuqtinqa ...
- Llaqtaman riqtiyqa ...

2 -Jamuqpi –qti k'askaqta apaykacharispa, imata ruwayta munasqaykimanta qilqarquy.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3 -Qhishwa chiqacha.

-QTI +-QA

- Riqtiykiqa ñuqapis rillasaqtaq.
- Kay wata qhipakuqtiykiqa manaña yachaywasiman kutimunkichu.
- Wasiruwanchiqta ruwaqtinchiqqa, yachachiqninchiq kusirikunqa.

CHAYQA

- Rinki chayqa, ñuqapis rillasaqtaq
- Kay wata qhipakunki chayqa, manaña yachaywasiman kutimunkichu.
- Wasiruwanchiqta ruwasun chayqa, yachachiqninchiq kusirikunqa.

4 -K'askaqlata apaykachaspa junt'arquchiy.

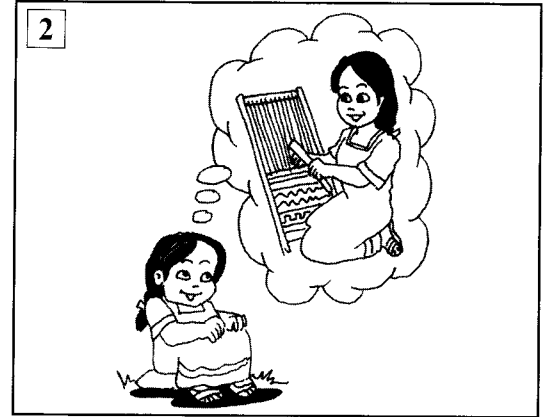
- 1 Tomas..... qulqin kan..... chayqa Yunqasman qhipan killa munaqin..... ch'usa.....
- 2 Tatamanchiq mana phiñanakuqti.....qa raymi... risunchiq.
- 3 Para...qtinqa kanchaman puklla.... mana risun.....
- 4 Tatamamáy, ama jina..... kaychiq. Ñuqa.....wan p'achata rantiripuwaychiq.
- 5 Qankuna....., mana llank'ay..... munankichiychu, jina kaqtinqa ripulla.....

76. WIÑASPAQA JAMPIRI KASAQ.

1 -Antuñituqpatawan, Isawilitaqpatawan, sapa ukpata kikinchantaqhawaspayuyashasqankumanjina tawa k'uchupi quturimaykuna qilqasqa kashan chaymanta junt'arquchinaykipaq aqllarquy.

1 Wiñaspaqa

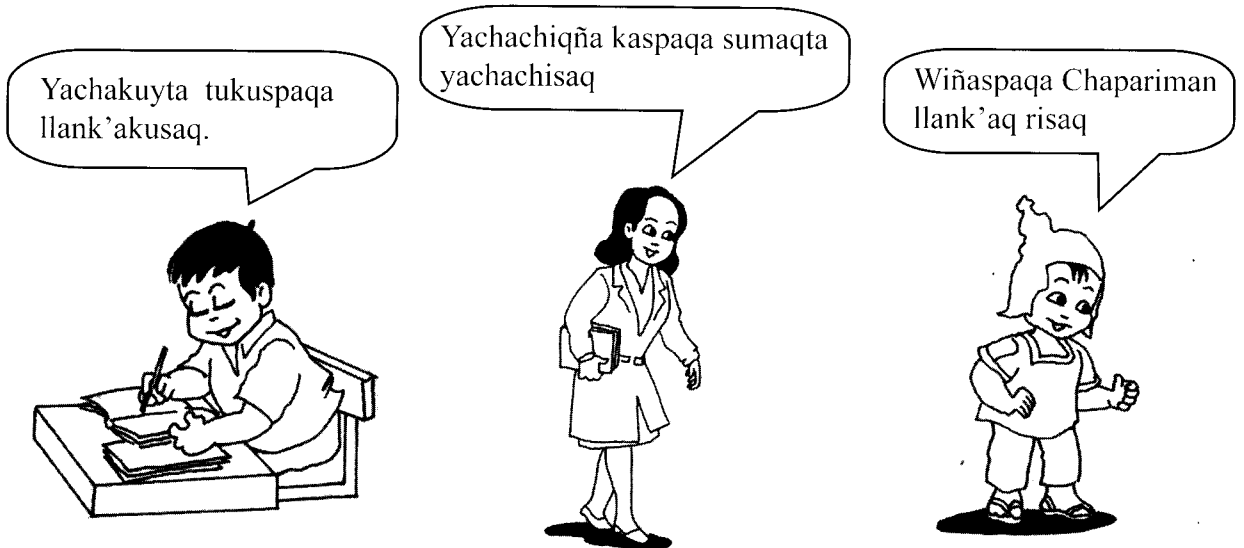
2 Wiñaspaqa

- Awasqayta ranqhasaq.
- Sumaqta runata jampisaaq.
- Kukapi qhawasaq.
- Asurpi llank'asaq.

- Sumaqta awasaq.
- Jampiri kasaq.
- Punchuta llikllata ima awarisaq.
- Waq llaqtakunaman jampiq risaq.

2 -Qanrí, imatataq wiñaspachu, yachakuyta tukuchaytawanchu ruwanki? Mana chayrí llank'anayuqñachu kaspá?

Kay jinamanta willarikuy:

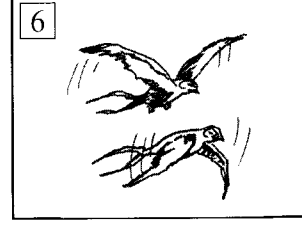
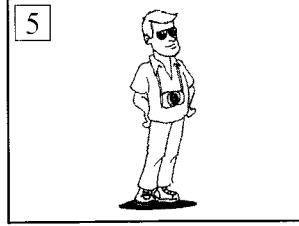
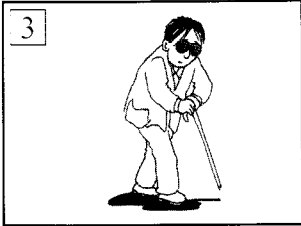
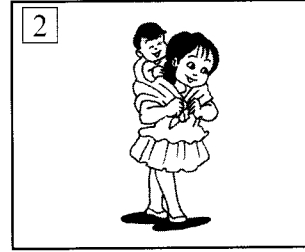
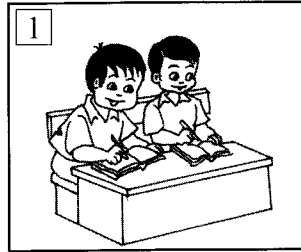

3 -Jamuqpi qilqarquy. Q'aya imatataq ruwanki, imatataq mamaykichu, munaqiykichu, piniykichu ruwanqa?.

77. IMATATAQ RUWAYTA ATINKI.

1 -Quturimaykunata silqikunawan t'inkirquy.

- a. Payqa mana rikuyta atinchu.
- ch. P'isqukunaqa phawayta atinku.
- chh. Wawata q'ipiymta atini.
- ch'. Paykunaqa qilqayta atinku.
- i. Mana qhishwata parlayta atinichu.
- j. Jatun mamayqa mana uyariymta atinchu.

2 -Imakunataq ruwayta atinki, imakunataq mana ruwayta atinkichu? Chunka quturimayta qilqarquy.

Kay jinamanta:

- Taxita purichiyta atini, manataq mututaqa purichiyta atinichu.

3 -Kay tapuykunaman kutichiy.

1. Phishqa killayuq wawakuna puriyta atinkuchu?
2. Runaqa parlayta atinchu?
3. Qharikuna wawallikuyta atinkuchu?
4. Warmikuna llank'ayta atinkuchu?
5. Qharikunaqa wayk'uy atinkuchu?
6. Qhishwatawan inlistawan parlayta atinkiñachu?

4 -Yachakuq masiykita tapurikuy.

Sutykita qilqayta atinkichu?

Silqiyta atinkichu?

Qhuchumasiyki awtuta purichiyta atinchu?

Ari, atini.

Mana atinichu.

Mana atinchu.

78. LLAQTAPI.

1 -Mama Santusa wawanwan Ricardoq pata wasinman chayakunqanku.

Anasta: Mamáy, kay llaqtaqa may jatun kasqa!

Santusa: Arí, wawáy. Jaqayman chimpaspapis usqhayta purinki.

Anasta: Imarayku a?

Santusa: Ashkha awtu kasqanrayku Sarurpasunkumanpis.

Anasta: Mamáy, mamáy makiymanta jap'ipay manchichikuni.

Santusa: Jamuy, jamuy iskayninchiq rumpispa chimparquna.

Anasta: Waya mamáy. Mamáy piqpata wasinmantaq chayakusunchiq?

Santusa: Ricardo tiyuykiqpata wasinman.

Anasta: Wasinga karupiraqchu kashan? Unaytaña puriykunchiq.

Santusa: Mana kaysitullapiña.

Anasta: Mamáy, sayk'uykuniña.

Santusa: Aaay, wawáy, chayaytawan samarikunki.

Anasta: Waya mamáy. Chantari, mut'inchiqta k'uturikusunchu?

Santusa: Aripuni, a wawáy.

Anasta: Jina kaqtinqa, usqháy purinachiq mamáy.

RUWAYNIN

1 -Tapuykunaman kutichiy.

1. Maypitaq mama Santusawan Anastawan kashanku?
2. Piqpata wasinmantaq mama Santusawan Anastawan chayakunqanku?
3. Imaraykutaq Anasta usqhayta chimpanan tiyan?
4. Anastachu Santusachu manchichikun?
5. Mayman chayaytawantaq Anastita samarikunqa?
6. Imataq Anastaq tiyunpata sutin?
7. Imaynatataq Santusa wawanwan llaqta ñanta chimpanku?
8. Imaraykutaq Anasta sayk'uykun?
9. Imatataq Anasta k'uturikuyta munashan?
10. Maypitaq mut'ita k'uturikunqanku?

79. -RAYKU

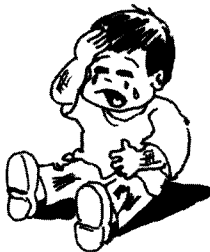

1 -Parlapayanakuta uyarirquy.

-Ñawiriy.

-As kikinta tapunarikuychiq.

A: Imaraykutaq chay
irqisitu waqashan?
CH: Urmakusqanrayku
waqashan.

2 -T'inkirquy.

1. Imaraykutaq qhishwata
yachakushanki?	a. Mamay maqawasqanrayku.
2. Imaraykutaq phiñasqa
kashanki?	ch. Chiri mikhunata mikhuykusqayrayku.
3. Qhayna, imaraykutaq
mamayki mana jamurqachu?	chh. Qhishwa runawan parlayta
munasqayrayku.
4. Imaraykutaq paykuna
mana mikhunata rantikushankuchu?	ch'. Sayk'usqa kashasqanrayku
5. Imaraykutaq wiksayki nanashasunki?	i. Mana qulqinku kasqanrayku.

3 -Silqikunata qhawaspa kutichiy.

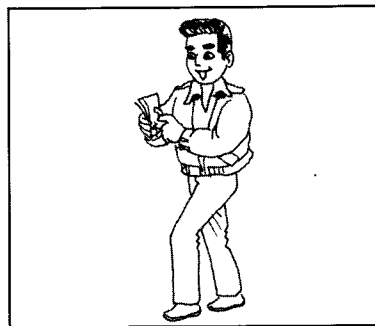
1 **A:** Imaraykutaq
mana mikhushan-
kichu?

CH:

2 **A:** Qhaynari,
imaraykutaq mana
jamurqankichu?

CH:

3 **A:** Imaraykutaq
kuisqa
kashanki?

CH:

- Tata Quiroz Villarroel Alfredoq qilqasqanta arawiykurikunachiq.

P'isquynu

Muyurispa, muyurispa,
muyuqwayra jina kuyuq.
Kaymanta jaqayman rispa,
machasqajina tusukuq.

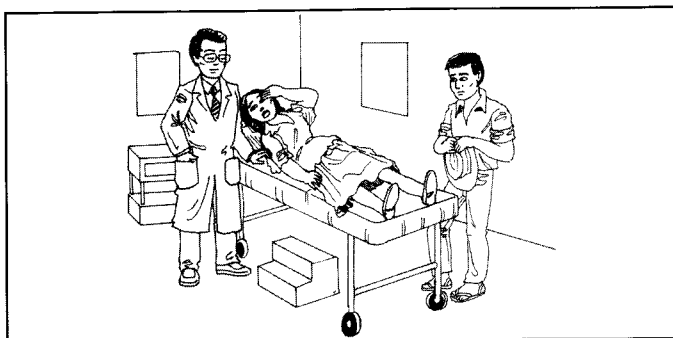
Tususqanpi, tususqanpi,
puñuywanpis jap'ichikuq.
Ñak'ayllata muyusqanpi,
pampapipis wikch'urikuq.

Ay p'isquynu wixsasapa,
q'aytullawan mayt'uchikuq.
Q'aytutapis saqiraspa,
watiqmanta tusurikuq.

Alfredo Quiroz Villarroel - WAWAKUNAPAQ ARAWIKUNA

CHUNKA KAO T'AQAY PATA JAWALLANRAQ

IMAMANTA	PARLAYPIÑA	K'ASKAQ
Waturikuspa.	<ul style="list-style-type: none"> - Imaynalla? Imayna karikushanki? As allillan. As unqurayasqallaqa ari. Phutiyllaqa, yaw. As phutisqallapuni. Jinallapuni. 	<p>-LLA</p> <p>-LLA + -PUNI</p>
Unqurayaymanta.	<ul style="list-style-type: none"> - Imaykitaq nanashasunki? Umay nanawashan. - Paypata wiksan nanashan. 	<p>-SUNKI</p> <p>-WAN</p> <p>-N</p>
Iskayrayarispa.	<ul style="list-style-type: none"> - Imamantachus umayki nanashasunki i? Ruphaypi karqullasqaymantachus jina. 	<p>-CHUS</p> <p>-CHUS + JINA</p>
Imamanta imapis kanpuni.	<ul style="list-style-type: none"> - Imamantataq waqashan? Kirun nanashan. - Imamantataq kiruyki nanashasunki ? Chiqлита q'alturqullasqaymanta. 	<p>-MANTA</p> <p>-SQA +(Y)+ - MANTA</p>
Imanakusqanmanta, imaynapi jinakusqan- manta parlarispa.	<ul style="list-style-type: none"> - Imanakunkitaq? Chakiyta llusk'aspa q'iwikuni. 	<p>-KU</p> <p>-SPA</p>
Waqmanta willarikuspa.	<ul style="list-style-type: none"> - Imaynapitaq jinakusqa? Llusk'aspa jinakusqa. Machaykuspa urmakusqa. 	<p>-SQA</p>

KUTICHIY

- Pitaq unqurayasqa kashan, warmichu qharichu?
- Maypitaq kashan?
- Piwantaq parlashan?

10- T' AQAY

80. U MAY NANAWASHAN.

-Mama Luwisaqa mama Sirilata waturikushan.

1

Luwisa: Wasiyuq. Maypitaq kashanki?

Sirila: Kaypi. Yaykumullay.

Luwisa: Sapitallaykichu kashanki?

Sirila: Arí. Tukuypis llaqtaman ripunku.

Luwisa: Aaay, Mama Sirila, imayna karikushanki?

Sirila: As unqurayasqallaqa a.

Luwisa: Imaykitaq nanashasunki?

Sirila: Umay nanawashan.

Luwisa: Imamantachus i?

Sirila: Ruphaypi karqullasqaymanta.

2

Luwisa: Umayki k'ajarishanchu ?

Sirila: Arí, k'ajarishan.

Luwisa: May má. Arí, k'ajarishan.
q'allusqa papawan churaykukuy ari.

Sirila: Arí, yaw. Ichapis chaywan tumpata
thaniriwanqa.

Luwisa: Chanta. Qusaykiri. Maypitaq
kashan?

Sirila: Payqa llant'aman rin.
Kutimushanñachá.

Luwisa: Hmm. Paywan parlayta munasharqani.

Sirila: Suyarillay ari.

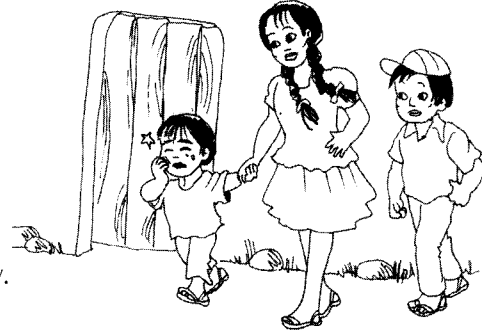
3

- Sirila:** Chayqa chamushanña.
Luwisa: Arí, arí. Qhawarqamusaq ma.
Manulsu: Imaynalla mama Luwisa?
Luwisa: Waliqlla, qanrí?
Manulsu: Ñuqapis waliqlataqqa a. Waq! Sirila
Imanakunkitaqri?
Sirila: Umay nanawashan. Kay q'allusqa papa tumpata
thanirichiwannña.

4

- Manulsu:** Yaw! Isawilita, imamantataq
Timukitu waqashan?
Isawilita: Kirun nanashan.
Manulsu: Chanta, imapaq ch'unqanata
rantinki.
Isawilita: Paypuni waqaspa rantichivan.
Manulsu: Jamuy, jamuy waway kay yakituta ukyaykuy.

RUWAYNIN

1 -ARÍ manaqa MANA nispa kutichiy.

1. Mama Luwisa unqurayasqa kashan.
2. Tata Manulsuqa wawasnintin llant'aman rirqa.
3. Mama Sirilaqa q'allusqa papawan umanman churaykukun.

2 -T'inkirquy.

1.- Imamantataq nanashasunki?	a.	Kirun nanashan.
2.- Umayki k'ajarishanchu?	ch.	Ruphaypi kasqaymanta.
3.- Imaykitaq nanashasunki?	chh.	Arí.
4.- Imamantataq waqashan?	ch'.	Umay nanawashan.

81. MANA AS ALLINCHU KASHANI.

1 -Parlapayanakuta suk'arquy.

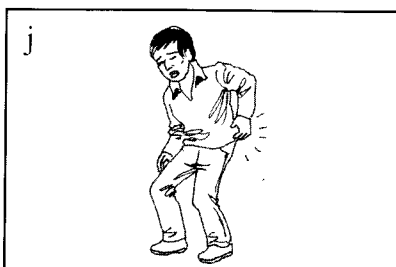
-Uyarispa imayna suk'asqa kashasqanta qhawariy.

- ___ 1. Imaynalla mama Ana?
- Unqurayasqallapunichu kashanki?
- Yaykumullay tatáy.
- Imaykí nanasunki?
- Kirullay nanawan.
- Waya mamáy, qansina.
- Chaypi tiyarikuy.
- Ari. Mana as allinchi kashani.

2 -Quturimaykunata silqikunawan t'inkiykuy.

- ___ 1. Kiruy nanawashan.
- ___ 2. Umay nanawashan.
- ___ 3. Wasay nanawashan.
- ___ 4. Uyay punkisqa kashan.
- ___ 5. Ninriy nanawashan.
- ___ 6. Wiksay nanawashan.
- ___ 7. Ñawiy nanawashan

3 -Parlapayanakuta uyariy.

-Yachakuq masiykiwan as kikinta parlapayanarikuy.

- A: Mana as allinchi kashani.
- Ch: Imaykí nanashasunki?
- A: Wasay nanawashan.
- Ch: Imamantachus, i?
- A: Imamantachus.

82. UKHUNCHIQ.

1 -Yachachiqwan kuska ukhunchiqmanta yacharikuspa sapa simita silqinwan t'inkyikapuy.

ñawi
sinqa
simi
kiru
kunka
wasa
wiksa
siki
sikipata
chaki
chaki muqu

uma
chukcha
ninri
uya
qhallu
likra
maki
maki muqu
sillu
chaka

2 -Uyarispa tapuyman kutichiy.

Imantaq kay runata nanashan?.

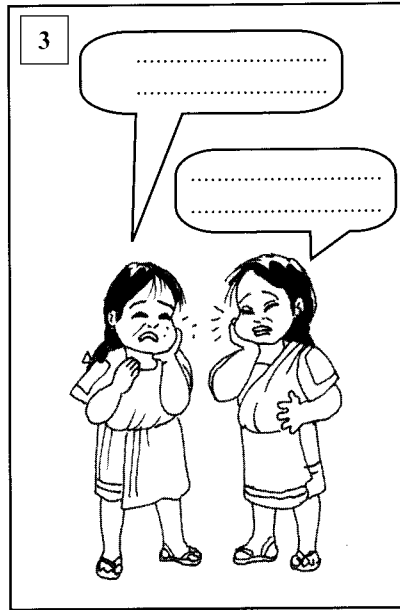
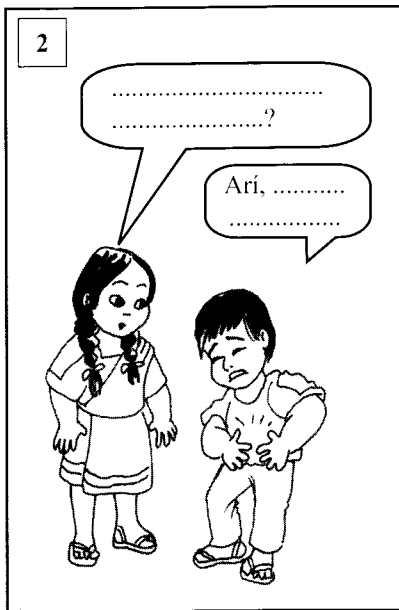
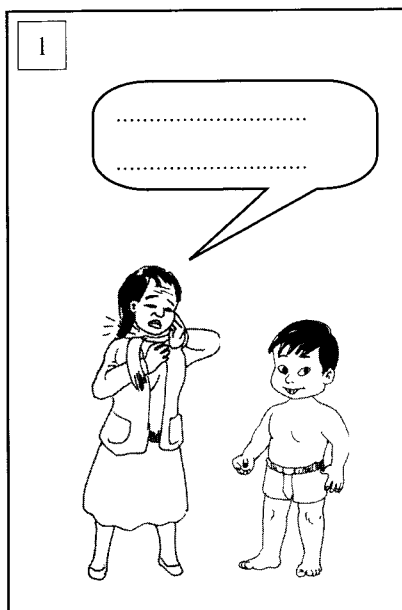
1. Wixsan nanashan _____
2. _____
3. _____
4. _____

3 -Parlapayanakuta uyarirquy.
-As kikinta parlapayanarikuy

- A: Imaykitaq nanashasunki?
CH: Kiruy nanawashan.
A: Imamantataq nanashasunki?
CH: Chiqлита q'altusqaymanta nanawashan.

4 -Ima nishankutaq. Junt'arquchiy.

4 -Qhishwa chiqacha.

Kunan pachitapi (SHA)

-WA -SUNKI -N (nanay)

Imaykitaq qanta nanashasunki?	- Ñuqataqa umay nanawashan.
Imaytaq ñuqata nanawashan?	- Qantaqa umayki nanashasunki.
Imantaq payta nanashan?	- Paytaqa uman nanashan.

5 -Puriykacharispa tapunarikuychiq.

-Chanta yachachiqman willariy.

kay jinamanta: Pawlutaqa wixsan nanashan.

-SOA +(-Y)+ -MANTA

Imamantataq kiruyki	- Chiqlita q'altusqaymanta.
nanashasunki?	- Kunjitita ch'unqasqaymanta.

Imamantataq mamaykita	- Llasata uqharisqanmanta.
wasan nanashan	- Urmakusqanmanta.

6 -Yachakuq masisniykita tapuriy.

Kay jinamanta:

83. IMAYNA NANAYTAQ?

1 -Parlapayanakuta uyarirquy.
-kikinta parlapayanarikuy.

- A: Aaay, umay nanawashan.
CH: Imamantá?
A: Imamantachus a.
CH: Imayna nanaytaq?
A: T'uqsikuwan

- T'uqsikuwan.
- Llasa jinalla kashan.
- Llasapacha.

2 -Uyarispa ñawiriy.
-Parlapayanarikuy.

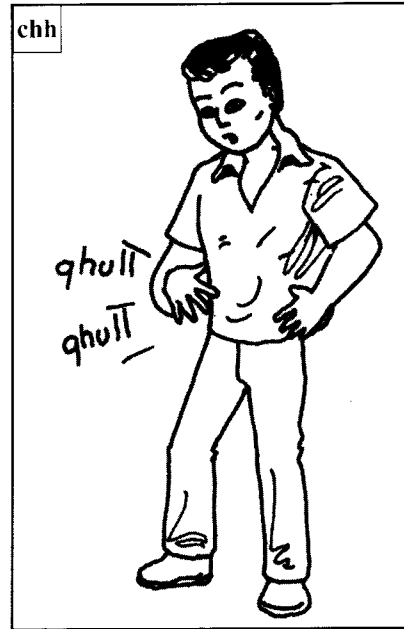
- A: Aaay, kiruy nanawashan.
CH: Imamantá?
A: Ichhituwan t'uqpirqullasqaymanta.
CH: Sinch'itachu nanashasunki ?
A: Arí, ch'ikw, ch'ikw nirishan,
umaytawan nanachiwashan.

3 -Quturimaykunata silqikunawan t'inkiykuy.

-Iskay ukhu llank'aspa silqikunata qhawaspa parlapayanarikuychiq.

1. Wksay qhullullirishan.
2. Uyay punkiykun.
3. Wksay mat'illata punkiykun.

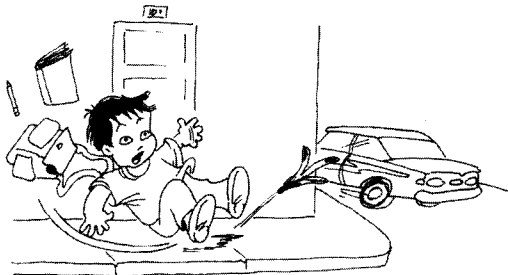
84. IMANAKUNTAQ?

1 -Carlitusqa latanu qharapi llusk'akusqanmanta waqashan.

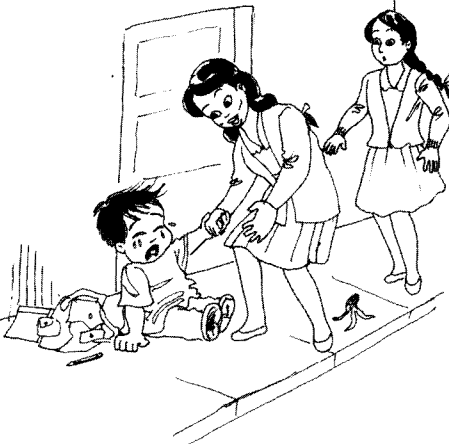
1

Carlitus: Mamáy, rillasaqña.
Isabel: Waya wawáy, rillayña.
Usqhayta kutimunki.
Carlitus: Waya, mamáy.
Isabel: Carlitus, chay latanu qharapitaq llusk'awaq.
Carlitus: (Waqashan).

2

Carlitos: (Waqarishan)
Isabel: Aaay. Wawáy, llusk'awaqtaq nishaykiqa a. Qhawakunayki ari. Sayariy, sayariy.
Celina: Imaynalla mama Isabel?
Isabel: Imaynalla.
Celina: Imanakuntaqri?
Isabel: Chay latanu qharapi llusk'arpakun.
Celina: Aaay, wawitáy.

RUWAYNIN

1 -Parlapayanakuta ñawirquriytawan junt'achiy.

1. Carlitusqa rishan.
2. Carlitusqa latanu qharapi
3. Carlitusqa waqashan.
4. Mama Celinaqa parlashan.
5. Carlitusqa ñan puriyipi

85. CHAKIYTA P'AKIKUNI.

1 -Parlapayanakuta uyarirquy.

-Ñawiriy. Chanta iskay ukhu as kikinta parlapayanarikuychiq.

A: Tata Pawlu, imanakunkitaq?

CH: Chakiyta p'akiykukuni.

A: Mayk'aq a?

CH: Qhanimp'unchay.

2 -Quturimaykunata uyarirquspa silqikunawan t'inkirquy.

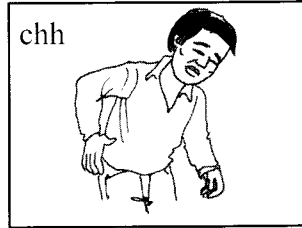
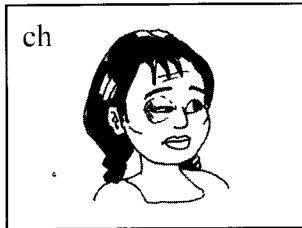
Chh 1. Pirikuqpataqa wasan nanasqa kashan.

_____ 2. Anastitaqpataqa uyan punkisqa kashan.

_____ 3. Mama Pitraqpataqa ñawin q'uyu kashan.

_____ 4. Jusikituqpataqa ukhun k'ajarishan.

_____ 5. Isulinaqpataqa makin q'iwisqa kashan

3 -Qhutupi llank'aspa parlapayanarikuychiq.

-Sapa ukpis imaymana nanayniyuq kashankichiq.

4 -Parlapayanakuta uyarirquy.

-Ñawiriy. Chanta kikinta parlapayanarikuy.

A: Aaay. Mamáy, imanakunkitaq?

CH: Makiyta q'iwiykukuni.

A: Imaynapi jinakunki?

CH: Llusk'aspa jinakuni.

5 -Qhishwa chiqacha

Lallicpa llalliyninpi -SOA

Qhayna machasqamanta urmakusqani.
Qhayna machasqamanta urmakusqanki.
Qhayna machasqamanta urmakusqa.
Qhayna machasqamanta urmakusqanchiq.
Qhayna machasqamanta urmakusqayku.
Qhayna machasqamanta urmakusqankichiq.
Qhayna machasqamanta urmakusqanku.

RUWARISPA.

1 -Wakin quturimaykuna pantasqa kashan, chaytaraq allicharquy.

-Tapuykunamanjinataq kutichiyinta aqllarquspa muyupi wisq'arquy.

1. Imaykí nanashasunki?

- a. Umay nanashani.
- ch. Wiksay nanawashan.
- chh. Wiksayki nanawashan.

3. Imanakunkitaq?

- a. Makiykita p'akikuni.
- ch. Makiyta p'akini.
- chh. Makiyta p'akikuni.

5. Piqpatataq wasan nanasqa kashan?

- a. Manulsuqpata wasan nanasqa kashan.
- ch. Ñuqapata wasay nanasqa kashan.
- chh. Pirikuqpata wasayki nanasqa kashan.

2. Ninriykichu nanashasunki?

- a. Arí, ninriyki nanashasunki.
- ch. Mana, wasaychu nanawashan.
- chh. Arí, ninriy nanawashan.

4. Imamantataq nanashasunki?

- a. Aqhata ukyarqullasqaymanta.
- ch. Aqhata ukyarqunimanta.
- chh. Aqhata ukyarqullaymanta.

6. Imaraykutaq nanawan?

- a. Phutikusqaymanta.
- ch. Phutikusqaykimanta.
- chh. Phutikykimanta.

2 -Ñawirquytawan tapuykunata qilqarquy.

Tata Salazar Estebanqa, warmillanwan Sucre llaqtapi tiyakun. Paypata umanqa sapa p'unch'ay wawanmanta phutikusqanraku nanan.

Wawanqa Argintinapi kashan, chaypi payqa llank'an...

Mama Isulinaqa mana kaymantachu. Payqa Qhuchapampamanta. Paypata kuraq wawanqa unqurayallan, sapa ch'isi wiksallan nanan; manataq jampiqpaman riyta munanchu...

- 1. ?
- 2. ?
- 3. ?
- 4. ?
- 5. ?
- 6. ?

- 1. ?
- 2. ?
- 3. ?
- 4. ?
- 5. ?
- 6. ?

3. Kay k'askaqkunawan parlapayanakuta wakirquchiy.

-CHUS,
-RAYKU,

-SQA + -MANTA ,
-LLA + -PUNI,

-KU,
-MANTA

-SUNKI
-NACHIQ

- kunanqa imasmarinarikunachiq.

1. Imasmari, imasmari imachus kanman:
Patan qara, ukhun aycha, aswan ukhun
tullu aswan ukhunpuni sullu. Imataq
kanman?
.....

2. Imasmari, imasmari imachus kanman:
Yuraq uma q'umir pullirayuqpuni
waqachikuqtaq. Imataq kanman?
.....

3. Imasmari, imasmari imachus kanman:
muyuspa muyuspa chichuyan. Imataq
kanman?
.....

4. Imasmari, imasmari imachus kanman:
p'unchay junt'a ch'ipa ch'isintaq ch'usaq
ch'ipa. Imataq kanman?
.....

- Kunantaq qhallukhipunarikunachiq.

1. Q'aya k'anka kanka kanqa.

2. Thuta tutan thutan.

**- Yaw, taraqchimantawan piqalamantawan jawarikunanchiqpaq tapurikamuspa
qilqarqunachiq.**

Q'IMIYKURIYNIN

Musuq Simikuna YUPAYKUNA

101	Pachaq ukniyuq
102	Pachaq iskayniyuq
131	Pachaq kinsa chunka ukniyuq
200	Iskay pachaq
300	Kinsa pachaq
400	Tawa pachaq
500	Phishqa pachaq
600	Suqta pachaq
700	Qhanchis pachaq
800	Pusaq pachaq
900	Isqun pachaq
990	Isqun pachaq isqun chunkayuq
999	Isqun pachaq isqun chunka isqunniyuq
1000	Waranqa
1001	Waranqa ukniyuq
1111	Waranqa pachaq chunka ukniyuq
1800	Waranqa pusaq pachaqniyuq
1991	Waranqa isqun pachaq isqun chunka ukniyuq
1999	Waranqa isqun pachaq isqun chunka isqunniyuq
2000	Iskay waranqa
5000	Phishqa waranqa
10.000	Chunka waranqa
100.000	Pachaq waranqa
1'000.000	Junu

JUNQAJUNAQ P'UNCHAYNIN

1. Killachay
2. Atichaw
3. Quyllurchaw
4. Illapachaw
5. Ch'askachaw
6. K'uychichaw
7. Intichaw

WATAQ KILLAN

1. Qhapaq inti raymin killa
2. Kamay killa
3. Jatun puquy killa
4. Pacha puquy killa
5. Ariwaki killa
6. Jatun kuski aymuray killa
7. Jawkaykuski killa
8. Chawawarki killa
9. Chaqra yapuy killa
10. Qhuya raymin killa
11. Aya marq'ay killa
12. Raymi killa

WAKIN RUWAYKUNAQLLATA KUTICHIYNIN

QHALLARIYKURISPA

RIQSINAKUSPA

2. QHISHWA SANAMPAKUNA

3 -Uyarispa qilqay (6 kaq raphipi)

1- runtu	6- yachachiq	11- t'ika
2- ñaña	7- michi	12- ichhu
3- sara	8- p'acha	13- quri
4- llant'a	9- laqhi	14- chhalla
5- k'anca	10- ch'ulu	15- thapa

RUWAYNIN

2 -Junt'achiy

-Uyariy

-Allicharquy (8 kaq raphipi)

1. Imataq chay?
- Chayqa michi.
2. Imataq kay?
- Chayqa wuru.
3. Imataq jaqay?
- Jaqayqa usha
4. Imataq chay?
- Kayqa qilqana

RUWAYNIN

1. Tapuykunata uyarispa, kutichiyninta aqllay. (14 kaq raphipi)

1. Kayqa wuruchu?
2. Chayqa wallpachu?
3. Jaqayqa alquchu?

1 KAO T'AOAY

14. TATAMAMAYKIMANTARÍ? (26 kaq raphipi)

2 -Kay tapuykunaqa pantasqa kashan. Allicharquspataq sapa ukman kutichiy.

Pantasqa

1. sutyki imataq qanpata.
2. sutin Antuka paypata
3. Mamanichu kanki mamaykimanta.
4. Kanki Mariyachu.
5. Tataykimanta kan imamin

allichasqa

- Imataq qanpata sutyki?
Paypataqa Antukachu sutin?
Mamaykimanta Mamanichu kanki?
Mariachu kanki?
Imamin tataykimanta kanki?

2 KAO T'AOAY

22. TINKUKUSPA

3 -Pantasqa quturimaykunata allicharquy.(37 kaq raphipi)

Pantasqa

1. Mariapis Tirisapis Pasmantapuni kanki.
2. Tatayqa Chukisakamantachus kan.
3. Maymantataq mamaykichu jamushan?
4. Plazamanta qhatumantachu jamushanki?
5. Paykunachu yachaywasimantachu jamushan?
6. Ñuqapis kani Oruromantallataq.

allichasqa

- Mariawan Tirisawan Pasmantapuni kanku.
Tatayqa Chukisakamantachus jina.
Maymantataq mamayki jamushan?
Lasamantachu qhatumantachu jamushanki?
Paykuna yachaywasimantachu jamushanku?
Ñuqapis Orurollamantataq kani.

4 KAO T'AOAY

34 PIWANTAQ TIYAKUNKI?

2- Parlapayanakuta uyarispa. Maypi, piwan sapa ukpis tiyasqankuta qilqaykapuy. (57 kaq raphipi)

Sawasta: Imaynalla mama Santusa?

Santusa: Waliqla. Mamáy, qanqa Yotalapichu tiyakunki?

Sawasta: Mana. Ñuqaqa kaypi, Chukisakapi tiyakuni. Camargo puriypi tiyakushani.

Santusa: Sapitaykichu tiyakushanki?

Sawasta: Mana. Kuraq wawaywan Pabloywan tiyakushani.

Santusa: Antukituri, Wawaykiqpata qhuchumasin. Maypitaq tiyakushan?

Sawasta: Payqa sapan, Ravelo puriypi tiyakushan. Qanrí mama Santusáy , maypitaq tiyakunki?

Santusa: Ñuqaqa Junín puriypi tiyakuni. Kunanqa sapay tiyakushani.

Sawasta: Mama Santusáy parlarikunchiqña. Ripullasaqña, Askamalla.

Santusa: Askamalla.

5 KAO T'AOAY

RUWAYNIN

3 -Pikunataq Parlashanku? Məmani aylluta silqisqapi qhawarispa pi kasqanta qilqariy. (65 kaq raphipi)

1. Ñuqaqa Mama Pasturaqpata qusan kani.
2. Ñuqaykuqa tata Timukuqpatawan mama Antukaqpatawan wawanku kayku.
3. Tata Franciscoqa ñuqaqpata qusay.
4. Isikuqa wayqiy, Anataq panay.
5. Pasturaqa qhachuniy.
6. Ñuqaqa tata Franciscoqpatawan mama Sawinaqpatawan tulqanku kani.

6 KAO T'AOAY

45. YUPAYKUNA.

3 -Uyarispa yupaykunata qilqarquy. (76 kaq raphipi)

a. 34	ch. 99	chh. 48	ch'. 19
i. 52	j. 11	k. 86	kh. 71
k'. 13	l. 16	ll. 78	m. 28

7 KAO T'AOAY

61. RUWANACHIQ.

3 -K'askaqkunata apaykachaspa junt'achiy.

-Uyarispa allicharquy. (94 kaq raphipi)

1. -CHU, -TA, -MAN, -QA

Sapa p'unchay mama Santusaqa qusanman
mana qulqita qunchu.

2. -PAQ, -QA, -MAN, -WAN

Mamayqa Ilaqtaman rinaypaq quqawita
wakichipuwan.

3. -WAN, -QA, -NKU, -PI, -WAN

Timukuqa Pirikuwan Ilaqtaman rinku.
Chaypitaq iskayninku qhatupi llank'anku.

4. -TAQ, -MANTA, -TAQ, -QA

Tarawukumanta runaqa k'achataq
llank'aysapataq.

8 KAO T'AOAY

64. ARIWAKI KILLAPI PAQARIKURQANI.

2 -Parlapayanakuta suk'arquy.

-Uyarispa pantasqa kaqkunata allicharquy ma. (100 kaq raphipi)

A: Qansina mamáy.

CH: Qansina, yaykumullay. Kaypi tiyarikuy.

A: Tapurikuq jamushayki.

CH: Tapurikullaway.

A: Maypitaq paqarikurqanki?

CH: Kaypi paqarikurqani.

A: Kay llaqtapipunichu paqarikurqanki?

CH: Arí, kay Suqri llaqtapipuni paqarikurqani. Kay llaqtayuqpuni kani.

A: Ima watapitaq paqarikurqanki?

CH: 1961

A: Tawa chunka suqtayuqchu kashanki?

CH: Arí.

65. IMA WATAPITAQ PAQARIKURQANKI?

1 -Uyarispa junt'achiy.

Maypitaq, mayk'aqtaq paqarikusqanku? (101 kaq raphipi)

Ñuqaqa mama Marsila kani. Ñuqaqa Pikachulupi tiyakuni. Aljunsu, Silika, Ransiska, Ilaku, Pitrunapiwan allehhiykuna kanku. Aljunsituwan Ilakuwanqa Pristupi paqarikurqanku Aljunsuqa kamay killa, waranqa isqun pachaq pusaq chunka ukniyuq watapi paqarikurqa, Ilakitutaq chay watallapitaq paqarikurqa, payqa raymi killapi. Kunanqa paykunaqa sawarakapunkuña sapa ukpis warminwan tiyakunku, manaraq wawayuqchu kanku. Ransiskitapis Pitrunapis qusayuqña kanku. Ransiskitaqa Tuqapi pacha puquy killa, waranqa isqun pachaq qanchis chunka iskayniyuq watapi paqarikurqa. Payqa qhusanwan wawitanwan ima Tarawuku llaqtapi tiyakun.

Pitrunitaytaq kaypi qusanwan ima, ñuqawan tiyakunku. Payqa kaypi chaqra yapuy killa, waranqa isqun pachaq pusaq chunka isqunniyuq watapi paqarikurqa. Kay killallapitaq Silikitaypis, qhayna watallaraq paqarikun. Payqa Tarawukupipuni jampi wasipi paqarikun, kunanqa payqa ayllunwan Candelariapi tiyakun, chaymanta tatan kasqanrayku.

67. QHAYNA WATA

1 -Mama Sawinawan mama Ilinawan parlarikushanku. (Qhayna wata mama Sawinaq ruwasqanta uyarispa aqllarquy). (103 kaq raphipi)

SAWINA: Mama Ilinay, imaynalla?

ILINA: Waliqlla. Maymantaq ch'usarqanki?

SAWINA: Pasma ch'usarqani.

ILINA: Qhayna wata Pasllamantaqchu ch'usarqanki?

SAWINA: Mana. Qhayna wataqa Chapariman rirqani.

ILINA: Imamán a?

SAWINA: Qusayta waturikuq ch'usarqani.

ILINA: Kukata manachu sarurikurqanki a?

SAWINA: Mana ñuqaqa kukataqa sarurqanichu. Ñuqaqa mandarinatawan laranjatawan ranqharirqani.

ILINA: Askha qulqiyuqchá kutimpurqanki.

SAWINA: Mana. Qhuchapampapi pulliratawan, mantatawan, rariotawan rantikurqani.

ILINA: Hmm. Chanta qusaykirí, mayk'aqtaq kutimpunqa?

SAWINA: Kay wata jampunqa.

ILINA: Suyarishankichá a.

SAWINA: Aripuni a.

9 KAO T'AOAY

75. JAMUQTIYKI RISUNCHIQ.

4 -K'askaqlata apaykachaspa junt'arquchiy. (115 kaq raphipi)

1. Tomaspa qulqin kanqa chayqa Yunqasman qhipan killa munaqinwan ch'usanqa
2. Tatamanchiq mana phiñanakuqtinkuqa raymiman risunchiq
3. Paramuqtinqa kanchaman pukllaq mana risunchu
4. Tatamamáy, ama jinchu kaychiq. Ñuqapaqwan p'achata rantiripuwaychiq.
5. Qankunaqa, mana llank'ayta munankichiqchu, jina kaqtinqa ripullaychiq

10 KAO T'AOAY

81. MANA AS ALLINCHU KASHANI.

1 -Parlapayanakuta suk'arquy.

-Uyarispa imayna suk'asqa kashasqanta qhawariy. (124 kaq raphipi)

A: Imaynalla mama Ana?

CH: Yaykumullay tatáy.

A: Waya mamáy, qansina.

CH: Chaypi tiyarikuy.

A: Unqurayasqallapunichu kashanki?

CH: Arí. Mana as allinchu kashani.

A: Imayki nanasunki?

CH: Kirullay nanawan.

82. UKHUNCHIQ.

2 -Uyarispa kutichiy.

-Kay runata imantaq nanashan. (125 kay raphipi)

Kay runaqa qhayna machaykusqa, machaykuspataq tukuywan maqanakusqa, chayraykutaq kunanqa makinpiwan chakinpiwan nanarishan, umanpis nanarishallantaq, q'ichalirawan ima kashan chayraykutaq wixsanpis nanashallantaq. Kunanqa phutiya pili phutisqa uyalla wikch'urayashan.

10 KAO T'AOAY

- kunanqa imasmarinarikunachiq. (131 kaq raphipi)

imasmarikunaq kutichiynin

1. Lurasnu
2. Siwilla
3. Phushka
4. Jut'a

9 783445 693236

ISBN 978-344-5693-23-6

www.esfx.be